

BUNGE LA TANZANIA

MAJADILIANO YA BUNGE

MKUTANO WA TATU

Kikao cha Hamsini na Moja – Tarehe 27 Juni, 2016

(Bunge lilianza Saa Tatu Asubuhi)

D U A

Naibu Spika (Mhe. Tulia Ackson) Alisoma Dua

NAIBU SPIKA, Tukae, Katibu.

NDG. RAMADHAN ISSA ABDALLAH - KATIBU MEZANI: Hati za kuwasilisha Mezani.

HATI ZA KUWASILISHA MEZANI

Hati zifuatazo ziliwasilishwa Mezani na:-

NAIBU WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO:

Hati ya Uhamishaji Fedha Na.1 ya Mwaka 2015/2016 (*Statement of Reallocation Warrant No. 1 of 2015/2016*).

Hati ya Uhamasishaji Fedha Na. 2 ya Mwaka 2015/2016 (*Statement of Reallocation Warrant No.2 of 2015/2016*)

NAIBU SPIKA: Katibu.

NDG. RAMADHAN ABDALLAH-KATIBU MEZANI: Maswali.

MASWALI NA MAJIBU

NAIBU SPIKA: Tutaanza na Ofisi ya Waziri Mkuu.

Na. 433

Kukamilisha Miradi Iliyoachwa na Serikali ya Awamu ya Nne

MHE. MARTHA J. UMBULLA aliuliza:-

Pamoja na juhudi kubwa ya Serikali ya Awamu ya Nne katika kutekeleza ahadi ya miradi katika Ilani ya Uchaguzi bado haikuweza kukamilisha ahadi zote ilizotoa:-

Je, Serikali ya Awamu ya Tano ina mpango gani wa kukamilisha ahadi za miradi iliyoachwa na Serikali ya Awamu ya Nne bila kukamilika?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Waziri Mkuu, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, WATU WENYE ULEMAVU alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza naomba uniwie radhi huenda sauti yangu leo ikaonekana nene kuliko kawaida lakini sina haja ya kumtisha mtu yeyote. (Kicheko)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Mheshimiwa Waziri Mkuu, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Martha Jachi Umbulla, Mbunge wa Viti Maalum kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali ya Awamu ya Nne kupitia Ilani yake ya Uchaguzi ya mwaka 2010-2015, iliahidi kutekeleza miradi mbalimbali katika sekta za uzalishaji, miundombinu na huduma za kiuchumi, huduma za jamii na uendelezaji wa wananchi kiuchumi. Miradi iliyopangwa kutekelezwa katika sekta hizo ilijumuisha miradi ya muda mfupi na muda mrefu. Kulingana na aina ya miradi, muda unaotumika kukamilisha miradi umekuwa ukivuka awamu moja kwenda awamu nyingine ya utekelezaji wa Ilani ya Uchaguzi.

Mheshimiwa Naibu Spika, ili kuhakikisha ahadi za utekelezaji wa miradi ya uchaguzi ya mwaka 2010 inakamilika na kuendelea na miradi ya Ilani ya Uchaguzi ya mwaka 2015, Serikali ya Awamu ya Tano tayari imezindua Mpango wa Maendeleo wa Miaka Mitano. Pia kupitia Bunge imekamilisha kupitisha Bajeti ya Serikali ya mwaka 2016/2017 ambayo asilimia 40 itaelekezwa katika miradi ya maendeleo.

Mheshimiwa Naibu Spika, hata hivyo, Serikali kupitia mipango na sera mbalimbali za utekelezaji wa kibajeti itahakikisha kuwa miradi iliyoachwa na Serikali ya Awamu ya Nne inaendelea kutekelezwa, na miradi ya Kiilani ya Uchaguzi ya Awamu ya Tano nayo itatekelezwa.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Martha Umbulla, swali la nyongeza.

MHE. MARTHA J. UMBULLA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru. Pamoja na majibu ya Mheshimiwa Naibu Waziri ambayo hayajaweza kutia matumaini makubwa, nina maswali mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali ilitenga fedha kwa bajeti ya 2015/2016 kwa ajili ya miradi ya kipaumbele na ya kilio cha muda mrefu cha wananchi hususani mradi wa maji katika Hospitali yetu ya Rufaa ya Haydom ambayo inatumikia mikoa zaidi ya minne ikiwepo Manyara, Singida, Simiyu na kwingineko na ambayo hadi leo haijakamilika kutokana na kukosa fedha lakini pia ikiwepo na bwawa la maji la Dongobeshi ambacho ni kilio cha muda mrefu. Hata Mheshimiwa Rais alipopita wakati wa kampeni walimpa mabango na ni kilio cha muda mrefu kweli kweli na sasa mkandarasi ameacha hiyo kazi kwa sababu pia hajalipwa fedha zake. Je, nini kauli ya Serikali kuhusu miradi hii ya kipaumbele cha wananchi na kilio cha muda mrefu? *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, miradi ya maendeleo ambayo inatengewa fedha kwa kipindi kilichopita huwa zile fedha zinakwenda kwenye dharura nyingine ambazo zinapangwa na Serikali kuliko fedha kwenda kwenye miradi iliyokusudiwa kama ilivyoidhinishwa na Bunge. Je, Serikali ina mikakati gani sasa kwa bajeti ya 2016/2017 kuhakikisha kwamba fedha zote zinakwenda kwenye miradi yenye kilio cha muda mrefu cha wananchi kuliko kwenda kwenye miradi ya dharura kama ambavyo ilikwenda kwenye miradi ya maabara kipindi kilichopita?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji na Umwagiliaji.

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Martha kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, miradi ya maji ya Dongobeshi pamoja na bwawa la Dongobeshi, ni kweli kwamba miradi hii ilitambuliwa katika programu ya kwanza ya maendeleo ya sekta ya maji ambayo ilianza mwaka 2006/2007 na imekamilika mwaka 2015. Iianza kutekelezwa na iko katika hatua mbalimbali lakini kutokana na matatizo kidogo ya fedha basi miradi hiyo haikukamilika kwa wakati. Tayari tumeshaanza kupeleka fedha kwa ajili ya kukamilisha miradi hiyo ya Dongobeshi na katika bajeti ya mwaka huu tumetenga fedha na tumelekeza kwamba kwanza lazima tukamilishe miradi ambayo ilikuwa inaendelea ndiyo tuanze miradi mingine mipya. Kwa hiyo, tutahakikisha tunashirikiana na Mheshimiwa Mbunge kuhakikisha kwamba tunakamilisha miradi hii na hasa ule ambao utakuwa unapeleka maji kwenye Hospitali Teule ya Dongobeshi.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, ni kweli kabisa kuna miradi mingi ya kipaumbele ambayo ilishindwa kupelekwa fedha katika awamu iliyopita lakini Mheshimiwa Mbunge wewe mwenyewe ni shahidi kwamba mwaka 2015 Serikali ilikuwa na majukumu mengi sana na yalikuwa ni majukumu yale ya muhimu kama vile suala la uchaguzi, kulikuwa na suala la kutengeneza Katiba, hivi vitu ni vya muhimu, ndiyo uhai wa nchi kwa hiyo fedha ilipelekwa kwenye maeneo haya. Nikuhakikishie kwamba kwa sasa majukumu hayo yameshakamilika na tayari tumeongeza ukusanyaji wa fedha. Kwa hiyo, miradi yote ambayo ilikuwa imeainishwa na kupewa kipaumbele tutahakikisha kwamba inakamilishwa. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Martha Mlata.

MHE. MARTHA M. MLATA: Mheshimiwa Naibu Spika ahsante. Ni kweli kama alivyosema Naibu Waziri kwamba Serikali itaendelea kutekeleza ahadi za Serikali ya Awamu ya Tano. Naomba nimuulize kama anafahamu pia kwamba kuna mradi wa barabara kutoka Singida – Irongerero – Mtinko - Meria mpaka inaungana na Mkoa wa Manyara ambayo pia ilikuwa ni ahadi ya Rais aliyemaliza muda wake. Je, yuko tayari pia kuiingiza barabara hii katika mchakato wa kuikamilisha mapema ili wananchi wale wasiendeleo kusubiri kwa muda mrefu? (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Martha Mlata kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, anachosema Mheshimiwa Mlata ni kweli na juzi nilikuwa katika Mkoa wa Singida na hiyo barabara ni miongoni mwa barabara ambazo nimeziona. Jambo la kufurahisha zaidi katika barabara hiyo, Waziri mweye dhamana ya Miundombinu alipita na kuna daraja la Sibiti ambapo amesema katika bajeti ya mwaka huu mchakato wa lile daraja tayari umeshatengewa fedha kuona ni jinsi gani litaweza kujengwa. Kwa hiyo, *commitment* ya Serikali ni kuhakikisha kwamba barabara ile inajengwa na tukijua wazi kwamba kwa watu wanaoenda kwa mfano katika Mkoa wa Simiyu, kitendo cha kupita Nzega ni changamoto kubwa sana. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nimhakikishie Mheshimiwa Mlata kwamba jambo hili liko katika llani ya Uchaguzi ya Chama cha Mapinduzi. Kwa hiyo, ni *commitment* ya Serikali kuangalia katika miaka mitano tutafanya vipi ili mradi wananchi waweze kupata fursa za maendeleo.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Malocha.

MHE. IGNAS A. MALOCHA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi niweze kuuliza swali la nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, zipo ahadi nyingi zilizotolewa na viongozi kuanzia Awamu ya Tatu, Awamu ya Nne na sasa Awamu ya Tano. Je, kwa nini Serikali isiweke utaratibu wa kuandaa ahadi hizo kwa kutengeneza kitabu cha mpango wa utekelezaji na sisi Wabunge tukagawiwa? (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Waziri Mkuu, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, WATU WENYE ULEMAVU: Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Malocha kwa kifupi kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, ni ushauri mzuri na Serikali tunaupokea.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mary Chatanda.

MHE. MARY P. CHATANDA: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi niulize swali la nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa Mji wa Korogwe unapitiwa na Mto Pangani katikati ya mji, je, Serikali haioni ni wakati muafaka sasa kwa kuutumia mto ule kuwapatia watu wananchi wa Mji wa Korogwe maji hasa ikizingatiwa kwamba wana shida ya maji, wanaangalia mto lakini maji hawayapati?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji na Umwagiliaji, majibu.

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu swali moja la nyongeza la Mheshimiwa Mbunge, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Wizara ya Maji na Umwagiliaji inatekeleza mradi wa *HTM* na tayari tumeshaahidiwa fedha kwa wafadhili na usanifu wa mradi huo umekamilika. Bahati nzuri ni kwamba usanifu huo utachukua maji kutoka Mto pangani tena karibu kabisa na eneo la Korogwe.

Kwa hiyo, Mheshimiwa Mbunge nakuahidi kwamba wakati tunachukua maji kutoka katika Mto wa Pangani hatuwezi kuacha kupeleka maji sehemu yenye chanzo. Kwa hiyo, nikuhakikishie kwamba eneo la Korogwe pia litapatiwa maji kutokana na huo mradi wa *HTM*. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na Ofisi ya Rais, TAMISEMI.

Na. 434

Kutokuendelezwa kwa Eneo la Bahari ya Hindi

MHE. HASSAN S. KAUNJE aliuliza:-

Jimbo la Lindi Mjini lina eneo la Bahari ya Hindi lenye urefu wa kilometa 112, lakini eneo hilo halina mchango wowote wa maana kwenye pato la Taifa na Manispaa ya Lindi:-

Je, Serikali ina mpango gani wa kuendeleza eneo la bahari katika Manispaa ya Lindi?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, majibu.

NAIBU WAZIRI OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Hassan Seleman Kaunje, Mbunge wa Lindi Mjini kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, ili kuendeleza eneo la ukanda wa bahari ya Hindi katika Halmashauri ya Manispaa ya Lindi, Serikali imeendelea na maandalizi ya mpango wa upimaji wa muda mrefu yaani *master plan* wa wilaya nzima ambao utainisha matumizi mbalimbali ya ardhi, yakiwemo uwekezaji, makazi na matumizi mengine. Tayari kibali cha kuandaa mpango huo kimeshatolewa na Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kwa Halmashauri. Kwa sasa mkataba wa kazi hiyo, uko kwa Mwanasheria Mkuu kwa ajili ya uhakiki yaani *vetting* ili taratibu za kupata mzabuni ziendelee.

Mheshimiwa Naibu Spika, mpango huo utahusisha uboreshaji wa makazi holela yaani *resettlement scheme* katika eneo la Mnazi Mingoyo, Mpilipili na Rahaleo ili kuwa na mji wa kisasa katika Manispaa ya Lindi. Kazi zote hizo zinatarajiwa kugharimu jumla ya shilingi bilioni moja hadi kukamilika kwake. Mpango huo utakapokamilika utasaidia Serikali kupata mapato kutokana na aina ya uwekezaji utakaofanyika katika ukanda huo wa bahari ndani ya Manispaa ya Lindi.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Kaunje swali la nyongeza.

MHE. HASSAN S. KAUNJE: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi ya kuuliza maswali ya nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, mchango wa eneo hili la bahari unaendana na shughuli za wavuvi na Lindi kuna wavuvi. Nilipenda niulize nini msimamo wa Serikali kuwasaidia wavuvi wa Lindi kuhusiana na kodi mbalimbali ambazo ni kero kwao? Vilevile wana mpango gani wa kuwasaidia zana za uvuvi ili waweze kuleza pato katika Halmashauri ya Manispaa ya Lindi?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, majibu.

NAIBU WAZIRI OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Kaunje, Mbunge wa Lindi Mjini kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli watu wa Lindi shughuli zao kubwa sana hasa wale wa ukanda ni uvuvi na siyo watu wa Lindi peke yake isipokuwa hata Kanda ya Ziwa na maeneo mbalimbali ambao wanaguswa na vyanzo vya maji. Wengi wao wana tatizo kubwa za tozo za kodi za aina mbalimbali ambazo zinawakabili kiasi kwamba shughuli zao zinakwama. Ndiyo maana katika nyakati mbalimbali hapa nimekuwa niki-refer aliyekuwa Waziri wa Mifugo na Kilimo aliyezungumzia suala la kupitia hizi kodi mbalimbali, lengo kubwa ni kupunguza hizi tozo mwisho wa siku wananchi wa kawaida ambao wavuvi wa Lindi waweze kupata fursa.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, namuomba Mheshimiwa Mbunge tuwe na subira, Serikali inafanya mchakato huu mpana katika suala zima la kilimo, mifugo na uvuvi ambapo inaonekana kwamba mvuvi mwingine akitoka halmashauri moja kwenda halmashauri nyingine anatakiwa alipe kodi. Kwa hiyo, Serikali inaangalia haya yote kwa kina lengo kubwa ni kuliboresha eneo hili mwisho wa siku wananchi wa eneo lako la Lindi wataweza kupata fursa sana katika suala zima la shughuli zao za uvuvi.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini eneo la pili la jinsi gani ya kuboresha suala zima la uvuvi, niki-refer tena katika Wizara ya Kilimo na Mifugo, wakati waki-*submit* hapa bajeti yao mwaka huu, walizungumzia wazi mkakati wao mpana wa kuwasaidia wavuvi hasa wale wa kandokando ya bahari na katika maziwa kwa kuangalia jinsi gani watapewa nyenzo ambazo zitasaidia katika suala zima la uvuvi. Hata hivyo, tulipopitisha bajeti ya TAMISEMI tulisema kuna zile asilimia tano za vijana na akina mama, katika maeneo mengine hasa ya uvuvi, halmashauri katika mipango yao iweze kuona jinsi gani ya kutumia *five percent* ya vijana na akina mama kuwasaidia wavuvi wa maeneo hayo ili waweze kushiriki katika shughuli za kujenga uchumi wa nchi yao.

NAIBU SPIKA: Tunaendelea na Wizara ya Maji na Umwagiliaji.

Na. 435

Vijiji Vilivyo Ndani ya Kilometa Tano Kupatiwa Maji

MHE. STANLAUS H. NYONGO (K.n.y. MHE. STEPHEN J. MASELE) aliuliza:-

Je, ni lini Serikali itahakikisha vijiji vilivyo ndani ya kilometa tano kutoka bomba kuu la maji ya Mradi wa KASHWASA vinapatiwa maji vikiwemo vijiji vya Kolandonto, Ibadakuli na Kuzumbi?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji na Umwagiliaji, majibu.

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Maji na Umwagiliaji, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Stephen Julius Masele, Mbunge wa Jimbo la Shinyanga Mjini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali imetekeleza mradi wa maji safi kutoka Ziwa Viktoria kwenda Manispaa ya Shinyanga kupitia bomba kuu la KASHWASA. Katika kuhakikisha vijiji vilivyopo umbali wa kilometa 12 kandokando ya bomba kuu vinapatiwa maji, Serikali inaendelea kuunganisha maji kutoka bomba hilo hatua kwa hatua kulingana na upatikanaji wa fedha. Hadi sasa jumla ya vijiji 12 tayari vimeunganishwa kati ya vijiji 40 vilivyopangwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali inatekeleza mradi wa kupeleka maji katika Mji wa Kishapu Mkoani Shinyanga. Kupitia mradi huo kijiji cha Kolandoto kinatarajiwa kupata huduma ya maji. Kwa sasa kazi ya ulazaji bomba kuu unaendelea na tayari kilometa 22 zimelazwa. Vijiji vya Ibadakuli na Kizumbi vinapata huduma ya maji safi kutoka Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira SHUWASA. Kwa sasa mtandao wa maji uliopo haujafika vijiji vyote ambapo Serikali inaendelea na mazungumzo na Serikali ya Ufaransa kupitia Shirika la Maendeleo la Ufaransa ambao wameonesha nia ya kusaidia fedha za ujenzi wa miundombinu ya usambazaji maji katika maeneo hayo.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri kabla hujatoka hapo, ni kilometa 22 au kilometa 25 ambazo bomba limelazwa kwa ajili ya kuweka kumbukumbu sawasawa.

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nifanye marekebisho, nirudie ile *paragraph*, kwamba Serikali inatekeleza mradi wa kupeleka maji katika Mji wa Kishapu Mkoani Shinyanga. Kupitia mradi huo kijiji cha Kolandoto kinatarajia kupata huduma ya maji. Kwa sasa kazi ya ulazaji bomba kuu inaendelea na tayari kilometa 25 zimelazwa.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Stanslaus Nyongo swali la nyongeza.

MHE. STANSLAUS H. NYONGO: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Nashukuru kwa majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri lakini napenda kujua, kwa sababu maendeleo hayana utengemano yaani ni maendeleo kwa jumla bila kujali mipaka na itikadi ya kisiasa, miradi hii inakwenda kwa wananchi wote. Baada ya kutandaza mabomba mpaka maeneo ya Kishapu, je, mradi huu mnaweza kuupeleka mbele zaidi hadi vijiji vya Mwamashindike mpaka Lalago wakapata maji? (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, Wilaya ya Maswa nayo inasubiri Mradi wa Maji ya Ziwa Viktoria ambao utakuja katika *phase two* ya ule mradi wa maji kutoka Lamadi. Je, Wizara ina mpango gani kuwasaidia wananchi ambao hawana maji hivi sasa kwa kutumia mabwawa yaliyopo katika Wilaya ya Maswa kwa mfano Bwawa la Sola, Nyangugwana, Mwantonja kwa kuyasafisha na kuyafanya kuwa chanzo cha maji katika Wilaya ya Maswa ili wananchi waweze kupata maji kwa sasa wakati wanasubiri mradi wa Ziwa Viktoria ukamilike? Ahsante sana.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji na Umwagiliaji, majibu.

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Stephen Nyongo, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza kabisa nimshukuru Mheshimiwa Mbunge, mwenyewe amesema kwamba miradi hii haina mipaka ndiyo maana tunatoa maji kutoka Ziwa Viktoria Mwanza yanakuja Shinyanga yatafika mpaka Tabora yatakuja mpaka Singida. Kwa hali hiyo, vijiji alivyovitaja kama ile *pressure* itaweza kufika tutaweza kuvifikia.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, amezungumzia kuhusu Wilaya ya Maswa ambayo itafikiwa na awamu ya pili ya mradi wa maji kutoka Ziwa Viktoria lakini kwa hatua za dharura, tufanye nini kwenye mabwawa? Tumetenga fedha kwenye halmashauri zote, zihakikishe kwamba zinapeleka fedha hizo kwenye miradi ya kipaumbele ambayo itahakikisha kwamba wananchi wanapata maji kwa uharaka.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Abdallah Chikota swali la nyongeza.

MHE. ABDALLAH D. CHIKOTA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi. Kwa kuwa Mamlaka za Maji Mijini ndiyo vyombo vyenye dhamana ya kuhakikisha upatikanaji wa maji mijini na kwa kuwa Halmashauri ya Mji wa Nanyamba imeanzishwa kisheria mwaka 2015, je, Serikali ina mpango

gani wa kuharakisha uundwaji wa Bodi ya Mamlaka ya Maji ya Mji wa Nanyamba ili kuhakikisha maji katika Mji wa Nanyamba yapatikana kwa kirahisi? (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Chikota, Mbunge wa Nanyamba kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, suala analolizungumzia Mheshimiwa Chikota ni jambo la msingi na hizi Bodi za Mamlaka za Maji za Halmashauri ziko chini ya Ofisi ya Rais, TAMISEMI, mwanzo Ofisi hii ilikuwa chini ya Waziri Mkuu. Tulichokifanya ni nini? Mwezi mmoja uliopita tulikuwa na mkutano mkubwa wa wadau mbalimbali kuhusiana na suala la uundwaji wa Bodi za Mamlaka za Maji ili ifike wakati halmashauri ziweze kuhudumiwa vizuri. Sasa Ofisi yetu inafanya uratibu kutokana na mabadiliko ya Serikali yetu kwamba sasa iko chini ya Ofisi ya Rais na tunafanya mchakato mpana, siyo kwa Bodi ya Mamlaka ya Maji ya Nanyamba peke yake isipokuwa ni Bodi za Mamlaka za Maji za halmashauri mbalimbali ambapo nyingi sana hatujaziunda, si muda mrefu sana zoezi hili litakamilika na Nanyamba Mamlaka yenu itakuwa rasmi.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Jito Soni.

MHE. JITU V. SONI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Naomba kuiuliza Serikali, hii miradi yote ya mwaka 2015/2016 ambayo tunaendelea nayo ambayo fedha zake hazijaenda kwa mfano Babati Vijijini na zimebaki siku kumi, je, kipindi hiki cha bajeti cha 2017 mbali na hii pesa iliyotengwa, hii ya nyuma yote tutapatiwa ili ile miradi ambayo haijatekelezwa itekelezwe?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji na Umwagiliaji, majibu.

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Maji na Umwagiliaji, naomba kujibu swali moja la nyongeza la Mheshimiwa Jito Soni kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza kabisa, nianze kushukuru Ofisi ya Wizara ya Fedha wamefanya kazi nzuri, wamekusanya fedha na wanatupatia na hata wiki iliyopita walitupatia zaidi ya shilingi bilioni 15. Katika Bunge hili nimekuwa nikiagiza kwamba Waheshimiwa Wabunge wawaambie Wakurugenzi wa Halmashauri yeyote aliye na hati mkononi ailete ili tuweze kulipa. Kwa hiyo, Mheshimiwa Jito Soni kama kuna *certificate*, sijui kwa siku hizi zilizobaki itawahi kwa sababu tarehe 26 ni mwisho, inabidi tuwe tumeshamaliza kulipa lakini hata hivyo wala usiwe na wasiwasi hata ukichelewa kama *certificate* ipo naomba ije

ili tuweze kulipa. Nikuhakikishie kwamba miradi yote ambayo ilikuwa haijakamilika Mheshimiwa Jitu Soni tutahakikisha kwamba tunaikamilisha.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Moshi Kakoso, swali la nyongeza.

MHE. MOSHI S. KAKOSO: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali dogo la nyongeza. Jimbo la Mpanda Vijijini lina miradi miwili ya umwagiliaji. Mradi wa kwanza ni ule wa Karema ambao Serikali imetoa fedha nyingi kwa ajili ya matengenezo lakini bado haujakamilika na mradi wa pili ni ule wa Mwamapuli ambao unamwagilia vijiji vya Kabage. Miradi yote hiyo haijaweza kukamilika kwa wakati. Je, ni lini Serikali inaweza kukamilisha miradi hiyo ili iweze kuwasaidia wananchi ili kutopata hasara kwa fedha za Serikali ambazo zimeshatumika?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji na Umwagiliaji, majibu.

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Kakoso, Mbunge wa Jimbo la Mpanda Magharibi, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, amezungumzia kuhusu miradi ya umwagiliaji, ni kweli kabisa kwamba kumekuwa na miradi ya umwagiliaji katika eneo hilo lakini baadhi ya miradi hiyo ilipata matatizo kidogo na tumeagiza kuifanyia kazi. Kwa sababu ya masuala yaliyotokea siwezi kumjibu sasa hivi, ripoti ikija naweza kumfahamisha. Lengo la Serikali ni kuhakikisha kwamba yale matatizo yote yaliyojitokeza yanatatuliwa na tuhakikishe kwamba tunakamilisha ile miradi ili wananchi waweze kutumia miradi ile ya uwagiliaji wazalishe zaidi tuweze kupata chakula.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea.

Na. 436

Mradi wa Maji toka Vuga – Bumbuli – Mombo

MHE. STEPHEN H. NGONYANI aliuliza:-

Mji wa Mombo ni mji unaokua kwa kasi kubwa na kuna mradi mkubwa wa maji unaotoka Vuga – Bumbuli kwenda Mombo katika Kitongoji cha Mlembule na mradi huo utagharimu shilingi 900,000,000.

(a) Je, ni lini mradi huo utakamilika?

(b) Kwa kuwa mradi huo unapita katikati ya Mji wa Mombo, je, Mji wa Mombo utafaidikaje na mradi huo?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji na Umwagiliaji, majibu.

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Maji na Umwagiliaji, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Stephen Hilary Ngonyani, Mbunge wa Jimbo la Korogwe Vijijini, lenye sehemu (a) na (b) kwa pamoja kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Mradi wa Maji wa Kijiji cha Mlembule ambacho kwa sasa ni mtaa ndani ya Mji Mdogo wa Mombo ni Mradi wa Maji ya Mtiririko ambao ulianza kujengwa mwezi Desemba mwaka 2013 chini ya mpango wa vijiji 10 kwa kila halmashauri. Mradi huu ulikusudiwa kukamilika mwezi Juni mwaka 2014 kwa gharama ya shilingi milioni 913.5. Mradi huu ulishindwa kukamilika kwa wakati kutokana na wananchi wa vijiji vya Kishewa, Kihitu na Kidundai kumzuia mkandarasi asijenge chanzo cha maji hadi wao pia wapatiwe huduma yao kwani chanzo cha maji kipo kwenye kijiji chao.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa utekelezaji unahusisha jamii, Serikali imeridhia mradi huo uendelee kwa kujenga chanzo kipyua kitakachokuwa na maji ya kutosha ili kuwahudumia pia wakazi wa vijiji vya Kishewa, Kihitu, Kidundai pamoja na Mji wa Mombo. Kwa sasa Mhandisi Mshauri yupo katika hatua za mwisho za kukamilisha usanifu ikihusisha chanzo kipyua cha mradi huo.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika mwaka wa fedha 2016/2017, Halmashauri ya Korogwe imetengewa kiasi cha shilingi bilioni 1.9 kwa ajili ya kukamilisha miradi inayoendelea ukiwemo mradi huo.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Stephen Ngonyani, swali la nyongeza.

MHE. STEPHEN H. NGONYANI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Namshuruku Mheshimiwa Naibu Waziri kwa majibu mazuri yenye matumaini kwa wananchi wa Mombo lakini nina maswali mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa mradi huu sasa hivi una muda mrefu na tatizo la maji la Mombo ni la muda mrefu na wananchi wameanza kukata tamaa; na kwa kuwa halmashauri mbili zilishakubaliana, ya Bumbuli na Korogwe kwamba maji yale yapitie katika vile vijiji vinavyolinda chanzo cha maji, ni wakati gani wananchi wale wa Korogwe Vijijini na Bumbuli wataanza kupata maji?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, kwa kuwa sasa hivi Serikali imetutengea shilingi bilioni 1.9 kwa ajili ya mradi wa maji wa Korogwe Vijijini; kuna mradi wa maji wa Bungu, mradi huu hatukuwa tunatumia hela za Serikali, mashirika yasiyokuwa ya kiserikali yalitumia hela zao kukamilisha mradi huu ambao ulikuwa ni kwa ajili ya vijiji saba. Kati ya vijiji hivyo saba vijiji vinne tu ndivyo vimepata maji. Serikali iliombwa shilingi milioni 410 ili mradi huu ukamilike lakini mpaka sasa hivi hela hiyo haijapatikana. Vijiji ambavyo vimekosa ni Mlungui, Kwemshai na Ngulwi. Naomba sasa Serikali mtenge hela za dharura ili tukakamilishe mradi huo ambao haukutumia hela za Serikali, ni mashirika binafsi yaliamua kujenga mradi huo. Ahsante sana.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji na Umwagiliaji, majibu kwa maombi ya Mheshimiwa Ngonyani.

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Maji na Umwagiliaji, naomba kujibu maswali mawili ya Mheshimiwa Ngonyani kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la kwanza linaonesha Mheshimiwa Mbunge unawapenda wananchi wako na unataka hatua za haraka kuhakikisha kwamba wanapata maji. Wizara ya Maji na Umwagiliaji, wewe mwenyewe Mheshimiwa Mbunge na halmashauri yako naomba tushirikiane, tukutane ili tuone tunafanyaje kuhakikisha kwamba tunachukua hatua za haraka ikiwa ni pamoja na fedha ambazo umetengewa katika bajeti inayoanza Ijumaa tarehe 1 Julai, kuhakikisha wananchi watapata maji kwa haraka.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali namba mbili, kuhusu Mradi wa Maji wa Bungu ambao umefadhiliwa na marafiki zetu lakini hawakuukamilisha. Katika vijiji vilivyotarajiwa ni vijiji vinne tu ambavyo vimepata maji vingine bado, tufanyeje?

Naomba pia hili tushirikiane, Mkurugenzi wa Halmashauri atuletee taarifa. Tumeahidi katika bajeti inayokuja, miradi yote iliyokuwa inaendelea, ili mradi tu ililenga kuwapatia wananchi maji, hata kama ilikuwa inafanywa na wewe mwenyewe na umefikia ukomo tupe taarifa Serikali itatoa hela ili tuweze kukamilisha miradi hiyo wananchi wapate maji.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Joseph Kakunda, swali la nyongeza.

MHE. JOSEPH G. KAKUNDA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana. Matatizo ya maji kwenye maeneo ya Shinyanga na Korogwe ni sawa na matatizo kwenye maeneo yetu. Naomba Serikali ituambie na iwape matumaini wananchi wa Tarafa za Sikonge, Kiwele, Inyonga mpaka Kwilunde ambako

yeye Mheshimiwa Kamwelwe anawakilisha; ni lini sasa shida za maji za wananchi hao zitapungua au zitaisha kabisa? Ahsate sana.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji na Umwagiliaji, majibu.

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika...

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Waziri amesimama.

WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nimpongeze Naibu Waziri kwa majibu mazuri.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu swali la nyongeza la Mheshimiwa Mbunge wa Sikonge, niseme kwamba tulikuwa tumetoa nafasi kwamba kila halmashauri ilete vipaumbele ya vijiji ambavyo wataanza navyo katika kutekeleza programu ya maji. Kwa hiyo, hayo maeneo anayoyasema Mheshimiwa Mbunge naamini kabisa halmashauri yake imeweka ndivyo vipaumbele.

Mheshimiwa Naibu Spika, tunasema katika miaka mitano tunataka tupeleke miradi ya maji, kwa maana ya upatikanaji wa maji na ule mtawanyiko utakuwa kwa asilimia 85 ikifika mwaka 2020. Katika kutekeleza miradi hii ndiyo wao watachagua ni ipi tuanze na maeneo yale ambayo hayana maji kabisa wangeweka ndiyo kipaumbele ili kusudi tufikie asilimia hii tunayotaka kuifika tukifika mwaka 2020. Kwa hiyo, yeye ndiye anajua vizuri zaidi majina ya vijiji na zile kata na wao ndiyo wanatakaoweka vipaumbele, Serikali tutaviwekea bajeti ili tuweze kufikia lengo na wananchi wetu waweze kupata maji.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Deo Sanga, swali la nyongeza.

MHE. DEO K. SANGA: Mheshimiwa Naibu Spika, nikushukuru na mimi kupata nafasi ili niulize swali dogo la nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa kijiji cha Ikelu kinafanana kabisa na swali la Korogwe; kuna mradi wa kutoka Tove kuja Mtwango mpaka Ilunda, bomba la maji limepita lakini kijiji cha Ikelu ni kilometa mbili tu hakina maji. Serikali ina mpango gani wa kuwapelekea maji wananchi hawa hasa ikizingatiwa kuwa wako kilometa mbili tu toka bomba lilipo?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Maji na Umwagiliaji, majibu.

WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nijibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Deo Sanga kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli tuna mradi wa Tove-Mtwango ambao unapita karibu na kijiji hicho anachokisema. Awamu ya kwanza hatukuwa tumefikiria kijiji hicho kupata maji lakini sasa kwa jinsi tunavyotanua mtandao wananchi wale walioko umbali wa kilometa mbili toka bomba lilipopita tutaweza kuwaunganishia ili wapate maji. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Cosato Chumi swali la nyongeza.

MHE. COSATO D. CHUMI: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa na mimi nafasi ya kuuliza swali la nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa hali iliyoko katika Mji wa Mombo inafanana kabisa na hali katika Mji wa Mafinga ambao unakua kwa kasi na kwa kuwa Mamlaka yetu ya Maji ya Mji wa Mafinga ni ile ambayo ni ya *class C*, kwa hiyo haijaweza kuwa na uwezo wa kuhudumia maeneo makubwa ya mji. Je, Serikali iko tayari kutusaidia watu wa Mafinga hasa katika Kata za Bumilayinga, Isalavanu na Lungemba japo kuchimbiwa visima? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maji na Umwagiliaji, majibu.

NAIBU WAZIRI WA MAJI NA UWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu swali moja la Mheshimiwa Chumi, Mbunge wa Mafinga kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nikupongeze Mheshimiwa Chumi kwa sababu mara nyingi umekuwa unawasiliana na Ofisi ya Wizara ya Maji na Umwagiliaji kuhusu kuwapatia maji wananchi wa Mji wa Mafinga. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kabisa kwamba *category* ya Mamlaka ya Maji ya Mafinga ni C ambayo inahitaji kupewa msaada na Wizara. Nikiri kabisa kwamba tayari kuna deni la shilingi milioni 150 kwa ajili ya kulipia TANESCO ili umeme uendelee ku-*pump* maji kupeleka kwa wananchi. Nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge Chumi kwamba Wizara ya Fedha kwa sasa imeweka utaratibu, itakuwa inalipa madeni hayo ya maji moja kwa moja.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini kuhusu hoja ya pili ya kuchimba visima tuko tayari, Mheshimiwa Mbunge tushirikiane. Kuna hela tuliyokutengea kama itakuwa haitoshi basi ulete taarifa ili tuweze kutenga hela nyingine tuhakikishe hivyo vijiji ambavyo havijapata visima viweze kupata visima.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na Wizara ya Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano.

Na. 437

Ujenzi wa Kiwango cha Lami Barabara za Mwanza Mjini.

MHE. KITETO Z. KOSHUMA aliuliza:-

Mheshimiwa Rais wakati wa kampeni akiwa Mkoani Mwanza aliahidi kuifanya Mwanza kuwa Geneva; lakini Mwanza Mjini kuna barabara zenye urefu wa kilometa 546.1 ambapo kilometa 43.67 zina lami na kilometa 3.556 zimejengwa na mawe:-

(a) Je, Serikali ina mpango gani wa kuongeza barabara zenye kiwango cha lami?

(b) Je, Serikali itashirikiana vipi na Halmashauri za Ilemela na Nyamagana ili kuboresha barabara zilizopo chini ya halmashauri hizo kujengwa kwa kiwango cha lami?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, majibu.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Kiteto Zawadi Koshuma, Mbunge wa Viti Maalum, lenye sehemu (a) na (b) kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali inaboresha barabara za Jiji la Mwanza kwa hatua kulingana na upatikanaji wa fedha. Katika mwaka wa fedha 2015/2016 jumla ya shilingi milioni 500 zilitengwa kwa ajili ya ujenzi wa kilometa 1 ya barabara ya Nyakato - Buswelu -Mhonze kwa kiwango cha lami na taratibu za kumpata mkandarasi atakayejenga barabara hizo ziko katika hatua za mwisho. Aidha, katika mwaka wa fedha 2016/2017 Serikali imetenga kiasi cha shilingi bilioni 1.16 kwa ajili ya kujenga kilometa 1.4 kwa kiwango cha lami katika barabara hiyo hiyo ya Nyakato - Buswelu - Mhonze yenye urefu wa kilometa 18.2.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali imepanga pia kujenga barabara ya Sabasaba -Kiseke- Buswelu yenye jumla ya kilometa 9.7 kwa kiwango cha lami kama ilivyoahidiwa na Mheshimiwa Rais. Aidha, Serikali inaendelea na upanuzi wa barabara ya *Airport* - Pansiasi na kujenga daraja la Furahisha, huu ukiwa ni mpango wa kuboresha barabara za Jiji la Mwanza na kupunguza msongamano wa magari uliopo.

Mheshimiwa Naibu Spika, Wizara yangu ndiyo yenye dhamana ya barabara zote nchini. Hivyo kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais TAMISEMI na Halmashauri za Ilemela na Nyamagana itaendelea kuhakikisha kuwa fedha zinatengwa mwaka hadi mwaka ili kuhakikisha barabara za Jiji la Mwanza zinajengwa kwa kiwango cha lami kulingana na upatikanaji wa fedha.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Kiteto Koshuma, swali la nyongeza.

MHE. KITETO Z. KOSHUMA: Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa barabara ya Nyakato – Buswelu - Mhonze ina urefu wa kilometa 25 ambapo kilometa 6 ni urefu wa barabara kutokea Nyakato National kuelekea Buswelu Wilayani. Serikali pamoja na kutoa kilometa 2.4 ambapo katika hizo kilometa 1 ilitengwa shilingi milioni 500 na sasa wametenga shilingi bilioni 1.16. Je, Serikali haioni umuhimu wa kuongeza kilometa 4 ili kuweza kuifanya barabara hiyo kufika Wilayani?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, kwa kuwa Rais aliyepita wa Awamu ya Nne aliahidi kujenga barabara ya Kamanga – Sengerema kwa kiwango cha lami na barabara hiyo inawasaidia wanawake wa Vijiji vya Katungulu, Kasomeko pamoja na Nyamililo kufanya kazi zao za kiuchumi. Je, ni lini Serikali itakamilisha ujenzi wa barabara hiyo kwa kiwango cha lami? (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, majibu.

WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Kiteto Zawadi Koshuma, Mbunge wa Viti Maalum kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, umuhimu wa kuongeza fedha ili kuhakikisha ile barabara inafika Makao Makuu ya Wilaya, Wizara inautambua na ndiyo maana hata katika mwaka wa 2016/2017 tumeongeza kiwango cha fedha tulichotenga. Nimhakikishie Mheshimiwa Kiteto Zawadi Koshuma kwamba juhudi zake hizo zitazaa matunda kwa kadri fedha zitakapokuwa zinapatikana mwaka hadi mwaka. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa swali la pili kwa barabara ya Kamanga – Sengerema, naomba tu nimjulishe kwamba yale ambayo tuliyaeleza katika swali kama hilo hilo hapo nyuma tulidhamiria. Tuna dhamira ya kujenga hiyo barabara na tutaendelea kwa hatua zile ambazo tulizieleza. Tutaanza na masuala ya *feasibility study* pamoja na *detail design* kama ambavyo Wizara imepanga.

NAIBU SPIKA: Tunaendelea, Mheshimiwa Omary Badwel.

MHE. OMARY A. BADWEL: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali moja la nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa wakandarasi hawa wakati wanaendelea kujenga barabara hizi katika maeneo yetu mbalimbali wamekuwa wakitumia bidhaa mbalimbali ikiwemo mawe, mchanga, maji, vibarua na vifusi; na kwa kuwa Serikali katika mikataba yao inakuwa kwenye BOQ imeweka bei maalum ambayo inawalipa wakandarasi hawa lakini wengi wakandarasi hawa wamekuwa wakichukua bidhaa hizo katika vijiji vyetu bure au kwa bei ndogo sana na hivyo kuwakosha wananchi wa maeneo hayo kunufaika na bidhaa hizo. Je, ni lini Serikali sasa itatoa angalau bei elekezi kwa wakandarasi wote wanaofanya kazi za kujenga barabara waweze kununua mawe na bidhaa nyingine ili wananchi nao wafaidike kama watu wa madini na maeneo mengine?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, majibu.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Omary, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kumkumbusha Mheshimiwa Mbunge kwamba wanaojenga hizo barabara ni sisi wenyewe, ni Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kupitia kodi zetu. Kwa kweli masuala haya lazima tukubaliane tunaya-*balance* vipi kati ya upatikanaji wa *material* ya kujengea barabara pamoja na upatikanaji wa fedha za kujenga barabara yenyewe.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nimhakikishie Mheshimiwa Omary kwamba Serikali kupitia Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi ambayo ndiyo yenye dhamana ya kutoa bei ya fidia kwa maeneo ambayo yanatwaliwa na Serikali itaifanyia kazi suala hili lakini siyo rahisi kutoa bei elekezi kwa sababu nchi ni kubwa na kila mahali pana thamani yake tofauti sana. Vinginevyo itakuwa ni kitabu kikubwa sana ambacho kitaorodhesha kila mahali na thamani ilivyo kwa nchi nzima, itakuwa ni ngumu. Nadhani njia inayotumika ambayo kwa kawaida ni mazungumzo kati ya halmashauri na wale ambao wanahusika na eneo linalotwaliwa pamoja na mkandarasi ni nzuri zaidi kufikia muafaka wa bei ya kutumika katika kununua eneo linalotumika kwa ajili ya upatikanaji wa hayo *material* ya kujengea barabara.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Oscar Mukasa swali la nyongeza.

MHE. OSCAR R. MUKASA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru...

NAIBU SPIKA: Samahani Mheshimiwa Oscar, Mheshimiwa Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano.

WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri lakini naomba niongezee kwamba Serikali haiwezi ikaanza kununua udongo ama changarawe kwa sababu miradi hii tutashindwa kujenga. Sasa hivi Serikali inatumia kila kilometa 1 kujenga barabara kwa takribani shilingi bilioni 1. Sasa kama tutaanza kununua udongo, changarawe tutashindwa kuwajengea wananchi wetu hawa barabara hizi. Serikali inalofanya tu ni kulipa fidia hasa kwenye *structure* kwa mfano majengo na maeneo mengine lakini hatuwezi kuanza kununua udongo, changarawe na vitu vingine tutatishindwa kujenga miundombinu kwa ajili ya Watanzania.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Oscar Mukasa, swali la nyongeza.

MHE. OSCAR R. MUKASA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru. Ipo ahadi ya Mheshimiwa Rais wakati akiomba kura kwa wananchi wa Biharamuro ya kujenga barabara kilometa 4 - 5 kwa kiwango cha lami kwenye Mji wa Biharamuro. Naomba kufahamu kutoka Serikalini kwamba utekelezaji wa ahadi hiyo umefikia wapi? Ahsante

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, majibu.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Mbunge wa Biharamuro, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, ahadi anayoongelea ni kweli ilitolewa na Mheshimiwa Rais na kwa kweli ahadi hiyo ilianza kutoka Serikali ya Awamu ya Nne na ni kwa ajili ya eneo hilo lakini vilevile eneo jirani ambalo Mheshimiwa Dkt. Kalemani anatoka, ahadi hizo zote tutazitekeleza. Lini, itategemea na upatikanaji wa fedha kwa sababu utekelezaji wa ahadi hizo unahitaji rasilimali fedha. Kwa hiyo, naomba nikuahidi ahadi hizo tutazitekeleza na nikuahidi miaka mitano hii ambayo ndiyo tumepewa hii dhamana ya kuwajengea Watanzania miundombinu na kutekeleza ahadi zote ambazo viongozi wetu walizitoa nikuahikikishie tutazitekeleza.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Ritta Kabati.

MHE. RITTA E. KABATI: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali dogo la nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa Sera ya Serikali ni kuunganisha barabara za mikoa na za wilaya kwa lami lakini katika Mkoa wetu wa Iringa, Wilaya ya Kilolo ni wilaya ambayo toka mwaka 2002 imepata hadhi ya kuwa wilaya mpaka leo hii haijaweza kuunganishwa kwa lami kutoka yalipo makao makuu. Ni lini sasa Serikali itaunganisha wilaya hii na makao makuu kwa lami ili hii sera iweze kutimia? (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, majibu.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Ritta Kabati, Mbunge wa Viti Maalum kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli Wilaya ya Kilolo haijaunganishwa na barabara ya lami kama ambavyo Mbunge wa Kilolo na Mbunge wa Viti Maalum Mheshimiwa Ritta Kabati wamekuwa wakifuatilia suala hili ofisini kwetu na nyakati zote tumekuwa tukiwaahidi kwamba tutafuatilia. Kwanza Mheshimiwa Rais alipopita lile eneo hiyo pia ilikuwa ni sehemu ya ahadi yake licha ya kwamba hii ni ahadi ya kiujumla kwa wilaya zote.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, nimhakikishie maadam dhamira yetu ni kuhakikisha miundombinu inajengwa na ahadi zote za viongozi wetu tunazitekeleza atupe muda ili tutakapopata ratiba kamili ya suala hili tutatekeleza. Mnafahamu tumeanza kwa kiwango fulani, ni kiwango ambacho hakitoshelezi nakubali kama ambavyo Mheshimiwa Mwamoto amekuwa akinisukuma kila wakati kuhusu hilo suala. Niwahakikishie wote Mheshimiwa Mwamoto na Mheshimiwa Ritta Kabati kwamba ahadi hiyo tutaitekeleza kama ambavyo tumeongea nao tukiwa maofisini. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa tunaendelea na swali linalofuata.

Na. 438

Ujenzi wa Barabara ya Kitai - Lituhi

MHE. MARTIN M. MSUHA aliuliza:-

Miaka kadhaa iliyopita Serikali iliahidi kuwa itajenga barabara ya kutoka Kitai Wilayani Mbinga hadi Lituhi Wilayani Nyasa kwa kiwango cha lami, lakini hadi sasa wananchi hawaelewi kinachoendelea juu ya ujenzi huo:-

Je, Serikali inawaambia nini wananchi wa Mbinga na Nyasa juu ya ujenzi wa barabara hiyo kwa kiwango cha lami?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, majibu.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Martin Mtonda Msuha, Mbunge wa Mbinga Vijijini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, barabara ya Kitai - Lituhi yenye urefu wa kilometa 84.5 ni barabara ya mkoa inayohudumiwa na Wakala wa Barabara Mkoa wa Ruvuma. Ili kuhakikisha kuwa barabara hii inapitika muda wote, Wizara inaendelea kutenga fedha za kufanyia matengenezo mbalimbali ambapo mwaka 2013/2014 ilitenga shilingi milioni 440 na mwaka 2014/2015 ilitenga shilingi 682.99. Katika mwaka wa fedha 2015/2016, jumla ya shilingi milioni 1015.123 zimetengwa kwa ajili ya matengenezo mbalimbali ya barabara hii ili iendelee kupitika.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu maandalizi ya ujenzi wa barabara za Kitai - Lituhi kwa kiwango cha lami, Wizara kupitia Wakala wa Barabara Tanzania (TANROADS) tayari imekamilisha taratibu za ununuzi za kumpata Mhandisi Mshauri kwa ajili ya kuifanyia upembuzi yakinifu na usanifu wa kina barabara hiyo.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Martin Msuha, swali la nyongeza.

MHE. MARTIN M. MSUHA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana na pia nashukuru kwa pamoja na majibu mazuri ya Naibu Waziri, nitakuwa na maswali mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la kwanza, ni lini sasa hii kazi ya upembuzi yakinifu itakamilika ili ujenzi uanze?

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini swali la pili, wananchi wa Mbinga pamoja na Nyasa wanafurahi na wanaishukuru Serikali kwa kupata mradi wa ujenzi wa barabara wa Mbinga – Mbamba Bay chini ya mradi wa Mtwara Corridor. Je, Serikali haioni haja sasa kwa kutumia fursa hii kuunganisha kipande cha barabara inayotoka Unyoni mpaka Kijiji cha Mango Wilayani Nyasa kupitia Mapera, Maguu na Kipapa? Ahsante. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, majibu.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Martin Mtonga Msuha, Mbunge wa Mbinga Vijijini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kuchukua fursa hii kumpongeza Mheshimiwa Martin Mtonga Msuha pamoja na Mheshimiwa Stella Manyanya kwa kazi kubwa wanayoifanya ya kuhakikisha Wilaya yao ya Mbinga inakuwa na miundombinu ya uhakika ili mazao wanayoyalima hasa kahawa inalifikia soko kwa urahisi na kwa bei nafuu. Mimi niwapongeze sana na nawahakikishieni kwamba nikiwa Wizara ya Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano pamoja na Mheshimiwa Waziri wangu tutahakikisha dhamira yenu inakamilika katika kipindi hiki cha miaka mitano kwa kadri fedha zitakavyokuwa zinapatikana.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kumjulisha Mheshimiwa Mbunge kwamba kazi hii ya kufanya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina, kwanza naomba tuikamilishe na suala la tunaikamilisha lini kwa maana ya kutoa tarehe sio rahisi sana kwa sababu kwa sasa tupo katika hatua ya kumpata huyo mkandarasi.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba mtuamini kwamba tuna nia ya dhati, kazi hiyo tutaifanya na tutaisimamia na itakamilika.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa swali la pili, naomba niwajulishe Waheshimiwa Wabunge wote wa Wilaya ya Mbinga kuanzia Mheshimiwa Mtonga Msuha, Mheshimiwa Stella Manyanya na Mheshimiwa Sixtus Mapunda kwamba mwaka huu tunaanza kujenga ile barabara ya kutoka Mbinga - Mbamba Bay.

Naomba mtupe fursa tuikamilishe barabara hii. Mtakumbuka ahadi ya Mheshimiwa Rais ya kutembea kwa *taxi* kutoka Mtwara hadi Mbamba Bay na kutoka Bukoba hadi Mtwara itakuwa imekamilika kikamilifu kabisa. Baada ya hapo, nawahakikishia nguvu zetu zote tutakuwa tunaelekeza katika barabara hizo zingine ikiwa ni pamoja na hii barabara ya kutoka Unyoni hadi Mango kupitia vijiji ambavyo Mheshimiwa Mtonga Msuha amevitaja.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Dkt. Hadji Mponda, swali la nyongeza.

MHE. DKT. HADJI H. MPONDA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali nayo pia imeahidi ujenzi wa barabara ya Ifakara – Lupilo – Malinyi – Londo - Lumecha - Namtumbo Songea katika kiwango cha lami. Sasa ni muda barabara hiyo bado haijaanza kujengwa.

Swali langu, ni lini sasa hii kazi ya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina itakamilika na barabara hii kuanza kujengwa kwa kiwango cha lami?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, majibu.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Dokta Hadji Mponda, Mbunge wa Malinyi kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba niwahakikishie Wabunge wote wanaohusika na barabara hii ya kutoka Ifakara - Malinyi - Namtumbo - Songea kwamba Serikali ina nia ya dhati ya kuanza kujenga barabara hii kwa kiwango cha lami. Labda nimhakikishie tu kwamba kazi iliyofanyika hadi sasa ni kubwa. Unafahamu kwamba kipande kile cha kutoka Lumecha - Londo kimeshakamilika kwa maana kufunguliwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini vilevile tumebakabiza kilometa 4 tu kukamilisha kuifungua hii barabara, wakati kazi ya *feasibility study* na *detail design* ikiendelea kufanyika. Nikuhakikishie kazi hii ya *feasibility study* na *detail design* pamoja na kipande hiki cha kilometa 4 kilichobaki cha kufunguliwa barabara hii itakamilika katika mwaka wa fedha wa 2016/2017 unaoanza Ijumaa.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mwita Getere, swali la nyongeza.

MHE. BONIPHACE M. GETERE: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Naomba kujua tu ahadi ya ujenzi wa barabara ya kutoka Nyamwiswa – Bunda kwa kiwango cha lami ni ya muda mrefu toka mwaka 2000. Sasa napenda kujua ni lini Mkandarasi wa kujenga barabara hiyo ataanza kazi?

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kumbukumbu yangu, hii barabara imeshaanza kujengwa. Tatizo kiwango tunachokijenga ni kidogo, labda ndiyo anachokilalamikia Mheshimiwa Mbunge. Nimhakikishie kama kumbukumbu zangu zitakosea atanisamehe, lakini kuanza tumeshaanza. Namwahidi tu kwamba, tutaongeza kasi ili hatimaye barabara hii ikamilike kujengwa katika muda mfupi.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea, Mheshimiwa Hamida Mohamed Abdallah, Mbunge wa Viti Maalum sasa aulize swali lake.

Na. 439

Hitaji la Kivuko kwa Wananchi wa Kitunda – Lindi

MHE. HAMIDA M. ABDALLAH aliuliza:-

Sehemu kubwa ya Mji wa Lindi imezungukwa na bahari, ambapo wananchi wa Kijiji cha Kitunda wanajishughulisha na shughuli za kilimo na kuishi huko kutumia usafiri ambao sio salama wa mitumbwi midogo midogo kutoka kijijini hapo kwenda Lindi Mjini kwa ajili ya mahitaji muhimu ya kibinadamu:-

Je, Serikali ina mpango gani wa kupeleka kivuko kwa ajili ya kuvusha wananchi hao ambao maisha yao yapo hatarini kwa kutumia mitumbwi midogo midogo kutoka Lindi Mjini kwenda Kata ya Kitumbikwela?

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Hamida Mohamed Abdallah, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyao:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali katika bajeti ya Mwaka wa Fedha 2016/2017, imetenga kiasi cha shilingi bilioni 1.2 kwa ajili ya kuweka kivuko kati ya Lindi Mjini na Kijiji cha Kitunda. Mradi huu pia utahusisha ujenzi wa maegesho ya kivuko na barabara za maingilio. Serikali kupitia Wakala wa Ufundi na Umeme (TEMESA) na Wakala wa Barabara Tanzania (TANROADS) imeanza maandalizi ya utekelezaji wa mradi huu.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Hamida Abdallah, swali la nyongeza.

MHE. HAMIDA M. ABDALLAH: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nimshukuru kwa dhati kabisa Mheshimiwa Rais wetu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa sababu wakati wa kampeni zake ilikuwa ni ahadi yake ya kujenga kivuko cha kutoka Lindi kwenda Kitunda na alisema baada ya wiki moja Mkurugenzi wa vivuko atakuja Lindi na kweli alikuja, akaja kuangalia eneo. Sasa baada ya kumaliza katika shughuli hiyo ya kwanza tulikuwa hatufahamu kinachoendelea ni kipi, lakini namshukuru Waziri kwa majibu yake mazuri yenye matumaini.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini Mheshimiwa Rais alituhidi kwamba, katika maeneo yote kuanzia Tanga, Dar es Salaam kuja Lindi mpaka Mtwara kutakuwa na uwezekano wa kuwawezesha wananchi wa maeneo hayo kwa sababu wananchi hawa ni wavuvi wa samaki, kujenga kiwanda cha samaki ili kuongeza ajira kwa wananchi wa maeneo haya.

Je, Serikali imejipangaje katika kuhakikisha maeneo haya yanakuwa na kiwanda cha samaki? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano majibu.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Naibu Spika, napokea shukurani kutoka kwa Mheshimiwa Hamida Mohamed Abdallah, Mbunge wa Viti Maalum. Namshukuru sana na kwa kweli nafurahia sana Wabunge wengi wanatambua juhudi za Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Dkt. John Pombe Joseph Magufuli.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika kutekeleza ahadi, ana dhamira ya dhati na kila alipoahidi anajitahidi kutafuta fedha ili kuweza kuteleza ile ahadi yake. Sisi kwa kweli tulioko katika Wizara ya Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano tunajivunia kwa kupewa dhamana hii ya kuwajengea Watanzania miundombinu.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu sehemu ya viwanda; maadam alitoa ahadi, nimhakikishie ahadi hiyo itatimia. Kama ambavyo amemsikia Mheshimiwa Mwijage, Waziri wa Viwanda, Biashara na Uwekezaji wakati akihitimisha hotuba yake ya bajeti, aliongelea kwa mapana kwamba, karibu kila mahali kuna aina ya viwanda ambavyo anavikusudia kuviboresha.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, kwa vyovyote vile, katika maeneo ya Pwani, wavuvi nao watafikiriwa katika kuhakikisha kwamba, tunapata viwanda na viwanda hivyo vinahamasishwa kutoka sekta binafsi waweze kuwekeza na sisi tutawawekea mazingira mazuri ili hatimaye watujengee viwanda na kuchangia katika kuibadilisha nchi hii kuwa nchi ya viwanda itakapofika mwaka 2025. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mbaraka Kitwana Dau, swali la nyongeza.

MHE. MBARAKA K. DAU: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa fursa hii. Kwa kuwa tatizo la kivuko cha Kitunda, Lindi linafanana sana na tatizo la kivuko baina ya Kilindoni na Nyamisati katika Wilaya ya Rufiji; na kwa kuwa, wananchi wa Mafia kupitia Mbunge wao, tuliomba Wizara itupatie iliokuwa MV Dar es Salaam, ambayo kwa sasa imepaki pale Navy, Dar es Salaam ili ije itusaidie Mafia kuunganisha baina ya Kilindoni na Nyamisati. Je, ni lini Wizara itaridhia ombi hilo? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, majibu.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kwanza niendeleo kumhakikishia Mheshimiwa Dau kwamba, dhamira yetu ya kuhakikisha kivuko kinakuwepo kati ya Kilindoni na Nyamisati ni ya dhati na tutahakikisha inatekelezwa. Kikubwa nimwahidi kwamba hii meli anayoingolea MV Dar es Salaam, tumeshaeleza katika Bunge hili kwamba, meli hii bado hatujaipokea kutoka kwa *supplier* kutokana na hitilafu chache zilizokuwa zimeonekana na tumemtaka *supplier* arekebishe hizo hitilafu kabla haijatumika ilivyokusudiwa kutoka Dar es Salaam kwenda Bagamoyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, nimhakikishie Mheshimiwa Dau kwamba, kama wahusika wataona kwamba ni busara kwa sababu aina hii ya kivuko siyo ya kipeleka mwendo mrefu sana. Kila kivuko kina *design* yake na kina *capacity* yake ya *distance* ya kutembea. Wataalam watakapotushauri kwamba, hili eneo nalo linaweza likatumika kwa MV Dar es Salaam, nimhakikishie hatutakuwa na sababu ya kusita kuhakikisha MV Dar es Salaam inahudumia kutoka Dar es Salaam hadi Bagamoyo na Dar es Salaam hadi Mafia.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Dkt. Raphael Chegeni, swali la nyongeza.

MHE. DKT. RAPHAEL M. CHEGENI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Pamoja na matatizo yaliyozungumzwa ya watu wa Kijiji cha Kitunda ambayo kwa karibu sana yanafanana na watu wa Jimbo la Busega, ambako kule Busega tuna Ziwa Victoria, hawa wana Bahari. Sasa hivi usafiri wa majini ni tatizo na Waziri mwenye dhamana wakati ule alitembelea Kijiji cha Nyamikoma katika Wilaya ya Busega na akaahidi ujenzi wa gati, lakini mpaka sasa hivi sijajua Serikali inamefikia wapi? Je, Mheshimiwa Waziri anaweza akawahakikishia wananchi wa Busega kwamba, lile gati la Nyamikoma litajengwa ili kusaidia usafiri kwa wananchi wa Jimbo la Busega na Majimbo mengine jirani kama Mwibara, Bunda na Ukerewe? (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, majibu.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Naibu Spika, tuna maeneo mengi ambayo yameainishwa katika Ilani ya Uchaguzi ya Chama cha Mapinduzi na Mheshimiwa Dkt. Raphael Chegeni anafahamu kwamba, katika aliyoyaeleza yamo. Nimhakikishie kile kilichoko katika Ilani ya Uchaguzi wa Chama cha Mapinduzi, ni wajibu wetu na ni lazima tukitekeleze katika kipindi hiki cha miaka mitano ambacho tumeahidi.

Mheshimiwa Naibu Spika, nimwombe Mheshimiwa Dkt. Raphael Chegeni tulitafakari kwa undani kuchunguza katika kila kituo ambacho amekiorodhesha tuone. Hatimaye tumpe majibu kipi tunaanza lini na kipi kitafuata lini na

hatimaye apate ratiba kamili ya utekelezaji wa ahadi hiyo ya Ilani ya Chama cha Mapinduzi. Kwa kweli nimsifu sana kwa kazi kubwa anayofanya ya kufuatilia maslahi ya watu wako wa Jimbo la Busega. Ahsante sana.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, siku nitakupa hapa muda ili uwasifie Wabunge wote humu ndani. Mheshimiwa Aweso, swali la nyongeza.

MHE. JUMAA H. AWESO: Mheshimiwa Naibu Spika, nikushukuru kwa kunipa nafasi hii. Wilaya ya Pangani imepakana na Mji wa Zanzibar na wakazi wa Pangani wamekuwa wakijishugulisha na Mji wa Zanzibar kutokana shuguli za kijamii na kiuchumi. Je, ni lini Serikali itatupatia usafiri wa uhakika ili wakazi wa Pangani na wananchi wa jirani Muheza na maeneo ya Kilimanjaro na Arusha ili waweze kunufaika na usafirishaji huu kwa unafuu ili kuweza kufanya shughuli za kiuchumi na kijamii? (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, majibu.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Naibu Spika, kama ambavyo tumewahi kutamka ndani ya Bunge lako Tukufu kwamba, iliyokuwa *TACOSHIL* tuliipaki kwa sababu tulikuwa tunatarajia sekta binasi ndiyo ijihusishe zaidi katika kutoa huduma za usafiri wa majini katika Bahari ya Hindi.

Mheshimiwa Naibu Spika, inaonekana bado kuna kilio cha wengi na vile vile, hata jana nilikuwa na wateja wengine Dar es Salaam nao wanasisitiza kwamba, pengine tuangalie upya suala la *TACOSHIL* au tuseme huduma za meli kwenye upende wa Bahari kwamba na Serikali nayo ijihusishe kwa sababu kuna baadhi ya maeneo hayawezi kuendeshwa na sekta binafsi kwa faida.

Mheshimiwa Naibu Spika, tutaliangalia ndani ya Serikali, tuangalie kama kuna umuhimu wa kubadilisha sera hiyo na kama tutaona kwamba, hakuna umuhimu badala yake tuendeleo kuhamasisha wawekezaji binafsi tutafanya hivyo. Kama tutaona kuna umuhimu tutaleta hapa tufanye maamuzi kwamba, labda turudishe ule uamuzi au yale masuala ambayo tulikuwa tunayafanya miaka ya nyuma chini ya *TACOSHIL*.

NAIBU SPIKA: Wizara ya Elimu, Sayansi, Teknolojia na Ufundi, Mheshimiwa Amina Saleh Molel, Mbunge wa Viti Maalum sasa aulize swali lake.

Na. 440

Miundombinu Rafiki ya Elimu kwa Wenye Ulemavu

MHE. AMINA S. MOLLEL aliuliza:-

Watu wenye ulemavu wanapitia changamoto nyingi sana katika safari zao za kimaisha na mojawapo ni miundombinu isiyo rafiki kwa ajili ya kupata elimu:-

Je, Serikali ina mkakati gani wa kutatua matatizo hayo ili kuwawezesha watu wenye ulemavu kufurahia matunda ya elimu kwa kuweka mazingira mazuri yatakayowasaidia kupata elimu?

NAIBU WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Elimu, Sayansi, Teknolojia na Ufundi, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Amina Saleh Molel, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kuwa Wanafunzi Wenye Ulemavu wanahitaji mazingira bora ya kujifunzia na kufundishia pamoja na miundombinu rafiki katika maeneo yote ya kutolea elimu ikiwa ni pamoja na madarasa, jengo la utawala, maktaba, maabara na vyoo. Ili kuhakikisha kuwa miundombinu inaboreshwa kukidhi mahitaji ya wanafunzi wenye ulemavu, Wizara imechukuwa hatua zifuatazo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, imeandaa na kusambaza miongozo ya namna ya ujenzi wa majengo ya shule za msingi na sekodari pamoja na utengenezaji na ununuzi wa samani. Miongozo hiyo imeainisha mambo ya kuzingatia katika ujenzi wa majengo yote ya shule ili kupunguza vikwazo kwa wanafunzi wenye ulemavu kushiriki kikamilifu katika ujifunzaji.

Mheshimiwa Naibu Spika, hatua nyingine iliyochukuliwa na Wizara ni kuendelea kuhamasisha uanzishwaji wa shule na vitengo maalum vyenye mabweni kwa ajili ya kuandikisha wanafunzi wenye kiwango kikubwa cha ulemavu kwa lengo la kukabiliana na changamoto ya kutembea umbali mrefu na kuwapunguzia wazazi adha ya kuwapeleka na kuwarudisha nyumbani.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali inaendelea kutoa mafunzo ya elimu maalum kwa Walimu katika ngazi mbalimbali ili kukabiliana na changamoto ya upungufu wa Walimu katika eneo hili.

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, Serikali imeendelea kutenga fedha kwa ajili ya kununua na kusambaza vifaa vya kielimu na visaidizi kwa ajili ya wanafunzi wenye ulemavu wanaosoma katika shule za msingi na sekondari nchini. Sambamba na mikakati hiyo, Serikali kupitia Bodi ya Mikopo kwa Wanafunzi wa Elimu ya Juu imekuwa ikitoa kipaumbele katika kutoa mikopo kwa wanafunzi wenye ulemavu.

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kutumia fursa hii kupitia Bunge lako Tukufu kuwakumbusha wale wote wanaojenga majengo maalum yakiwemo ya maghorofa kuweka miundombinu rafiki ili kuwawezesha wanafunzi wenye ulemavu kupata huduma za kielimu pasipo vikwazo.

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, nawaomba Waheshimiwa Wabunge kuendelea kuhamasisha jamii kushirikiana na Serikali katika kujenga mazingira rafiki ya utoaji wa elimu kwa wanafunzi wenye ulemavu.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Amina Molel, swali la nyongeza.

MHE. AMINA S. MOLLEL: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Vilevile, naipongeza Serikali kwa jitihada za kutatua matatizo hasa changamoto zinazowakabili watoto wenye ulemavu. Nina maswali mawili ya nyongeza. Swali la kwanza, Lugha ya alama ni changamoto kwa watoto viziwi ambao wengi wao huishia elimu ya sekondari na kushindwa kuendelea na elimu ya juu kutokana na Wahadhiri wengi kutokujua lugha ya alama. Je, Serikali haioni ni wakati muafaka sasa wa kuingiza lugha ya alama katika shule za msingi, sekondari na katika Vyuo vya Ualimu hapa nchini?

Mheshimiwa Naibu Spika, swali langu la pili, ni Vyuo vingi hasa vyuo binafsi, mazingira yake sio rafiki kwa wanafunzi wenye ulemavu. Je, Serikali haioni umuhimu wa kuwepo mwongozo utakaoviongoza vyuo vyote kuzingatia mahitaji na hasa miundombinu kuwa rafiki kuwatimizia majukumu yao hasa watoto hawa wenye ulemavu ili waweze kusoma vizuri? Ahsante.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Elimu, Sayansi, Teknolojia na Ufundi, majibu.

NAIBU WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Ni kweli kabisa lipo hilo tatizo, kutokana na kwamba kama inavyojulikana kwa muda hawa watu wenye ulemavu wamejikuta hawapati elimu za aina mbalimbali kutokana na mahitaji yao. Sasa hivi Wizara inachofanya, kwanza imetambua hayo mahitaji maalum ya aina mbalimbali na kupitia bajeti hii, tumeshatenga fedha kwa ajili ya kuandaa mitaala kwa ajili ya kutoa mafunzo maalum kwa ajili ya Walimu pamoja na wanafunzi wenyewe

katika shule husika, vile vile, kwa ajili ya kununua vifaa ambavyo vitatumika katika kufundishia.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika swali la pili, juu ya miundombinu rafiki, niseme tu kwamba, hilo suala limekuwa likijitokeza. Ninayo mifano mingi ambayo nimeishuhudia mwenyewe kwamba, watu wanapojenga shule au taasisi maalum, wanasahau kabisa kwamba kuna siku wanaweza wakawa na mwanafunzi ambaye ni mlemavu.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, unakuta hata mtu anapojenga iwe ni ghorofa, iwe ni choo, haangalii kama atakuja mwanafunzi mwenye *wheel chair*, atafika vipi huko au angalau kuwashusha wale wanafunzi badala ya kusoma ghorofani waweze kusoma katika madarasa ya chini ili nao waweze kupata hiyo fursa. Kwa hiyo nitoe wito, tujue kwamba, ulemavu siyo jambo la kujitakia bali ni mapenzi ya Mwenyezi Mungu katika kuonesha kazi za uumbaji wake. Ni vyema tuwafikirie na kuwajali watu wenye ulemavu. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Fakharia, swali la nyongeza.

MHE. FAKHARIA SHOMAR KHAMIS: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kuniona. Kwa kuwa elimu ndiyo ufunguo wa maisha, je, Wizara imechukua hatua gani kuwahamasisha wazazi wenye watoto walemavu kutoa kipaumbele kwa watoto hao kupata elimu?

NAIBU WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Kwa kweli Wizara yetu imekuwa ikizungumza katika nyakati mbalimbali kupitia vyombo vya habari, lakini pia kupitia Wizara nyeti sana hii ya Sera, Bunge, Watu wenye Ulemavu na mambo yote yaliyoko kule, kwamba tumekuwa tukishirikiana pamoja na Waheshimiwa Mawaziri wenzangu kuhakikisha kwamba tunahamasisha jamii kwa kupitia makongamano, mikutano na kupitia Bunge lako Tukufu.

Mheshimiwa Naibu Spika, kama hivi tunavyoona, kwamba tuna Waheshimiwa Wabunge wenye ulemavu, mtu anaanza kuona kwamba kumbe mwanangu nikimsomesha, kumbe nikimsaidia, kuna siku ataweza kuwa Mbunge, Waziri au kiongozi yeyote yule. Kwa hiyo, kwa hali hiyo niwaambie sana Waheshimiwa wazazi mlio huko, naomba muwatoe watoto wenu wenye ulemavu barabarani, msiwape kazi ya kuomba, hiyo sio kazi yao. Ninyi ndiyo kazi yenu mfanye kazi na hatimaye iweze kuwasaidia watoto hawa wenye ulemavu. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Zacharia Issaay, swali la nyongeza.

MHE. ZACHARIA P. ISSAAY: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, Halmashauri ya Wilaya ya Mbulu ina shule ya viziwi kule Dongobesh na pia ina Kitengo cha Elimu ya Watoto Walemavu katika Shule ya Msingi Endakkot na kwa kuwa kundi hili ni kubwa katika jamii; je, Serikali haioni umuhimu mkubwa wa kuweka Kitengo cha Elimu kwa Walemavu katika kila halmashauri kwa shule mojawapo ili kundi hili lililokosa nafasi wapate huduma stahiki? (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Elimu, Sayansi, Teknolojia na Ufundi, majibu.

NAIBU WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Ni kweli kuna umuhimu mkubwa sana kwa kila halmashauri kuwa na shule yenye kitengo cha watu wenye ulemavu. Hata hivyo, niseme tu kwamba, kuwa na kitengo ni kitu kimojawapo, lakini kuangalia hivyo vitengo vikafanya kazi iliyokusudiwa ni hatua ya pili.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, ningetamani kuona kwamba, kwanza kila halmashauri iwatambue hawa watoto wenye ulemavu pamoja na mahitaji yao yanayohusika. Baada ya hapo, katika hizo shule zinazotengwa, naomba ziwasilishwe kwenye Wizara yetu pamoja na Wizara ya Ofisi ya Rais, TAMISEMI ili kuona kwamba vinawekwa vifaa vinavyohusika na kukidhi mahitaji yanayostahili, tukifanya hivyo tutakuwa tumetatua matatizo makubwa ya watu wenye ulemavu.

Na. 441

Uuzwaji wa Shamba la Garagua

MHE. ABDALLAH H. ULEGA (K.n.y. MHE. DKT. GODWIN O. MOLLEL) aliuliza:-

Shamba la Garagua linalomilikiwa na *KNCU* lililopo katika Wilaya ya Siha, liliamuliwa liuzwe mwaka 2015 ili kulipa mkopo wa shilingi bilioni nne uliochukuliwa na *KNCU* na baadaye kushindwa kufanya marejesho ya mkopo huo kwa wakati:-

(a) Je, ni kwa nini Serikali isiwawajibishe viongozi wa *KNCU* waliosababishia ushirika hasara kwa kuchukua mkopo ambao wameshindwa kuulipa?

(b) Je, Serikali ina mpango gani wa kuyarudisha mashamba ya ushirika yanayotumika kwa maslahi ya wachache au ambayo ushirika umeshindwa kuyaendeleza katika umiliki wa Halmashauri za Wilaya husika?

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Dkt. Godwin Oloyce Mollel, Mbunge wa Siha, lenye vipengele (a) na (b), kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Naibu Spika, Chama Kikuu cha Ushirika cha *KNCU Limited* kilishindwa kulipa deni la shilingi bilioni 3.4 kutoka *CRDB* lililokopwa misimu ya 2008/2009 hadi 2010/2011. Ili kubaini sababu za kushindwa kurejesha mkopo, Wizara iliagiza Mrajisi wa Vyama vya Ushirika nchini kufanya ukaguzi na uchunguzi ili kujua kiini cha *KNCU* kushindwa kulipa deni hilo. Ukaguzi na uchunguzi huo ulibaini hasara ya sh. 3,946,755,736 uliosababishwa na mdodoro wa uchumi na ubadhirifu na uongozi mbovu wa *KNCU*. Hivyo, Serikali kupitia Tume ya Maendeleo ya Ushirika ilisimamisha Bodi iliyokuwa madarakani ambayo ilisababisha hasara na kuweka Bodi mpya kama hatua ya awali.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika hatua nyingine, Wizara kupitia Tume ya Maendeleo ya Ushirika imeanza kuandaa taratibu za kuwachukulia hatua wahusika kwa mujibu wa kifungu cha 15(33) cha Sheria ya Ushirika Na. 6 ya 2013. Aidha, katika kunusuru uuzaji wa mali za *KNCU*, Mkutano Mkuu wa *KNCU* uliokaa tarehe 22 Oktoba, 2014 uliazimia kuuzwa kwa shamba la Garagua ili kulipa deni hilo la *CRDB* na madeni mengine.

(b) Kwa mujibu wa takwimu ambazo Tume ya Maendeleo ya Ushirika inazo, yapo mashamba 96 ya Vyama vya Ushirika nchi nzima yakiwemo 41 Mkoa wa Kilimajaro. Kati ya hayo, mashamba saba yapo Wilaya ya Siha ambapo matatu yanamilikiwa na *KNCU* na mengine manne yanamilikiwa na Vyama vya Msingi. Mengi ya mashamba haya yamekuwa yakitumika kwa kilimo, ufugaji na ujenzi wa nyumba za makazi ya wanachama na kukodishwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, Tume ya Maendeleo ya Ushirika kwa kushirikiana na MKURABITA, TAMISEMI na Vyama Vikuu vya Ushirika nchini inakamilisha maandalizi ya Mpango wa Matumizi Bora ya Ardhi. Mpango huu unatarajiwa kuwasilishwa kwenye kikao kazi kinachofanyika Dodoma, Ukumbi wa Hazina tarehe 27, yaani leo na 28 Juni, 2016. Kikao hicho kitajumuisha Vyama Vikuu vyote vya Ushirika nchini na kukubaliana mkakati wa kuyaendeleza mashamba hayo kwa manufaa ya wanachama na halmashauri kwa ujumla.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Abdallah Ulega, swali la nyongeza.

MHE. ABDALLAH H. ULEGA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Pia nashukuru kwa majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri. Naomba sasa niulize maswali mawili ya nyongeza; je, Serikali iko tayari kukisaidia Chama Kikuu cha

Ushirika cha Mkoa wa Pwani (CORECU) ili kiweze kujijenga na kuwasaidia wakulima wa Mkoa wa Pwani hasa wakulima wa korosho wa Wilaya ya Mkuranga waweze kuuza korosho zao kwa bei nzuri lakini pia kupata pembejeo ya *sulphur* kwa kuwasaidia Chama Kikuu cha Ushirika (CORECU) kulipa deni wanalodaiwa na Benki ya CRDB?

La pili, kuwasaidia Chama Kikuu cha Ushirika (CORECU) kuweza kuyatwaa tena maghala yake yaliyomilikiwa na watu binafsi yaliyopo kule Ukonga, Dar es Salaam?

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, Wizara inasaidia na imekuwa ikikaa mara kwa mara na CORECU ili kukabiliana na changamoto mbalimbali katika kusaidia wakulima wa korosho katika Mkoa wa Pwani, ikiwa ni pamoja na wanaotoka katika Jimbo la Mheshimiwa Mbunge. Tayari Wizara imeisaidia CORECU kuweza kulipa sehemu kubwa ya deni ambalo wanadaiwa na CRDB. CRDB walikuwa wanadai CORECU shilingi bilioni 3.5, lakini Serikali ikawasiliana na BOT ili kuweza kulipa asilimia 75 ya *principal sum* ya deni ambalo walikuwa wanadaiwa kwa sababu BOT alikuwa ni *guaranter* katika mkataba wa deni lile.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo tayari imeshalipwa bilioni 1.2 na sasa hivi tunavyoongea bado CORECU wanadaiwa bilioni 2.4, lakini bado tunaendelea kuongea na CRDB ili waweze kuangalia namna ya *ku-restructure* lile deni ili Chama cha Ushirika cha CORECU waweze kulipa kwa muda mrefu zaidi wasije wakauziwa mali zao. Vilevile, Wizara kwa kushirikiana na Bodi ya Korosho imejiandaa kuhakikisha kwamba pembejeo zinapatikana kwa wakulima wote wa korosho hususan pembejeo ya *sulphur* kwa ajili ya mikorosho.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali lake la pili, linahusu maghala ambayo yanamilikiwa. Nimechukua ombi la Mheshimiwa Mbunge na tayari alishafika ofisini kufuatilia hili, nimweleze tu kwamba majadiliano yanaendelea ndani ya Wizara kuangalia ni namna gani bora ya kuweza kurudisha yale maghala kwa wenyewe halali ambao ni Chama cha Ushirika cha CORECU. Ahsante.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Jerome Bwanausi, swali la nyongeza.

MHE. JEROME D. BWANAUSI: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi. Kwa kuwa matatizo haya ya KNCU yanafanana na matatizo yaliyopo katika Chama Kikuu cha Ushirika cha MAMCU cha Mkoa wa Mtwara na Vyama vyake vya Msingi, nataka niulize swali; kwa kuwa wakulima wa korosho wa Wilaya ya Masasi wanadai bilioni nne ambazo ni malipo ya tatu ya malipo ya korosho na hadi sasa kumekuwa na ubabaishaji mkubwa juu ya kupatikana kwa malipo hayo. Je, Mheshimiwa Waziri atatoa maelekezo gani

kwa Mrajis wa Vyama kuhakikisha kwamba anafanya uchunguzi wa haraka ili wananchi wale waweze kulipwa malipo yao?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi, majibu mafupi.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kama alivyosema kwamba changamoto ya CORECU ni changamoto ambayo ipo katika Vyama vya Ushirika vingi, vingi vina madeni. Namwomba sana Mheshimiwa Mbunge, tukitoka hapa leo tukutane ofisini kwangu niweze kupata hili analosema kwa mapana na marefu ili tuanze kufanyia kazi mara moja na nimfahamishe tu kwamba, tayari kuna kikao kinaendelea huku cha Vyama Vikuu vya Ushirika na itakuwa ni fursa vilevile ya kulizungumzia katika wakati huu. Kwa hiyo nimwahidi tu kwamba, tutalifanyia kazi. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Maria Kangoye, swali la nyongeza.

MHE. MARIA N. KANGOYE: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kunipatia nafasi ya kuuliza swali la nyongeza. Kwa kuwa yapo mashamba ambayo yamebinafishwa na hayajaendelezwa; je, Serikali ina mpango gani wa kuyarudisha mashamba hayo kwa wananchi ili vijana wa Taifa hili waweze kupata fursa ya kuyatumia mashamba hayo kwa shughuli ya kiuchumi? *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi, majibu.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, kama nilivyosema katika jibu langu la msingi, tunavyozungumza hivi kuna kikao kinaendelea Ukumbi wa Hazina hapa Dodoma kuzungumzia kuhusu mashamba haya ya Vyama vya Ushirika ambayo hayaendelezwi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kimsingi tunajaribu kutengeneza mkakati ambao haya mashamba yanaweza yakatumika katika maana nzuri zaidi ikiwa ni pamoja na kupeleka na kurudisha kwa wananchi kama tunaona kwamba hakuna utaratibu mwingine wa Vyama vya Ushirika kuyatumia. Kwa hiyo, nimwahidi Mheshimiwa Mbunge kwamba hilo analosema litafanywa kazi.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Daimu Mpakate, swali la nyongeza.

MHE. MPAKATE D. IDDI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Kwa kuwa matatizo ya ushirika yameenea katika maeneo yote ya nchi yetu ya Tanzania, na kwa kuwa Sheria Na. 6 ya Mwaka 2013 ilianzisha rasmi Tume ya Maendeleo ya Ushirika Tanzania. Je, ni lini Serikali itaifanya Tume hii iwe na uongozi wa

kudumu kwa kuteua Mwenyekiti wa Tume pamoja na Makamishna wa Tume ili ushirika usimamiwe vizuri? (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi, majibu mafupi.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kabisa anavyosema kwamba Tume ya Ushirika bado inakabiliwa na changamoto ya uongozi, nimhakikishie tu kwamba mapendekezo kuhusu uongozi tayari yapo mezani kwa Waziri, kwa hiyo muda mfupi tutasikia kukamilika kwa uteuzi wa viongozi wote wa Tume ya Ushirika.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa tunaendelea na Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee Mheshimiwa Zainabu Bakar, Mbunge wa Viti Maalum, swali lake litaulizwa na Mheshimiwa Faida Mohammed Bakar.

Na. 442

Uwepo wa Madaktari Feki Katika Hospitali Nchini

MHE. FAIDA MOHAMED BAKAR (K.n.y. MHE. ZAINAB MUSSA BAKAR)
aliuliza:-

Suala la Madaktari feki limezoeleka nchini Tanzania na linazidi kuendelea siku hadi siku katika hospitali zetu:-

(a) Je, Serikali haioni kuwa suala hili ni kuhatarisha maisha ya Watanzania kutokana na uzembe na usimamizi mbovu wa hospitali zetu?

(b) Je, Serikali imechukua hatua gani kuondoa kadhia/ kero hii isiendelee?

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO
alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Zainabu Mussa Bakar, Mbunge wa Viti Maalum, lenye sehemu (a) na (b) kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kuwa suala hili la madaktari feki linahatarisha afya na maisha ya Watanzania. Mara nyingi tatizo hili linatokea katika hospitali zenye idadi kubwa ya Madaktari, hali inayowapa urahisi Madaktari feki kutotambulika upesi. Kwa kutambua hali hii Serikali imeweka

utaratibu wa kudhibiti uwezekano wa kuwepo kwa Madaktari feki kwa kufanya mambo yafuatayo:-

(1) Kuimarisha utendaji wa Baraza la Madaktari na Madaktari wa Meno linalosajili na kusimamia utendaji kazi wa Madaktari na Madaktari wa Meno. Baraza hili linahakikisha kuwa Madaktari na Madaktari wa Meno wenye sifa zinazostahili ndio wanasajiliwa na kuruhusiwa kutoa huduma. *(Makofi)*

(2) Kuimarisha usimamizi wa watumishi ikiwa ni pamoja na Madaktari katika vituo. Utekelezaji wake unajumuisha kuvaa vitambulisho vinavyoonesha majina ya watumishi na kwamba Daktari ambaye ni feki itamuwia vigumu sana kuvaa kitambulisho feki na hivyo kumfanya aonekane kwa haraka.

(b) Mheshimiwa Naibu Spika, hatua ambazo Serikali imechukua kuondoa kadhia/ kero hiyo ni pamoja na kuhakikisha kuwa:-

(1) Madaktari wote walio kazini wanavaa vitambulisho vinavyoonesha majina yao.

(2) Viongozi wote wanaosimamia sehemu za kutolea huduma wanawafahamu vyema watumishi walio chini yao ikiwa ni pamoja na Madaktari.

(3) Viongozi wa vituo vya kutolea huduma (hospitali za ngazi zote, vituo vya afya na zahanati) wanahakiki kila mtumishi anayefika kituoni kuanza kazi baada ya kuajiriwa au kuhamishiwa katika kituo husika kutoka sehemu nyingine.

Mheshimiwa Naibu Spika, hatua hizi zinachukuliwa ili kudhibiti hali hiyo kwa sababu kila siku Madaktari feki hawa wanakuja na mbinu mpya za kujificha wakati wakifanya vitendo vyao viovu.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Faida Bakar, swali la nyongeza.

MHE. FAIDA MOHAMED BAKAR: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri nina maswali mawili ya ngongeza. Kwa kuwa mbali na matatizo ya Madaktari hatari feki ambao wameenea katika baadhi ya hospitali zetu, lakini pia kuna tatizo sugu la dawa feki ambazo zinateketeza ama zinaleta athari kwa watumiaji wa dawa hizo. Je, Serikali inalishughulikiaje tatizo hilo la dawa feki? *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili, kwa kuwa Waganga wa Tiba Asilia wameenea katika maeneo mengi ya nchi yetu ya Tanzania na kwa kuwa baadhi yao hutumia dawa feki ambazo hazijathibitishwa.

Je, kwa nini Serikali inawaruhusu Waganga hao wa Tiba za Asili kufanya kazi zao na baadhi yao kutoa dawa feki kwa watumiaji? Ahsante.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto, majibu.

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Naibu Spika, swali la kwanza kuhusu dawa feki, kwanza nimhakikishie Mheshimiwa Faida Mohamed Bakar, Waheshimiwa Wabunge wote na wananchi kwa ujumla kwamba uwezekano wa kuwa na dawa feki kwenye vituo vya kutolea tiba hapa nchini ni mdogo sana, *almost* hakuna kwa sababu tuna utaratibu mzuri wa kuhakiki viwango vya ubora wa dawa ambazo zinatolewa kwa ajili ya matumizi ya binadamu na hata zile za mifugo hapa nchini kwetu, utaratibu huu ni mgumu sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, kusajili dawa ambayo itaingia kwenye soko inachukua muda mrefu, inachukua Mamlaka mbalimbali za uchunguzi kuichunguza dawa hiyo na hatimaye kuiruhusu iweze kutumika katika vituo vyetu. Kama ikijitokeza kukawa kuna walau fununu tu za uwepo wa dawa feki basi, Serikali kutumia mamlaka zake za uchunguzi hutuma kikosi cha ukaguzi kwenye eneo hilo ili kuweza kuthibitisha kama kweli maneno hayo yanayosemwa kuhusu uwepo wa dawa feki ni ya kweli ama laa. Mara nyingi hatua kali huchukuliwa dhidi ya mtu yoyote yule ambaye atakutwa na dawa feki. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la pili kuhusu waganga wa tiba asili, waganga wa tiba asili wapo kisheria, wanatambuliwa kwa mujibu wa sheria na wanasajiliwa kwa mujibu wa sheria ya waganga wa tiba asili na tiba mbadala ya mwaka 2002.

Mheshimiwa Naibu Spika, hawa ni kweli baadhi yao wanatoa dawa ambazo ni feki na siku zote tumekuwa tukiwabaini na tukichukua hatua za kuwadhhibiti. Napenda kutumia Bunge lako Tukufu kuwaeleza waganga wote feki ambao hawajasajiliwa kuchukua hatua za kufika kwenye Baraza la Tiba Asili na Tiba Mbadala mara moja, kwa ajili ya kusajiliwa pia kutumia utaratibu mpya ambao tumeuanzisha baada ya lile tukio la Dkt. Mwaka nilipoamua kumtembelea kwa ghafla. Tumeanzisha utaratibu mpya sasa wa kusajili dawa zote ambazo zinatolewa na waganga wa tiba asili na tiba mbadala hususani zile ambazo zinafanyiwa *packaging* kisasa. Utaratibu huo na wenyewe utakuwa mgumu kama ulivyo huu wa dawa hizi za tiba ya kisasa ili kuweza kudhibiti uwezekano wa uwepo wa waganga wa tiba asili ambao wanaweza wakawa wanatoa dawa ambazo zina sumu ndani yake. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Hafidh Ali Tahir,

MHE. HAFIDH ALI TAHIR: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali moja la nyongeza, kwa sababu Watanzania huwa wanasafiri kati ya Bara na Zanzibar kwa ajili ya kutafuta matibabu, na kwa sababu Wizara hizi mbili siyo za Muungano. Mheshimiwa Waziri unaweza kutuambia nini kuhusu ushirikiano wa pamoja kati ya Bara na Zanzibar kuhakikisha waganga hao feki wanapigwa vita ili wananchi waende vizuri.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto, majibu!

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Naibu Spika, Wizara yetu ya Afya inafanya kazi kwa karibu sana na Wizara ya Afya ya Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar, kwenye mambo yote yanayohusu afya, ikiwemo tiba asili na tiba mbadala. Hivyo kama kuna tatizo hilo kule Zanzibar kuna fursa ya wataalamu kushirikiana, kuna fursa ya viongozi wa hizi Wizara mbili kushirikiana na utamaduni huo umekuwepo toka hata sisi hatujaingia humu kwenye Serikali. Kwa hiyo, asiwe na shaka kama kuna tatizo huwa tunawasiliana na tunashirikiana kwa ukaribu.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Halima Bulembo, swali la nyongeza!

MHE. HALIMA A.BULEMBO: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi hii.

Mheshimiwa Naibu Spika, moja ya madhara ya Madaktari feki wamekuwa wakisababishia wagonjwa hawa vilema vya maisha au kupoteza maisha kwa ujumla.

Je, kuna utaratibu wowote wa fidia kuwafidia watu hawa?

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Naibu Spika, japo kuwa Mheshimiwa Halima Bulembo ni jirani yangu ungenitonya kwamba utaniuliza swali. Kwanza hakuna tukio lolote lile ambalo limewahi kuripotiwa ambapo Daktari feki amesababisha madhara kwa mgonjwa. Madaktari feki hawa mara nyingi kwa matukio ambayo tunayafahamu wamekuwa wakitoa huduma kisanii tu kwa malengo ya kutaka kukusanya pesa hususani zile wa rushwa kutoka kwa wateja. Lakini haijatokea wakafanya haswa kitendo cha kwenda kutoa tiba kwa mgonjwa, hususani labda kufanya operesheni ama kufanya *procedure*. Kama ingewahi kutokea hivyo pengine labda kungekuwa kuna sheria ambayo ingekuwa inatuongoza kwamba nini kiwe fidia kwa mteja yoyote yule ambaye atakuwa amesababishiwa madhara kutokana na Madaktari feki.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Lucy Mayenga swali la nyongeza

MHE. LUCY T. MAYENGA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali dogo la nyongeza. Kwa kuwa uchumi wa nchi yetu umekuwa ukiimarika na mikakati ambayo imeendelea ambayo imekuwa ikifanywa hivi sasa inaonyesha kwamba nchi yetu itakuwa ni Taifa bora. Lakini vilevile kwa kuwa idadi ya watu inazidi kuongezeka na kwa miaka mingi ya nyuma Serikali yetu imekuwa ikisomesha Watanzania wengi katika nchi mbalimbali lakini baadhi ya Watanzania ambao ni Madaktari waliamua kuondoka hapa Tanzania na kwenda nje kwa ajili ya sababu kuwa zikiwa ni maslahi.

Je, Serikali ina mkakati gani maalum wa kuweza kuwarejesha Madaktari hawa ambao sasa wamepata uzoefu mkubwa. *(Makofi)*

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza ni kweli kwamba Serikali yetu imekuwa ikiongeza udahili kwa ajili ya kufundisha Watanzania wenzetu kwenye fani za tiba kwa kiasi kikubwa sana katika miaka ya hivi karibuni. Hivi tunavyozungumza hapa kwa mwaka mmoja tuna uwezo sasa hivi wa kuzalisha takribani Madaktari wa tiba 1,000. Hiki ni kiasi kikubwa sana na ni uwekezaji mkubwa sana ambao umefanywa na Serikali yetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na kutambua uwekezaji huu mkubwa uliofanyika ni kweli nakiri kwamba tumekuwa na uwezo mdogo wa kuwa-*absorb* kwenye *system* wale wote wanaohitimu kwenye fani za tiba na utabibu kwa ujumla wake. Serikali ya Awamu ya Tano tayari ina mkakati mahsusi wa kuhakikisha tunaongeza kiasi cha Madaktari ambao wanakuwa *absorb* kwenye *system* ya kutolea huduma za afya ili tuwe na Madaktari wengi zaidi ambao wanafanya kazi kwenye Serikali.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu maslahi mpaka hivi ninavyoongea hapa Madaktari ni mojawapo ya fani za kitaalamu hapa nchini ambao wanalipwa vizuri sana kuliko wengine. Hivi ninavyoongea Daktari anayemaliza masomo yake ya *Degree* analipwa vizuri sana kuliko ukilinganisha na fani zote zile kwenye Serikali na tunavyoongea kwenye sekta binafsi sasa wanaanza kupata shida kuajiri Madaktari ambao wamehitimu kwa kuwa ndani ya Serikali maslahi ni mazuri zaidi kuliko hata yale ya kwenye sekta binafsi na ni jambo la kujivunia. Kwenda nje pia siyo jambo la kusema ni baya, kwa sababu wa navyoenda wengi wao wanakaa miaka mitatu, miaka sita wanarudi nchini kuja kutoa tiba hapa na tayari wanakuwa wameshapata uzoefu wa kufanya kazi nje ya nchi. Kwa hivyo, ni fursa na hatuwezi kuwabana kwa njia nyingine yoyote ile zaidi ya kusema tuboreshe maslahi ndani ya Serikali ili Madaktari waweze kutoa huduma kwa Watanzania wengi hapa nchini. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tumefika mwisho wa kipindi chetu cha maswali na majibu, nitaleta kwenu matangazo yaliyopo mezani.

Waheshimiwa Wabunge, tangazo la kwanza ni la wageni waliotufikia asubuhi hii, kundi la kwanza ni wageni wa Waheshimiwa Wabunge, tunaanza na wageni tisa wa Mheshimiwa Selemani S. Jafo, ambaye ni Naibu Waziri wa Nchi Ofisi ya Rais, TAMISEMI, ambao ni watoto wake wanne na Ndugu wakiongozwa na Mke wake ambaye anaitwa Ndugu Rehema Disanura, karibuni sana wageni wetu.

Tunao pia wageni 23 wa Mheshimiwa Joel Mwaka Makanyaga ambao ni Viongozi wa Vijiji na Kata kutoka Kata ya Membe, Jimbo la Chilonwa Wilaya ya Chamwino wakiongozwa na Mheshimiwa George Malima ambaye ni Diwani Kata ya Membe, almanusra nimalizie George Malima Lubeleje ama jina limekosewa? Karibu sana wageni wetu, na Mheshimiwa George Malima humu ndani kuna Mbunge anaitwa majina hayo lakini yeye ana jina la tatu linamaliziwa hapo, karibuni sana. *(Makofi/Kicheko)*

Waheshimiwa Wabunge, tunaye pia mgeni wa Mheshimiwa Oscar Rwegasira Mukasa ambaye ni Mwalimu Andrew Masanje wa shule ya sekondari ya Bizimia iliyopo Wilaya ya Biharamulo Kagera, karibu sana. Tunao pia wageni 22 wa Mheshimiwa Abdallah Dadi Chikota, ambao ni Makatibu wa CCM kutoka Kata ya Nanyamba Mkoa wa Mtwara karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni wanne wa Mheshimiwa Kiteto Zawadi Koshuma ambao ni familia yake kutoka Ilemela Mkoa wa Mwanza akiwemo Ndugu Andrew Saimon Ndelike ambaye ni mume wa marehemu na watoto wao watatu, Ndugu Prince Makoko Ndelike, Ndugu Andrew Junior Ndelike na Andrewline Helen Ndelike, karibuni sana. (Makofi) [Maneno haya siyo sehemu ya Taarifa Rasmi za Bunge]

Waheshimiwa Wabunge, tunae pia mgeni wa Mheshimiwa Jitu Soni ambaye ni Diwani wa Kata ya Bonga Babati Mjini na huyu ni Mheshimiwa Hiiti Kambalalali, karibu sana. Tunaye pia mgeni wa Mheshimiwa Moshi Selemani Kakoso ambaye ni Mwalimu Elinuru Mbogo kutoka Hanang' Manyara, karibu sana. Tunao pia wageni waliotembelea Bunge kwa ajili ya mafunzo na hawa ni wanafunzi 85 na Mwalimu mmoja kutoka Chuo Kikuu cha Dodoma, karibuni sana wageni wote mnakaribishwa, naona leo tumetembelewa na shemeji zetu na wifi zetu. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, lipo pia tangazo la kikao cha Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Mambo ya Nje, Ulinzi na Usalama na tangazo linatoka kwa Mheshimiwa Balozi Adadi Rajab ambaye ni Mwenyekiti wa Kamati hii, anawaomba Wajumbe wote wa Kamati hii leo tarehe 27/06 mara baada ya

Bunge kuahirishwa saa saba mchana mkutane kwa ajili ya kikao katika ukumbi wa Msekwa D, anaomba mfike bila kukosa.

Tangazo lingine Waheshimiwa Wabunge Mheshimiwa Waziri Mkuu yuko nje ya Dodoma kwa ajili ya shughuli za kikazi na kwa kipindi hiki atakachokuwa hayupo Mheshimiwa Dkt. Harrison George Mwakyembe Waziri wa Katiba na Sheria, atakaimu nafasi ya kuwa Kiongozi wa Shughuli za Serikali Bungeni mpaka hapo atakaporejea. (Makofi)

Waheshimiwa Wabunge, tangazo lingine linatoka kwa Mwenyekiti wa Bunge *Sports Club* na hili tangazo linaambatana na tangazo la kutoka kwa kocha wa timu ya kuvuta kamba, nitayasoma yote kwa pamoja. Waheshimiwa Wabunge mlitangaziwa kwamba kungekuwa na mechi siku ya Jumamosi tarehe 25 Juni, kwa hiyo Mwenyekiti wa Bunge *Sports Club* Mheshimiwa William Mganga Ngeleja anaripoti kwenu matokeo ya mchezo wa Jumamosi. Kwanza kulikuwa na mechi ya asubuhi kati ya Bunge *Sports Club* kwa maana ya soka ambayo iliwafunga Uhuru *Veterans* ambao wanatoka Tabora, mabao mawili kwa moja. Mabao hayo mawili yalifungwa na Mheshimiwa Antony Peter Mavunde alifunga goli moja na Mheshimiwa Godfrey Mgimwa alifunga goli moja. Hapa nimeandikiwa nyota wa mchezo alikuwa Mheshimiwa Hafidh Ali Tahir. (Makofi)

Waheshimiwa Wabunge, pia kulikuwa na mechi nyingine jioni kati ya Bunge *Sports Clubs* kwa maana ya soka ambayo iliwafunga Mtwara *Veterans* magoli matatu kwa mawili. Magoli hayo matatu yalifungwa na Mheshimiwa Cosato David Chumi alifunga magoli mawili, Mheshimiwa Godfrey Mgimwa alifunga goli moja, naambiwa nyota wa mchezo huo walikuwa ni hao Waheshimiwa Wabunge waliofunga hayo magoli mawili. (Makofi)

Pia Mwenyekiti wa Bunge *Sports Club* anaripoti kuhusu mchezo wa kuvuta kamba, mchezo wa kuvuta kamba Bunge *Sports club* ilitoka droo kwa maana moja moja dhidi ya *combine* ya Mtwara *Veterans* na Tabora *Veterans*. Sasa Waheshimiwa Wabunge nimeletewa hapa maelezo ya ziada na Mheshimiwa Leonidas Gama kwa ajili ya wachezaji waliokuwa wanahusika katika mchezo huu. Mheshimiwa Leonidas Gama ambaye ni kocha wa mchezo wa kuvuta kamba anaripoti kwamba kocha wa timu kabambe ya Bunge ya wavuta kamba Mheshimiwa Leonidas Gama anawapongeza wachezaji makini na mahiri wa Bunge wakiongozwa na mchezaji machachari na makini, sikujua hapa kama amenitaja mimi!(Kicheko)

Sawa wakiongozwa na mimi, (Naibu Spika) kwa kweli tulivuta kamba vizuri tu ndiyo maana tukatoka droo, lakini wacha niwataje na wengine ambao nilikuwa navuta nao kamba. Kwa hiyo wachezaji wengine waliotia fora ni pamoja na Mheshimiwa Kangi Lugola, Mheshimiwa Adamson Emmanuel

Mwakasaka, Mheshimiwa Edward Franz Mwalongo, Mheshimiwa Maganlal Meisuria Bhagwanji baniani peke yake, Mheshimiwa Mpakate Daimu Iddi, Mheshimiwa Mtumwa Ali Khamis, Mheshimiwa Mary Pius Chatanda, Mheshimiwa Silafu Jumbe Maufi na Mheshimiwa Constantine John Kanyasu. Walikuwepo na wengine ambao walikuwa wanasaidia lakini kwa sababu hawakuwa vinara naona kocha hakuwataja hapa. (Makofi/Kicheko)

Waheshimiwa Wabunge, mnakumbushwa pia kwamba mazoezi yanaendelea uwanja wa Jamhuri saa 12 asubuhi. Kwa hiyo, muendeleo kwenda, pia Mwenyekiti wa Mbunge *Sports Club* anawashukuru Naibu Spika na Mheshimiwa Dkt. Hamisi Kigwangalla ambaye ni Naibu Waziri wa Afya, ambao waliongoza ama sasa niseme tuliongoza shughuli ya kuosha magari ya Waheshimiwa Wabunge na ya wananchi kwa ujumla kwa lengo la kuwasaidia *media car wash group* ambao ni umoja wa Waandishi wa Habari wanaochangisha fedha kwa ajili ya wao kujiunga na mfuko wa Bima ya Afya yaani NHIF. (Makofi)

Kwa hiyo, nichukue fursa hii kuwashukuru sana Waheshimiwa Wabunge waliioleta magari yao ili tuweze kuyaosha ambao walipata nafasi ya kuwachangia Waandishi hawa wa Habari. Kwa hiyo, Uongozi wa Bunge *Sports Club* unawashukuru sana Waheshimiwa Wabunge na wananchi wa Dodoma kwa ushiriki wao katika zoezi hili.

Waheshimiwa Wabunge, baada ya matangazo hayo sasa tunaendelea na ratiba yetu katibu. (Makofi)

MHE. OSCAR R. MUKASA: mwongozo wa Spika!

NAIBU SPIKA: Mwongozo, Mheshimiwa Oscar Mukasa

MWONGOZO WA SPIKA

MHE. OSCAR R. MUKASA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru.

Mheshimiwa Naibu Spika, ninasimama kwa mujibu wa Kanuni ya 68(7), naisoma sambamba na Kanuni ya 46 ambayo sitaisoma lakini maudhui yake ya jumla ni kumtaka Waziri kujibu swali kwa ukamilifu.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali langu la nyongeza, kufuatia swali la msingi Na. 437, lilikuwa linauliza juu ya ahadi ya Mheshimiwa Rais, kuhusu kilomita nne mpaka tano za lami Biharamulo Mjini. Kwenye majibu yake amezungumzia ahadi ya Rais wa Awamu ya Nne ambayo imeshakamilika imetimizwa na akazungumzia habari ya Chato ya Mheshimiwa Kalemuni, ambavyo vyote viwili sikuona mahusiano na ahadi ya Rais wa sasa wa Awamu ya Tano ya ujenzi wa

barabara Nne mpaka Tano kiwango cha lami Biharamulo naomba mwongozo wako kwa sababu sijaaridhika.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, nimeombwa mwongozo na Mheshimiwa Oscar Mukasa, kuhusu majibu ya Naibu Waziri kwenye swali Na. 437 na yeye alipewa fursa ya kuuliza swali la nyongeza na ametupeleka kwenye Kanuni ya 46 ambayo inazungumzia maswali kujibiwa kikamilifu. Kwa sababu siko katika nafasi ya kujua swali halisi liliulizwaje na majibu Mheshimiwa Naibu Waziri aliyajibu kwa namna gani, nitafuatilia Kumbukumbu Rasmi za Bunge halafu nitatoa mwongozo hapo baadaye. Katibu

NDG. RAMADHAN ISSA ABDALLAH - KATIBU MEZANI: Miswada ya Sheria ya Serikali, Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 2) wa Mwaka 2016 (*The Written Laws Miscellaneous Amendment (No. 2) Bill 2016*).

MISWADA YA SHERIA YA SERIKALI

Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 2), wa Mwaka 2016 (*The Written Laws Miscellaneous Amendment (No. 2) Bill, 2016*)

(Majadiliano yanaendelea)

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tutaendelea na majadiliano ya Muswada wa Sheria ya Marekebisho Mbalimbali Na. 2. Ninayo orodha hapa ya wachangiaji, tutaanza na Mheshimiwa Constantine John Kanyasu, atafuatia na Mheshimiwa Subira Khamis Mgalu, Mheshimiwa Janeth Zebedayo Mbene ajiandae.

MHE. CONSTATINE J. KANYASU: Mheshimiwa Naibu Spika, ninakushukuru sana. Nianze kwa kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kunijalia kufika siku ya leo, pia niwape pole wananchi wa Wilaya ya Biharamulo ambao Mheshimiwa Mbunge wao wa Bunge lililopita Mheshimiwa Anthony Mbassa jana tulipata taarifa kwamba amefariki na niwatakie moyo wa subira kwa familia, ni majirani zetu Geita kwa hiyo tunafahamiana vizuri.

Mheshimiwa Naibu Spika, nianze kwa kumpongeza Mheshimiwa Rais, kwa mabadiliko makubwa aliyoyafanya jana ya Wakuu wa Wilaya na kwa kweli naomba nimpongeze kwa sababu ameendelea kuimarisha safu yake ya uongozi. Ninawapongeza walioteuliwa na niwatakie kila la kheri, pia niwapongeze ambao uteuzi wao umetenguliwa au hawakuteuliwa na niwatakie kila la kheri huko uraiani.

Mheshimiwa Naibu Spika, ninataka tu nitoe mapendekezo mawili kwenye sheria hii. Ukiangalia vizuri nia njema ya Mheshimiwa Rais ya kuwateua vijana

kuwa Wakuu wa Wilaya ni kwa ajili ya kuwaingiza katika Mfumo wa Uongozi wa Nchi ni nia njema sana na wengine wanateuliwa wakitoka kazini. Nafhamu Serikali iliyopita wakati wa Mheshimiwa Jakaya Kikwete, wapo baadhi ya ma-DC wakiwa Maafisa Tarafa, Maafisa Mipango, wakiwa na miaka 20 mpaka 30, wamehudumia miaka mitano na uteuzi huu wameachwa, ukitazama vizuri sheria hii sasa hawa walipoteza ajira yao huko nyuma na sasa hivi siyo tena watumishi, unaona kabisa kwamba vijana hawa baada ya miaka miwili watakuwa ni watu ambao ni mzigo kwa Serikali.

Mheshimiwa Naibu Spika, nilitaka kusema sheria ukishateuliwa kuwa DC ajira yako ya kwanza inapotea, akija Rais mwingine baada ya miaka 10 akikuacha na ajira yako bado una miaka 38 unapoteza kila kitu. Kwa hiyo, ni sheria ambayo ninaiiona kama siyo nzuri. Kwa sababu wapo waliotoka kwenye Utumishi wa Umma sasa zaidi ya 20 ambao wanakwenda kuwa Wakuu Wilaya, baada ya miaka 10 ya Mheshimiwa Rais Magufuli, anaweza akuja Rais mwingine akasema nao hawahitaji, hawawezi kurudi Serikalini umri wao ni miaka 35, ninadhani Sheria hii siyo nzuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba sana pamoja na kumpongeza Mheshimiwa Rais, lakini niwatakie kila la kheri walioteuliwa na niwape pole vijana wenzangu ambao tulikuwa nao na wengi wako chini ya miaka 40 ambao wameachwa, wajipange upya huko uraiani. Nakushukuru sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, nikienda sasa kwenye marekebisho ya sheria nianze na Sheria ya Elimu ambayo kwa kiasi kikubwa imependekeza adhabu kali ya miaka 30, kwa mtu atakayepatikana na hatia ya kumpa ujauzito mwanafunzi. Nazungumzia wanafunzi wa shule ya msingi na sekondari.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza naomba niipongeze Serikali sheria ni nzuri, ingawa kwa mtazamo wangu kuna mambo mengi ya kufanya. Mimi niko katika Kamati ya UKIMWI; tumeangalia kwenye taarifa tulizoletewa, tumeona watoto wanaanza kufanya mapenzi wengine wakiwa na miaka kumi na kuendelea. Maana yake ni kwamba waanza kufanya mapenzi na wanapata maambukizi ya UKIMWI chini ya miaka 15; na hawa ni wanafunzi wa shule ya msingi na sekondari. Upo uwezekano huyu ambaye ameanza kufanya mapenzi katika umri mdogo anaporudi shuleni huyu binti wa miaka 12, miaka 13 akam-convince kijana awa kiume wa miaka 15, miaka 16 na matokeo yake huyu wa miaka 13 hadi miaka 14 akipata mimba unaweza kufikiri ni ya mwanafunzi kumbe amepata uraiani huko. Kwa sababu taarifa zinaonesha kwamba hawa wanapoanza kufanya mapenzi wanafanya na watu wazima wala hawafanyi na watoto.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo maana yake ni nini? Sheria hii upo uwezekano wa kumfunga mtu miaka 30 mwisho ukagundua kwamba mimba hii

haikuwa ya yule aliyefungwa na unagudua haikuwa ya yule aliyefungwa tayari mtu huyu alishatumikia kifungo cha miaka 30, unatoka jela mtoto siyo wa kwako, mtoto ni wa mtu mwingine kwa sababu watoto wetu siku hizi wanaanza kujifunza mambo haya wakiwa na umri mdogo sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, ninashauri Serikali iende mbali zaidi kwa kuleta vipimo vya DNA ikiwezekana kwenye level ya kila Wilaya, kwa sababu kwenye ushauri uliotolewa juzi kila Kata haiwezekani, kwenye level ya kila Wilaya, au kwenye level ambayo itakuwa ni rahisi kugundua kwamba ujauzito huu siyo wa mwanafunzi. Ninazungumzia hapa kwa sababu vijana wetu hawa kwenye maeneo mengi ya shule anaweza akatafuta mnyonge wa kumkimbilika, akafuata mwanafunzi mwenzake, lakini kwa sababu mambo haya wanaanza mapema, inawezekana ujauzito huu ameupata uraiani huko.

Mheshimiwa Naibu Spika, nimezungumza hii kwa mifano sahihi kabisa ambayo tumepata kutoka kwenye Kamati yetu na inaonesha kabisa wazi kwa mba vijana wetu wana wanaanza matendo haya mapema zaidi.

Mheshimiwa Naibu Spika, pili, tuangalie namna ya kutengeneza adhabu nyingine zaidi, unapomfunga mtu miaka 30 anakwenda jela, halafu baada ya mwaka mmoja anakuwa kama vile amezoea maisha ya jela, inakuwa tena siyo adhabu, ninafikiri pamoja na miaka 30, kila mwezi huyu mtu awe anapata viboko 12, kwa miaka yote 30 mpaka atakapotoka. Hii itamfanya mtu asizoe kile kifungo.

Mheshimiwa Naibu Spika, tumekutana na watu wengi sana jela huko, akishafungwa miaka mitatu inakuwa kama vile ni nyumbani, ukienda mtaani unakutana nao, hata Askari Magereza hana tena muda wa kuwachunga wanawaacha tu wanatembea wenyewe kwa sababu walishazoea maisha ni mazuri, anakula vizuri, ameshakuwa mnyampara mle, anapata sabuni mafuta. Kwa hiyo, unamkuta mtu yule huku aliacha ameharibu mtoto wa mtu lakini kule anaendelea na maisha yake kama kawaida. Kwa hiyo, nafikiri kila mwezi akipata viboko 12 mpaka miaka yote 30 itakapoisha itatusaidia sana. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, suala lingine huyu binti ambaye sasa amekwishajifungua tunamfanyaje? Kwa vile atajifungua Baba amefungwa, atafukuzwa shule na hatasoma tena. Ushauri wangu ni kwamba baada ya kujifungua binti huyu, uangaliwe uwezekanano wa kubadilisha sheria ili aendelee na masomo, kwa sababu baadaye mtoto huyu atajikuta ana mama hakusoma, ana baba ambaye alifungwa akiwa mwanafunzi naye hakusoma tutakuwa tumetengeneza mtoto ambaye atakosa msaada kwa baba na atakosa msaada kwa mama.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia sheria itazame vizuri, kuna wakati mwingine unakuta kwenye darasa moja binti ni umri mkubwa kuliko kijana. Labda binti ana miaka 23 alichelewa kusoma. Kule usukumani watu wanaanza shule wakiwa na umri mkubwa, anaweza kuanza kusoma akiwa na miaka 15 ndiyo anakwenda darasa la kwanza, kwa hiyo anajikuta amefika sekondari ana miaka 24; halafu huyu binti anapewa mimba na kijana wa miaka 15; sasa hapa mwenye kosa ni nani, kwa sababu inaonekana kama vile binti atakuwa ndiye aliyemtongoza kijana, halafu unakwenda kumfunga huyu kijana ana miaka 15 unamwacha huyu binti wa miaka 24 uraiani, ni kama vile tunaleta uonezi hapa. Nafirikiri sheria itazame vizuri ili kuangalia namna ambavyo sheria hii inaweza kwenda ikafanya kazi sehemu zote mbili.

Mheshimiwa Naibu Spika, naunga mkono marekebisho ya sheria nakushukuru sana. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante, Mheshimiwa Subira Khamis Mgalu, atafuatiwa na Mheshimiwa Janeth Zebedayo Mbene, Mheshimiwa Edward Franz Mwalongo ajiandae.

MHE. SUBIRA K. MGALU: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi, asubuhi ya leo na mimi niweze kuchangia Muswada wa Marekebisho ya Sheria Mbalimbali.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nianze kumpongeza Mwanasheria Mkuu wa Serikali, pamoja na Serikali kwa marekebisho haya, lakini nampongeza kwa kuwa marekebisho mengi yaliyowasilishwa yamelenga kuimarisha ustawi wa wanawake na watoto, kwa hiyo ninampongeza sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, name nianzie kwenye Marekebisho ya Sheria ya Elimu, Sura ya 353. Napongeza Serikali kwa hatua hizi ambazo zimewasilishwa, hatua kali ambazo zimelengwa kuchukuliwa kwenye makosa ya kumpa ujauzito mwanafunzi, kuo au kuolewa na mwanafunzi na pia kwa wale ambao wanaficha, wana-*facilitate* matendo haya.

Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na adhabu hizi ambazo zimelenga kutekeleza Sera ya Elimu ya Msingi kwa lazima, na pia baada ya Serikali kuamua kabisa kugharamia elimu ya msingi mpaka sekondari, kuna tatizo la msingi kubwa la mdondoko wa wanafunzi. Ukiangalia miaka ya karibuni tatizo la ujauzito kwa wanafunzi siyo kubwa sana mimba zimepungua, lakini tatizo lililopo ni wanafunzi wanaoanza elimu ya msingi wanapofika elimu ya msingi wanapofika darasa la saba wanaomaliza ni wachache sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, hapa ninatakwimu chache, kwa mfano katika Wilaya yetu ya Rufiji watoto walioanza shule mwaka 2009 ambao walimaliza

shule mwaka 2015 walianza shule ya msingi takribani 8,555; lakini waliomaliza ni 4,433 ambao ni sawa na asilimia 52. Kwa hiyo inaonesha zaidi ya asilimia 48 hawakumaliza shule. Inawezekana ni ndoa, inawezekana ni mimba, lakini nashauri Serikali, baada ya marekebisho ya sheria hii, ijielekeze zaidi kutambua chanzo cha mdondoko ambalo tatizo ni kubwa zaidi, wanafunzi wanaoanza siyo wanaomaliza, nusu yake wanaishia njiani.

Mheshimiwa Naibu Spika, nilidhani tuangalie pengine nayo itasaidia kuweka adhabu kali hata wale ambao hawahudhuria madarasani, hajaolewa, hana mimba, lakini wapo majumbani. Tumeona hilo zoezi wakati wa kufuatilia mdondoko wa wanafunzi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine ambalo ninaliunga mkono ni katika Sheria hiyo ya Mapendekezo ya Marekebisho ya Sheria ya Watoto ambayo inalenga kumwoko mtoto wa kike katika suala zima la ukeketaji. Kutokana na madhara mkubwa ya ukeketaji, naunga mkono adhabu ambazo zimeainishwa, ninaamini kitendo hiki sasa hivi itapunguza idadi kubwa ya watoto wa kike ambao wanakeketwa na wengine siyo kwa hiyari yao.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia naunga mkono marekebisho yanayopendekezwa juu ya suala zima la kuongeza thamani ya kesi za mirathi katika Mahakama za Wilaya Sheria Na. 352. Mirathi imekuwa tatizo kwa wanawake wengi wanakosa haki zao, na kwa kuwa Mahakama Kuu haziko katika ngazi Wilaya na kwa kuwa, kwenda ngazi ya Mahakama Kuu kwa hii sheria ya zamani ilikuwa inawakwaza wanawake wengi pamoja na watoto wao. Kwa hiyo, kuongeza kiwango cha kutoka milioni 10 mpaka milioni 100 kusikilizwa ngazi ya Wilaya ninaona ni ukombozi mkubwa sana kwa wanawake wengi na ninaamini wengi wanatumia fursa hii kufungua kesi ili haki ipatikane. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, pia nimeona mapendekezo ya marekebisho katika Sheria ya Misitu 323; adhabu mbalimbali zimependekezwa kuongezeka kwa namna ambavyo mtu yoyote atakayekutwa na mazao ya misitu isivyo kihalali. Naunga mkono mapendekezo haya kwa sababu hali ya uharibifu wa misitu yetu tatizo limekuwa kubwa sana, na kwa kuwa uharibifu wa misitu unachangia kwa kiwango kikubwa mabadiliko ya tabia nchi, tunapata mvua chache, lakini pia tunaigeuza nchi yetu kuwa jangwa, kwa hiyo sheria hii imefika wakati muafaka kabisa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, katika hili pia nikumbushie Serikali tulilalamika hapa namna ambavyo mojawapo ya zao la misitu kitanda, kimeongezwa bei kutoka shilingi 8,000 mpaka shilingi 120,000; kwa hiyo naikumbusha katika hilo isiwe adhabu hizi zikatumika pia kuwakomoa wale wanaofanya kihalali na

kufanya vijana wengi wanaoshughulika na biashara hizi kihalali wakakosa haki zao. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, sambamba na hilo pia naunga mkono Marekebisho ya Sheria yanayohusiana na Migogoro ya Ardhi, migogoro hii hasa wanaoathirika wengi ni wanawake, namna ambavyo zile siku za kukata rufaa zimetamkwa sasa kinaga ubaga ili kupata haki kutoka Mabaraza ya Ardhi na Mahakama za Wilaya kwenda Mahakama Kuu, kuna matatizo ya kimsingi sana kwenye Mabaraza haya na watu wengi wanakosa haki zao, kwa kuwa sheria sasa imeainisha ni siku ngapi ambazo anaruhusiwa kukata rufaa katika Mahakama Kuu ili haki ipatikane.

Mheshimiwa Naibu Spika, ninatambua kabisa wanawake wengi hasa maeneo ambayo tuna migogoro ya ardhi, maeneo ya Mkwapani, Bagamoyo wana migogoro mingi ya ardhi, Kisarawe, Rufiji, Kibiti, Mafia, Mkuranga na Kibaha. Wanawake wanapofika kwenye Mabaraza ya Wilaya, hukumu inapotoka na kwa kuwa, kunakuwa na mkanganyiko na kwa kuwa, wanawake wengi wanaofika Mahakama zile uwezo wao unakuwa mdogo, inachukua muda mrefu kukata rufaa na anapokuwa nje ya kipindi kile haki yake anaikosa. Kwa hiyo ninaunga mkono kabisa kwamba, siku zilizowekwa hizi zitaweza kusaidia. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nimalizie kwa kuunga mkono pia mapendekezo ya marekebisho ya Sheria inayohusu Masuala ya Makosa ya Jinai, kutambua ushahidi wa mtoto, ili kama una-credibility ili uaminiwe na haki iweze kutendeka. Tumeona makosa mengi ya jinai wako watoto wanatoa ushahidi, lakini wakati mwingine kwa kuwa sheria haikuweka wazi, sasa kifungu hiki kimewekwa, ninaamini pia watoto watalindwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia ninaunga mkono mapendekezo ya namna ambavyo wenzetu wa Ustawi wa Jamii wanaweza wakatoa maoni kwa ajili ya kesi mbalimbali zinazohusu watoto. Pia ninaunga mkono namna ambavyo mtoto amelindwa na namna ambavyo adhabu zinazotakiwa kutolewa zihusiane na Sheria ya Mtoto.

Mheshimiwa Naibu Spika, mwisho kabisa name pia ninaungana na wenzangu kumpongeza sana Mheshimiwa Rais, kwa kukamilisha safu ya Wakuu wa Wilaya na wote walioteuliwa nawapongeza sana, hata wale walioachwa nawapongeza sana kwa kazi nzuri waliyoifanya katika maeneo mbalimbali, kwa kipindi cha utumishi na Mwenyezi Mungu pia atawajalia mengine na nawatakia kheri katika maisha ya mtaani.

Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana na naunga mkono Muswada huu. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Ahsante, Mheshimiwa Janeth Zebedayo Mbene, atafuatiwa na Mheshimiwa Edward Franz Mwalongo, Mheshimiwa Martha Moses Mlata ajiandae.

MHE. JANET Z. MBENE: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi. Nami naipongeza sana Serikali kwa jinsi ambavyo wametuletea Miswada mbalimbali ambayo marekebisho yake kwa kweli yataboresha tija na utekelezaji wa masuala mbalimbali.

Mheshimiwa Naibu Spika, ninajikita zaidi kwenye ule Muswada wa Sheria wa *Ant-Trafficking in Persons*. Nataka kuzungumzia kidogo juu ya hili suala. Nafikiri kuna haja sana ya Serikali kuweka mkakati wa kufahamisa wananchi juu ya tatizo hili la usafirishaji wa binadamu. Hili ni jambo ambalo linatendeka na watu wengi bado hawajaweza kulitambua vizuri kuwa linakaaje. Hili suala linaathiri sana wanawake na watoto, kwa sababu kwa kiasi kikubwa, wao ndio wanafanyiwa hivi vitendo, wengine ni kwa udanganyifu wanaambiwa wanaenda kutafutiwa kazi, wengine wanaambiwa wanaenda kusomeshwa, wengine wanaambiwa utaenda kufanya kazi nyumbani kwangu, wakifika huko wanaishia kwenda kuwekwa kwenye ukahaba na mambo mengine. Wanaumizwa, wanapigwa, wandhalilishwa kijinsia, wengine wanapoteza hata maisha, wengine wanapoteza viungo, wengine wametolewa mpaka vizazi. Hili ni jambo la kikatili, ambalo ni kubwa sana unaweza kufanyia mwanadamu yeyote hapa duniani. Watoto wetu wengi wameingia katika hilo kwa udanganyifu.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile nchi zinazoendelea au zinazoruhusu ukahaba, ndiyo nchi ambazo zinavutia sana hawa watu wanaofanya biashara hii. Ningependa sana Serikali pamoja na Sheria waliyoileta na mapendekezo ya kutoa adhabu wahakikishe kuwa na wananchi wa kawaida wanatambua jinsi gani hii biashara inafanywa ili wakiona dalili zozote waweze kutoa taarifa kwa vyombo vya dola. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, hapa nchini hii biashara vilevile ipo, wengine wanaambiwa wanaenda kuwa *ma-housegirl*, wengine wanaambiwa vitu vingine, lakini yote haya ni katika jumla ya usafirishaji. Watoto wetu wadogo wengi sana wa mitaani wanachukuliwa wanadanganywa wanapelekwa kwenye hizi biashara. Naomba sana hili jambo lisipuuziwe, ni jambo gumu na ni baya sana kwa jamii na linaathiri sasa saikolojia za watu wetu. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka kujikita vilevile kwenye hii sheria inayohusiana na masuala ya elimu. Tunaipongeza Serikali sana kwa kuleta marekebisho yanayolenga kumlinda mtoto asome mpaka atakapomaliza masomo yake kabla ya kuolewa au kuoa. Pia ninaomba ijumuishe na watoto wa chini ya miaka 18 ambao wako nje ya mfumo wa elimu. Kuna wanaosoma tu hizi shule labda *Vocational* au tu *evening classes* au hata ambao wako tu nyumbani. Kwa sababu suala hapa ni mtoto, kwa mtu hajafikia umri wa kuolewa au kuoa.

Ningeomba sana mlizingatie hilo, kwa sababu bado tuna watoto wetu wengi huko nje ambao hawako kwenye mfumo wa elimu, hawako kwenye mfumo wa shule, lakini bado ni wadogo. Sasa tukiiacha wazi hii, kwanza unaweza ukaleta hata wazazi wengine wakawatoa watoto shule ili wawaoze, lakini vilevile inaweza ikawasababishia wale watoto ambao hawako kwenye mfumo wa elimu kufanyiwa hili jambo la kuolewa au kuoa kabla hawajafikia umri wao. Kwa hiyo, ningependekeza Serikali iangalie kuwa suala ni kumlinda mtoto awe shule au awe nje ya mfumo wa shule.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile kuhusu suala la adhabu, kwa kweli kama ni kijana mdogo ambaye hajafikisha miaka 18 ambaye amempa mimba mwenzie, naamini Kamati ya Bunge imezungumzia sana kuwa hii watachukua hatua kufuatana na Sheria ya Mtoto. Lakini kusema kuwa eti mtu asifungwe miaka mingi kwa sababu nini? Jamani!

Mimi naomba tusitete haya mambo, sisi ndiyo kina mama tunaodhalilika na haya mambo, tunayatambua, acha hii iwe ndiyo njia ya kumzuia mtu kufanya haya mambo, wanawake wakubwa wako wengi. Kwa hiyo, watu wanaweza wakaenda kwa hawa wakubwa waache watoto wetu wasome na atakayekiuka basi achukuliwe hatua kama ilivyotajwa na Serikali. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, pia napenda kuchangia Sheria ya Ushahidi ya Sura Na. 6 ambayo inamruhusu mtoto sasa kuwa ushahidi wake utumike kama hakuna ushahidi wa aina nyingine yoyote.

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kuunga mkono hili kwa sababu natambua kuna mazingira ambayo mtoto anaweza kuwa ameona kitu kweli na ikashindikana kutoa ushahidi kwa sababu tu eti hakuna ushahidi mwingine wa kum-backup.

Mheshimiwa Naibu Spika, ninachotaka kuomba sasa, Serikali ihakikishe kuwa huyu mtoto katika kutoa ushahidi wake hataathirika kisaikolojia, hatapata vitisho vya aina yoyote na atakuwa salama, kwa sababu watoto wengine wataogopa kutoa ushahidi wakiona kuwa kwa kutoa ushahidi anaanza labda

kunyanyapaliwa hata kwenye familia au kwenye jamii kuonekana huyu mnoko, umeenda kusema ya nini? Wewe mtoto sijui kitu gani! Huna tabia nzuri!

Mheshimiwa Naibu Spika, hivi vyote lazima viangaliwe, kwa sababu tunataka kuhakikisha kuwa haki inatendeka na kama mtoto aliyetoa ushahidi, aote ushahidi lakini naye apate kinga yake ya kumtoshia. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, yangu yalikuwa ni hayo, lakini napenda sana kuiomba Serikali isikilize kilio cha akina mama kuhusiana na masuala yote yanayohusiana na watoto wa kike. Hiyo ya kusema mtoto wa kike ndio amemtongoza mwanaume, sawa inaweza kutokea, lakini ni mara ngapi inatokea hiyo jamani? Tuangalie ile hali halisi jinsi ilivyo. Akina baba, mwende mkatafute akina mama wa umri wenu, mtuachie watoto wetu wasome. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Edward Franz Mwalongo atafuatiwa na Mheshimiwa Martha Moses Mlata na Mheshimiwa Hawa Mchafu Chakoma ajiandae.

MHE. EDWARD F. MWALONGO: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kunipa nafasi na mimi niweze kuchangia katika Muswada wa Marekebisho ya Sheria Mbalimbali uliopo mbele yetu. Kwanza kabisa, nampongeza Mwanasheria Mkuu wa Serikali, jinsi alivyowasilisha kwa umahiri na kutupa nafasi na sisi kama Wabunge tuweze kuchangia.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nijikite kwenye Muswada wa Marekebisho ya Sheria ya Misituni. Suala hili la misituni kwa kweli kadiri tunavyokwenda linaonyesha kwamba sasa tunazidi kuelemea.

Mheshimiwa Naibu Spika, tunaongeza adhabu juu ya adhabu; lakini lazima tujulize, kwa nini adhabu za zamani ambazo tuliziweka zimetufikisha wapi? Kwa mfano, ipo adhabu iliyokuwa inapambana na teknolojia. Kuchana mbao kwa kutumia *chain saw* yale ni maendeleo ya kiteknolojia. Unapoweka adhabu kupambana na teknolojia, ina maana kwamba umekosa mbinu mbadala. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, ni vizuri tukaangalia kwamba, ilikuwa ukiingia na *chain saw* msituni, ukikutwa faini ni shilingi milioni moja, lakini ile ni teknolojia. Teknolojia yenyewe haina matatizo, wenye matatizo ni watendaji ambao hawasimamii sheria.

Mheshimiwa Naibu Spika, sisi tumo humu ndani ya Bunge leo tunatunga sheria, lakini hatuendi kusimamia hizi sheria. Ni vizuri sasa watendaji wajione kwamba wao ndio wenye wajibu wa kusimamia sheria na kuhakikisha sheria

zinafuatwa. Leo tunaongeza adhabu kwa watu wanaofanya kazi za mali za misitu, lakini wasimamizi wameshindwa kabisa kusimamia hata zile sheria walizokuwa nazo. Hilo ni moja. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine ambalo ni baya zaidi ni kwamba ukiingia na *chain saw* msituni ukikamatwa faini ni milioni moja. Kwa hiyo, mtu anaona ni furaha atakwenda msituni atakata miti haraka haraka, kwa sababu *chain saw* itamrahisishia kazi, atatozwa faini ya shilingi milioni moja, atakuwa amefanya kazi kwa haraka. Sasa tuone kwamba hili shirika la *TFC* ambalo ndilo linashughulikia kusimamia hii misitu, lisimamie vizuri sana sheria hizi ambazo zipo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza kabisa, nashauri kwamba *TFC* ilisharidhia lakini sasa isimamie na itekeleze makubaliano ya mwaka 2013 ambayo yalishirikisha vijiji katika usimamizi wa misitu. Misitu ile ambayo ipo chini ya vijiji, leo hii ina hali nzuri zaidi kuliko misitu ambayo inasimamiwa na *TFS*. *TFS* hawafanyi kazi vizuri, misitu inakatwa na wenyewe wapo na magogo yanazidi kusafirishwa hasa katika misitu ile inayosimamiwa na *TFS*.

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo lingine, katika suala la adhabu, nashauri kwamba hawa watu wanaojishughulisha na mazao ya misitu watakaokamatwa na makosa, moja mali zao zitaifishwe. Sheria hii ipo, lakini haitaifishwi, kwa hiyo tunaendelea kulalamika. Sasa isimamiwe wataifishiwe hizo mali, lakini pili, watakapokuwa wanauza hizi mali kwa mnada ama kwa njia nyingine yoyote, yeyote aliyejishughulisha na kazi ya misitu kiharamu asiuziwe tena. Kwa maana nyingine ni kwamba wafisilisiwe ndiyo angalau itasaidia kupunguza hili tatizo la misitu.

Mheshimiwa Naibu Spika, vile vile lipo suala la misitu ya kupandwa. Nadhani kwamba sheria sasa ionyesha kwamba kuna mazingira ambayo misitu yake ni ya kupandwa kwenye miti kama *Cariptus*, *Pines*, *Cyprus* ni miti ambayo inapandwa. Sheria inawabana sana wale wananchi wenye ile misitu, hasa anapokuwa anasafirisha mazao yake hata kwa matumizi binafsi. Mtu anatozwa kodi ya misitu, anasafirisha kuni kutoka kwenye shamba lake.

Kwa hiyo, hii nayo tunaomba sheria iangaliwe ili kusudi tuondoe sheria zenye kero kwa wananchi, kwamba maeneo yale ambayo misitu inapandwa yenye uoto, caliptus au pine, basi kuwe kuna unafuu kwa wananchi ambao wanajishughulisha kwenye hii misitu.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya sheria hii, naomba nichangie pia kuhusu Sheria ya Elimu ambayo inapaendekeza kifungo cha miaka 30 kwa yeyote atakayesababisha ujauzito kwa mwanafunzi. Naungana na sheria hii. Ni kweli yeyote atakayesababisha ujauzito kwa mwanafunzi, afungwe; lakini ushauri wangu ni kwamba kwa sababu ujauzito hakuna unaozidi miezi tisa.

Nashauri ili kuwa na uhakika kwamba kweli huyu mtu amehusika, basi vipimo vya *DNA* vifanyike ili kwamba mtu anayefungwa kweli awe amekosea.

Tutakuja kufunga watu halafu tutakuja kuona kwamba tumewaonea. Kwa sababu tendo lile linatendwa katika mazingira ya siri ya watu wawili; na huwezi kujua huyu mwanafunzi amefanya hivyo na watu wangapi, anaweza akamdandia mtu na akamng'ang'ania halafu akamsababishia matatizo ya miaka 30 jela. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, ni vizuri sheria hii ikatoa nafasi kwamba baada ya mtoto kuzaliwa, basi mtoto huyo apimwe tupate visibitisho vya *DNA* halafu ndiyo hukumu isomwe. Hii itakuwa imetoa nafasi ya uhakikia kabisa kwamba kweli huyu mtu ni mhalifu na hili kosa linamhusu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini niseme jambo lingine, wapo watoto wa kiume ambao wanatunzwa na akina mama, sheria haisemi chochote. Wewe una mtoto wako anakwenda *boarding school* Tanga, umempa *pocket money*, akifika pale mjini anapokelewa na mama anatunzwa, matokeo yake anaacha shule. Kule anakotuzwa, anamrutubisha yule mwana mama mpaka anapata mjamzito: Je, hapa kosa linakuwa ni la nani? Mimi nadhani kwamba hapa kosa live la huyo mama anayemtunza mtoto wa kiume nyumbani kwake na ahukumiwe na yeye miaka mitano ama faini shilingi milioni tano. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, tukiacha kwamba tusiweke adhabu kwa ajili ya akina mama ambao wanahusiana na watoto wa kiume wanafunzi, tutakuwa hatuwatendei haki wanaume na tutakuwa tunawafanya wanafunzi wa kiume waingie kwenye matatizo. Kwa sababu mtoto huyu akizaliwa; chukulia kwamba kijana yuko Kidato cha Nne, amesababisha ujauzito kwa mama mmoja huko mtaani, atakapoenda Kidato cha Tano, au cha Sita anaanza kusumbuliwa matunzo ya motto, mara nini, wakati mama yule ndiye aliyesababisha hiyo hali. Kijana alikuwa shule lakini yeye alifanya ushawishi wa kumfanya mama yule apate mtoto. *(Makofi)*

Kwa hiyo, naomba sheria hapa iseme, maana yake hakuna sheria inayosema chochote juu ya mwanamama ambaye anamtunza mtoto wa kiume na kusababisha ujauzito kwake. Ilete usawa huo na ihakikishe kwamba huyu mama atakayefanya kitendo hiki na yeye jela miaka mitano ama faini milioni tano.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo, nashukuru sana kwa kunipa nafasi, ahsante. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Martha Moses Mlata, atafuatiwa na Mheshimiwa Hawa Mchafu Chakoma, Mheshimiwa Ester Michael Mmasi, atakuwa mchangiaji wa mwisho.

MHE. MARTHA M. MLATA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana. Nami pia naomba niungane na wasemaji waliotangulia, lakini nampongeze sana Mheshimiwa Rais kwa kututeulia ma-DC ambao tunaamini watakuja kuungana na kaulimbiu ya Hapa ni Kazi Tu.

Mheshimiwa Naibu Spika, nampongeza sana jirani yangu hapa kwenye kijiji chetu cha *Maisha Plus*, kwa sababu katika kiti hiki alipoteuliwa Mheshimiwa Lucy Mahenga kuwa DC, nilimpongeza na katika kiti hiki pia naomba nimpongeze kwa kustaafu na nimshukuru sana kwamba alikuwa ni DC mzuri katika Wilaya yetu ya Iramba. Hakika tutamkumbuka na tutakumbuka yale mazuri yote aliyotufanyia. Nawapongeza ma-DC wengine kutoka Mkoa wa Singida, waliostaafu na wengine ambao wamepangiwa vituo vingine, basi nawatakiya kheri huko kwenye majukumu yao mengine mapya.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo, nami pia naungana na wenzangu kumpongeza Mwanasheria Mkuu na Waziri wa Katiba na Sheria kwa kutuletea marekebisho haya. Niende moja kwa moja kwenye sheria ya elimu. Kifungu cha 60 (a) ambacho kinatamka wahusika wa adhabu husika kwamba anayesaidia, anayeshawishi na anayeacha mwanafunzi wa Shule ya Msingi au Sekondari kuoa au kuolewa watapata adhabu hiyo ambayo imeainishwa hapo.

Mheshimiwa Naibu Spika, bado napata mashaka kidogo kwenye kipengele hicho labda Mwanasheria Mkuu tusaidie ili uongezee. Je, anayesaidia ambaye anashindwa kutoa ushirikiano wa kumpata hasa ninamtaja huyu mtoto wa kike; mtoto wa kike anaweza akapewa mimba halafu asimtaje aliyempa mimba ama kwa sababu ametishiwa ama kwa sababu amedanganywa kwamba mwenzako akifungwa utakosa mtu wa kukutunza. Kwa hiyo, mtoto yule anakaa kimya, hataki kutoa ushirikiano.

Mheshimiwa Naibu Spika, nilikuwa naomba sheria itamke, ni nini hasa ili huyu mtu aweze kutoa ushirikiano huyo. Pamoja na hayo, sheria ituambie wazi, kwa sababu huyu mtu anapoenda kufungwa miaka 30, nilikuwa nashauri kabla hajaenda jela hebu tunaomba mtusaidie kabla hajaenda jela aache ametoa fidia kwa huyu mtoto ambaye amempa mimba ili fidia ile iendelee kumsaidia huyu mtoto. Kuwe na *alternative* kwamba atakayeweza kutoa fidia ile, basi angalau kuwe na unafuu wa ile miaka ya kutumikia jela. Hata kama ana mali, basi zile mali zitaifishwe ili apewe huyu mtoto ambaye amepata ujauzito kwa ajili ya kulea mimba na kwa ajili ya kulea mtoto ambaye anatarajiwa kuzaliwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuna suala la DNA. Ni kweli kwamba DNA pia tunaomba ifanye kazi, wataalamu watusaidie. Ninavyofahamu ni kwamba DNA ni mpaka mtoto azaliwe. Je, inawezekana kabla mtoto hajazaliwa ili tuone ni namna gani mtu anapohukumiwa asije akatumikia kifungo wakati hajahusika na kosa lile? Tumeshuhudia China kuna mtu alinyongwa kwa kubaka, lakini baada ya miaka 30 hivi akagundulika kwamba siye yeye aliyebaka na tayari alikuwa ameshanyongwa. Kwa hiyo, naomba hilo sheria itusaidie. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, pia nilikuwa nataka kuzungumza kuhusu ile Sheria ya Matunzo. Sheria ile ilikuwa inasema kwamba matunzo ni shilingi 100/=. Hivi bado inatumika hiyo shilingi 100/= ? Wakati ule shilingi 100/= thamani yake ilikuwa kama shilingi 100/= ya sasa hivi. Kwa hiyo, nilikuwa naomba sana sheria hiyo kama haijaletwa, basi iletwe ili iweze kurekebishwa kwa sababu hakuna shilingi 100/= inaweza ikanunua kitu chochote kwa ajili ya matunzo ya mtoto ambaye anakuwa amezaliwa. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, pia naomba elimu itolewe. Sheria hizi tunapopitisha, wananchi wetu vijijini hawapati elimu ya kutosha, matokeo yake wananyanyasika wakati wana haki ya kuweza kutumia hizi sheria ili zivasaidie.

Mheshimiwa Naibu Spika, mimi nilikuwa naamua kesi moja kwamba mwanamke anataka kumwacha mume kwa sababu tu amemchoka, lakini mwanaume anamwambia ukinipa talaka wewe, wewe ndio unapaswa kunifidia mimi. Yaani sheria za ajabu ajabu kule zinatolewa. Kwa hiyo, naomba sana sheria hizi ziweze kutolewa elimu kwa wananchi wote ili wote wajue waweze ku-enjoy na sheria hizi nzuri ambazo tunazipitisha. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, pia sheria zifanye kazi. Tunapitisha sheria hapa lakini kuna manyanyaso makubwa sana ambayo yanapita. Kwa sababu juzi tu nilikuwa naangalia kipindi cha TBC namna ambavyo mtoto amenyanyapaliwa na baba yake. Hivi hawa wanaume wanaokataa kuwalea watoto wao, wanawakimbia, wanawatelekeza, sheria inasemaje? Vile vile bado kuna wanawake wanatelekeza watoto wao, sheria inasemaje? (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, nilikuwa naomba sana pia tuangalie upande huo ili wote waweze kuchukua majukumu yao kwa sababu mtoto yule wameamua kumleta wao duniani na ni lazima alindwe; lakini mtoto wa kike alindwe zaidi na isiwe tu kwa sababu ya wale wanaosoma.

Mheshimiwa Naibu Spika, tunasema chini ya miaka 18, maana sheria naona inamtaja sana matoto aliyeko shule, lakini kuna watoto wengine wanamaliza Darasa la Saba, haendelei, anabaki nyumbani mama au baba wanajitahidi kwamba wanamtafutia mahali pa kwenda, kabla hujapata namna ya kumsaidia, majamaa yameshaingia, wameshampa mimba mtoto na

wanaingia mitini. Kwa hiyo, naomba sheria hii imtaje na mtoto ambaye hajafikisha umri hata kama hayupo shule.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo, nashukuru sana na ninaunga mkono hoja, ahsante. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Hawa Mchafu Chakoma, atafuatiwa na Mheshimiwa Ester Michael Mmasi.

MHE. HAWA M. CHAKOMA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi. Napenda kuipongeza Serikali kwa kuja na huu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na.2 ya mwaka 2016. Kikubwa zaidi napenda kuipongeza Serikali kwa kutuletea mapendekezo na maboresho ya kuongeza kifungu kipyua cha 45 (a) katika sheria ya Taasisi za Kazi Sura namba 300.

Mheshimiwa Naibu Spika, kimsingi sina matatizo na uwepo wa hiki kifungu kwa sababu kinaenda kuwasaidia wafanyakazi wa Taifa hili. Kimsingi kifungu hiki kinaenda kuwabana wale waajiri ambao kwa makusudi wanaamua kukanyaga sheria za kazi ikiwemo na hili la kutokupeleka michango ya hifadhi ya jamii. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, ambacho sikubaliani katika kifungu hiki, ni ile faini ama tozo iliyowekwa kwa mwajiri mbae kwa makusudi atakiuka Sheria za Kazi kwamba atatozwa kiasi cha shilingi 100,000/=. Ninasema hivyo kwa sababu nimekaa kwenye Vyama vya Wafanyakazi na nimekaa kwenye Mamlaka ya Mifuko ya Hifadhi ya Jamii, nina uzoefu na hawa waajiri. Hizi faini ndogo ndogo, wao wameshafika mahali wamezizoea. Wao imeshafika mahali wanaona ni wanazimudu.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, ambacho napendekeza, twende tukaifute hii shilingi 100,000/= na twende tukaweke shilingi 500,000/= iwe “*not less than TShs. 500,000/=.*” Tukiweka hii shilingi 100,000/= ama tunavyosema *not less than TShs.100,000/=*, mwisho wa siku ile tija ambayo tunaitafuta nia njema Serikali ambayo mnataka kuwasaidia wafanyakazi wa Taifa hii hatutakaa tui pate. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda tu kutoa mfano katika hili suala zima la ucheleweshaji wa michango ya hifadhi ya jamii. Ukienda kwenye sheria zote za mifuko ya hifadhi ya jamii, ama niseme Mifuko ya Pensheni, kuna kifungu ambacho kinasema, “mwajiri yeyote atakayechelewesha michango ya mwanachama katika mifuko ya hifadhi ya jamii, ataenda kutozwa asilimia tano.” Leo hii kuna ucheleweshaji mkubwa wa michango ya hifadhi ya jamii

katika mifuko ya hifadhi ya jamii. Ndiyo maana nasema, kwa kuwawekea hiki kiwango kidogo, haitatuletea tija ile ambayo sisi tunaitafuta. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, bado nipo hapo hapo katika hiki kifungu kipya cha 45 (a). Kimsingi hiki kifungu kinampa mamlaka Afisa Kazi (*Labour Officer*) kuweza kuwatoza faini hawa waajiri ambao wanakiuka sheria za kazi ikiwemo na hili la kutokupeleka michango ya hifadhi ya jamii. Sina tatizo na *Labour Officer* kusimamia hao waajiri ambao wanakiuka hizi sheria za kazi, sina tatizo, isipokuwa wasiwasi wangu upo kwa huyu anayeitwa *Labour Officer* kupatiwa jukumu la kumtoza faini mwajiri ambaye hakupeleka michango ya hifadhi ya jamii.

Mheshimiwa Naibu Spika, wasiwasi wangu ni kwamba *Labour Officer* scope yake ya kazi ni kubwa, ana-deal na mambo mengi sana likiwemo hilo la kusimamia hizi sheria za kazi; ana mambo ya OSHA, Vyama vya Wafanyakazi na mambo mengine mengi. Kwa hiyo, kuchukua hiki kipengele cha kutokupeleka michango ya hifadhi ya jamii, kipengele mahususi hiki kumkabidhi yeye naona kwamba *impact* yake itakuwa ndogo. Kwa nini tunampa *Labour Officer* na wakati mamlaka ama taasisi mahususi inayo-deal na hifadhi ya jamii ipo? Kwa nini tusipeleke mamlaka haya ama kazi hii kwa mamlaka ya Usimamizi na Udhibiti wa Mifuko ya Hifadhi ya Jamii, yaani SSRA?

Mheshimiwa Naibu Spika, ukiliacha hilo la kwamba Afisa Kazi, scope yake ya kazi ipo kubwa sana na hili suala la kutokupeleka michango ya hifadhi ya jamii linaweza likaleta ucheleweshaji, lakini pia SSRA tayari wamesha-advance katika mifumo yao. Wana kitengo cha *compliance* ambacho kimsingi kipindi niko pale nikifanya kazi, kuanzia asubuhi mpaka jioni wanachama wanamiminika na *complain* yao kubwa ni kwamba michango yao ya hifadhi ya jamii haijafika. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda ieleweke, kwa mujibu wa hizo sheria ni kwamba mtu kuweza ku-*qualify* kupata *pension* ukiacha ile umeshafikisha umri miaka 55 kwa hiari na 60 kwa lazima, lakini pia kuna kifungu kinachosema, uwe umechangia miaka 15. Kwa maana hiyo, kama imepelea miezi minne ama mitano hukupeleka michango yako, hu-*qualify* wewe kupata *pension*.

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa tukienda tukasema tunampa huyu, tukaacha kumpa SSRA, ninahofu na wasiwasi kwamba dhamira njema Serikali mnayoitaifuta hatutakaa tui pate.

Mheshimiwa Naibu Spika, kingine tena, SSRA wana *instrument*, wana *database management guideline* ambayo inawawezesha wao kwa kupitia hii mifuko kuweza kupata *details* ama taarifa za mwanachama, namba ya

mwanachama, majina yake, michango yake nakadhalika. Kwa hiyo, nadhani tukimkabidhi SSRA, itakuwa ni nyepesi sana. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kitu kingine, wakati naondoka pale SSRA niliacha wanaandaa *program* ya wao *ku-connect* mifumo yao na TRA ili waweze kuwajua waajiri wote, walipakodi nchini. Kwa hiyo, kama unawafahamu waajiri wote wanaolipa kodi nchi hii, ni rahisi ni rahisi kama kuna mwajiri analipa kodi kwa kiasi kikubwa, huyo atakuwa na wafanyakazi. Kwa hiyo, ni rahisi *ku-trace* kwamba kama analipa kodi: Je, wafanyakazi wake amewaandikisha kwenye mifuko ya hifadhi ya jamii? Je, michango ya hifadhi ya jamii imepalekwa? (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, nilikuwa naona tukimpa SSRA itakuwa ni rahisi sana. Pengine kama Serikali itapata ugumu wa moja kwa moja kulipeleka kwa SSRA katika maana kwamba hii kazi apewe SSRA, basi naomba huyu *Labour Officer* afanye kazi hii kwa kushirikiana na SSRA. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kukushukuru sana, lakini pia naungana na wale wenzangu wote waliokuwa wakizungumzia Sheria ya Elimu. Adhabu ya miaka 30 ni mahsus kabisa, inawatoshwa kwa wale wote ambao wanaenda kuwakwamisha watoto wa kike wasitimize ndoto zao ambazo wamekuwa wakizifikiria. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, naungana na wale wote waliozungumzia marekebisho, *I mean* kupongeza kifungu hicho, nami niungana nao mkono.

Mheshimiwa Naibu Spika, mwisho, nachukua nafasi hii kumpongeza Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa Dkt. John Pombe Magufuli kwa kufanya uteuzi wake wa ma-DC. Kikubwa zaidi, kumekuwa na ma-DC vijana wengi sana. Tunamshukuru Mheshimiwa Rais kwa kuonesha imani kwetu vijana. Nawaomba vijana wenzangu walioteuliwa u-DC waende wakafanye kazi. Kimsingi tunasema, Hapa Kazi Tu. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Ester Michael Mmasi!

MHE. ESTER M. MMASI: Mheshimiwa Naibu Spika, nami nina furaha ya pekee kuweza kupata nafasi hii ya kuweza kuchangia katika Bunge lako hili Tukufu. Naomba nichangia Sheria ya Elimu Sura Namba 353 (*The Education Acts Cap.353.*)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa namna ya pekee napenda kuipongeza Serikali kwa kuja na adhabu hii kali ambayo kwa namna moja au nyingine inaweza ikamkomboa mtoto wa Kitanzania ili aweze kupata stahiki yake katika hii nchi. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, leo mtoto wa kike amevalishwa taswira ya chombo cha starehe; leo mtoto wa kike amevalishwa taswira ya chombo cha uzalishaji; leo mtoto wa kike ametolewa darasani kwa sababu tu ya wale watu wenye uchu ya mahitaji ambayo kimsingi hayana tija katika maendeleo mazima ya nchi ya Tanzania.

Mheshimiwa Naibu Spika, labda nianze kuelezea tatizo hili la ndoa za utotoni. Ukiangalia ripoti ya *WHO* ya mwaka 2015 mwezi Juni, inatuambia kwamba Tanzania ni nchi ya pili ambayo inaongoza kwa ndoa za utotoni ikianziwa na nchi ya Nigeria. Ukija kwenye taarifa ya *Amnesty International* ya mwaka 2015, Novemba inakwambia Tanzania ni nchi pekee katika Bara la Afrika inayozalisha ndoa za utotoni 16 kwa siku moja; yaani kila siku moja tuna ndoa za utotoni 16.

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda sana kuipongeza Serikali yangu kwa kuja na mustakabali mzima wa kuweza kukomesha tabisa hii mbaya ambayo imemtoa mtoto wa Kitanzania darasani na kumweka sehemu isiyokuwa na majibu.

Mheshimiwa Naibu Spika, labda kwa kuanza kuchangia, niseme tu kwamba, hii adhabu ni nzuri na ni adhabu ambayo wote tuna imani nayo, lakini hii adhabu ya miaka 30 jela naomba nitoe maoni yangu; kimsingi ni adhabu ambayo nafikiri inabidi ifanyiwe marekebisho ili kuondokane na kuwa na sheria ambazo ziko makabatini zinakosa kwenda kutumika.

Ninasema hivi kwanini? Ukiangalia ripoti ya *Amnesty International* inayokwambia kwamba tunazalisha ndoa za utoto 16 kwa siku, hivi leo Tanzania tutahitaji kujenga Magereza mangapi kwa ajili ya kuweza kuwaadhibu hawa wanaoenda kinyume na sheria hii?

Mheshimiwa Naibu Spika, nafikiri kama hatutakuwa makini, tunaweza tukafika tukatoka kwenye *priority* yetu kama nchi, tukaenda sasa kujikita na vitu ambavyo pengine tutahitaji kuwa na *suppliment budget* kwenda huko. Kwa hiyo, nashauri, nafikiri ni vyema sasa Serikali ione umuhimu wa kuja na sheria ambayo itakidhi na itatoa jibu sahihi na dira sahihi katika kumkomboa mtoto wa Kitanzania.

Mheshimiwa Naibu Spika, leo ukiniambia unampeleka jela mtu ambaye anahusika kwenye kosa hili, kule tutapeleka wanafunzi. Pia ukiangalia mlengo

wa nchi, tunataka kwenda kwenye uchumi wa kati: Je, tutajenga *lockup* ngapi? Hatuoni kwamba nguvu kazi ya vijana wa Kitanzania zitaishia *lockup*?

Mheshimiwa Naibu Spika, nafikiri Sheria ya Ndoa iangaliwe, ndiyo imebeba haya yote! Mkanganyiko wote unatoka kwenye Sheria ya Ndoa ya mwaka 1971, kwa sababu Sheria ya Ndoa inaruhusu mtoto kuolewa akiwa na miaka 15 kwa idhini ya mzazi. Hiki kitu inabidi tukiangalie kwa umakini.

Mheshimiwa Naibu Spika, ukija kwenye Sheria ya Vilevi ya mwaka 2008 inaruhusu mtoto wa Kitanzania miaka 16 kutumia pombe. Inabidi pia sambamba na hili, tuweze kuona umuhimu wa kuondokana na sheria kandamizi, sheria zisizo na tija katika malezi na makuzi ya kijana wa Kitanzania. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nasema haya kwa sababu nchi ya Tanzania leo hii tumeridhia mikataba mingi. Tumekuwa na mikataba kwa mfano *International Conventions and Eliminations of all Forms of Violence Against Women*, yaani CEDAW ya mwaka 1999 lakini pia tumekuwa na *Maputo Declaration*, tumekuwa na *The Law of the Child* ya mwaka 2009, lakini pia tumekuwa na *African Charter of the Right of the Welfare of the Child and Harmful Practices Against Women and Forced Early Marriages*.

Mheshimiwa Naibu Spika, nasikitika kusema kwamba, kama hatutakuwa makini, tutaishia kwenye hizi sheria za Kimataifa ambazo leo tumezisaini, lakini bado ziko makabatini.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba niseme mchango wangu kama ufuatao: nafikiri kwamba, pamoja na kupitia Sheria ya Ndoa na Sheria ya Vilevi, tukumbuke kwamba Tanzania tuna wiki tatu tu tumetoka kuridhia sheria inayoitwa *The Modern Law in Eradicating Child Marriage* ambayo tumeiridhia pale Swaziland. Tanzania kama nchi washiriki, tume-sign Mkataba huu wa Kimataifa kuondokana na ndoa za utotoni.

Kwa hiyo, ni vyema sasa Serikali iweze kuona umuhimu wa kupitia Sheria ya Ndoa, lakini pili, ifike mahali tuone umuhimu wa kuwa na hizi *program*, yaani *program* za malezi na makuzi, mfano *Sexual Health Reproduction Training* kwa mitaala ya Shule za Msingi na hata Sekondari.

Mheshimiwa Naibu Spika, nashauri Serikali ione ina wajibu sawasawa na sahihi kabisa katika kuona kwamba tunaondokana na tatizo hili. Pia nafikiri sasa Tanzania ije na mkakati maalum wa kuweza kuondokana na tatizo kubwa la ongezeko la kuzaliana, yaani ongezeko la idadi ya watu.

Mheshimiwa Naibu Spika, leo hii tuna watu milioni 45 kwa nchi ya Tanzania, lakini kama hatutakuja na mpango kabambe wa kuondokana na tatizo kubwa la ongezeko la watu, yaani ongezeko la kuzaliana, hata huko tunakotaka kwenda, nafikiri tunaweza tukakwama kama hatutakuwa makini. Pia mtoto wa kike ataona naye ana wajibu katika kuona kwamba naye anachangia ile growth ya 2.5 per annum kwenye suala zima la ongezeko la watu kwa nchi ya Tanzania.

Mheshimiwa Naibu Spika, nami naomba pia nichangie ile *Labour Institutions Act Cap. 300*. Nakubaliana kabisa na wazo la Serikali la kuweza kupitia sheria hii na pia nakubaliana kwamba kufanya mapitio katika sheria hii, ndiyo pale ambapo tunaweza tukapata mapato kwa ajili ya suala zima na dhana nzima ya Tanzania ya viwanda. Kwa sababu makusanyo yatakayotokana na hifadhi ya jamii ni dhahiri kwamba yanaweza kutumika vizuri kabisa katika kuondokana na suala la ajira kupitia Tanzania ya viwanda.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia, nafikiri katika kipengele hiki ni vyema sasa Serikali ikaja kama alivyosema pale Mheshimiwa Hawa Mchafu kwamba hii adhabu inayotolewa, shilingi laki moja bado ni ndogo sana kwa taasisi za Umma ambazo wengi wao wamekuwa wanakwepa suala zima la ukasanyaji na kuwasilisha michango hii.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini liko suala la *Loans Board*. Juzi Mheshimiwa Waziri pale katika taarifa zake, Profesa Ndalichako alieleza kwa kusikitika kwamba Tanzania leo suala zima la urejeshaji wa mikopo imekuwa ni kizungumkufi. Leo ninavyoongea, mwezi jana, Bodi ya Mkopo ilikuwa na changamoto kubwa sana kwenye suala la urejeshaji.

Mheshimiwa Naibu Spika, nafikiri pia, kama walivyofanya nchi ya Kenya kuingiza suala zima la *penalty* kwenye Katiba yao ya nchi, Serikali kupitia sheria hii ya *Labour Institutions Act Cap. 300*, ione na *i-insist* pale kwamba watu wote *including* waajiri watakaokiuka kupeleka marejesho yanayotokana na kusomesha wanafunzi, basi nao wapate adhabu kali kupitia huu Muswada.

Mheshimiwa Naibu Spika, leo Bodi ya mkopo ilikuwa marejesho tunapaswa tupeleke...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MHE. ESTER M. MMASI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Naunga mkono hoja kwa maana ya kwamba Sheria hii ya Ndoa za Utotoni na adhabu hii ipewe misingi yenye tija ili sheria hii iweze kutumika. Ninamaanisha kwamba

badala ya miaka 30 kuwe na ile mizania ya adhabu ninachoongea hapa, badala ya...

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa, nilidhani unaunga mkono hoja unakaa, naona unaendeleo kuongea.

MHE. ESTER M. MMASI: Mheshimiwa Naibu Spika, niwie radhi, sikuelewa kengele hizi zilivyogonga. Uniwie radhi sana, naunga mkono hoja kama nilivyowasilisha, ahsante. (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Ahsante Mheshimiwa Ester Mmasi.

Waheshimiwa Wabunge, huyo alikuwa ni mchangiaji wetu wa mwisho. Sasa tutamsikia Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali, lakini wakati akija kwa sababu na wataalam wake wapo hapa na wanasikia, naomba watusaidie kuangalia vifungu vile vyenye adhabu, nilikuwa napitia hapa; vifungu vingi kama adhabu yaani kwa maana ya *fine* na adhabu ya kufungwa vinatofautiana kutoka sheria moja mpaka nyingine.

Waheshimiwa Wabunge, natambua uzito unaweza kuwa tofauti, lakini kuna maeneo ambayo zile tofauti zake kidogo zinaleta taabu. Ukitaja miaka 10, kwingine inataja *fine* shilingi milioni tatu; kwingine shilingi milioni 20 na miaka 20 ya kufungwa.

Kwa hiyo, nashauri myaangalie hayo maeneo, nitayataja haraka wakati Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu akija.

Kifungu namba 31, Kifungu namba 39, Kifungu namba 29, Kifungu namba 22, Kifungu namba 73 na Kifungu namba 71. Nadhani wataalamu wako hapa, wataweza kuangalia ili hizo adhabu ziweze kuendana na muktadha wa hizo sheria.

Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali!

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza, namshukuru Mwenyezi Mungu kwa kuweza kutujalia tena kupata fursa hii kutimiza wajibu wetu kama Wabunge ambao moja ya jukumu letu kubwa la msingi ni kutunga sheria.

Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru pia kwa kunipatia fursa hii na pia kwa mwongozo ambao umeutoa siyo muda mrefu uliopita.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kabla sijaendelea, niseme tu kwamba kwa kuzingatia hayo uliyoyasema mwishoni, pia Serikali imeandaa jedwali la

ziada la marekebisho, *the further schedule of amendment* ambayo pia imezingatia hili ambalo umelisema kuhusu adhabu.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia niseme kwamba, hizi sheria unazoziona ni sheria mbalimbali na kila sheria ina *scheme* yake ndiyo maana unaona kwenye sheria fulani adhabu yake ni hii, halafu kwenye sheria fulani adhabu yake inakuwa ni tofauti na nyingine.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo, naomba kwanza niwashukuru Waheshimiwa Wabunge wote ambao pia mmepata fursa ya kuchangia kuanzia juzi na mpaka leo asubuhi hii tunapoenda kuhitimisha hoja hii.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nianze kwa kuwataja Waheshimiwa ambao wamepata fursa pia ya kuchangia kwenye hoja hii, Mheshimiwa Sophia Simba, Mheshimiwa Taska Mbogo, Mheshimiwa Boniphace Mwita Getere, Mheshimiwa Salum Rehani, Mheshimiwa Kanyasu, Mheshimiwa Subira Mgalu, Mheshimiwa Janet Zebedayo Mbene, Mheshimiwa Mwalongo, Mheshimiwa Martha Moses Mlata, Mheshimiwa Hawa Mchafu Chakoma na Mheshimiwa Ester Michael Mmasi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, mchango wao umekuwa mzuri sana kuhusu Muswada huu na mengine yalikuwa ni mapendekezo na mengine yalikuwa ushauri. Kwa ujumla ushauri tunauzingatia.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo, nashukuru sana Kamati ya Katiba, Sheria na Utawala ambayo ilipitia fursa kubwa fursa kubwa ya kuangalia Muswada huu kwa undani sana. Mapendekezo na ushauri walioutoa, tumeuzingatia na mtaona tumeyazingatia haya mapendekezo ya Kamati kwenye jedwali letu la marekebisho ambayo tumewagawia Waheshimiwa Wabunge.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa maana hiyo, nisingependa sana kuchukua muda wako kwenye eneo hili. Hili nikiri tu kwamba Waheshimiwa Wabunge wenyewe wakishaona jedwali letu la marekebisho, ushauri wote wa Kamati ya Katiba, Utawala na Sheria umezingatiwa kama ambavyo inaonekana hapo na sisi tunawashukuru sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo, niseme kwamba kitu ambacho kimewagusa sana Waheshimiwa; kwanza, nawapongeza wote kwa kuunga mkono hoja hii, Waheshimiwa Wabunge wote mliopata fursa ya kuchangia, lakini pia sasa kuna kitu ambacho naomba nikizungumze hapa.

Mheshimiwa Naibu Spika, moja ni hili suala ambalo la matumizi ya vipimo ya DNA kusudi kuthibitisha kosa. Huu ni ushauri mzuri sana kwa sababu moja, kanuni ya msingi katika mashauri ya jinai ni kwamba shitaka linathibitishwa tu pale kunakuwa hakuna shaka yoyote. *Proof beyond reasonable doubts*, yaani wanaoendesha kesi wana jukumu la kuthibitisha shitaka dhidi ya mshtakiwa bila kuacha shaka yoyote ya msingi.

Kwa hiyo, sasa hapo ndipo unapona umuhimu wa hoja za Waheshimiwa Wabunge, kwamba aah, sasa kama suala lenyewe ni hili, halafu linabeba adhabu kubwa ya miaka 30; kuna umuhimu sasa kabla ya huyu mtu hajatiwa hatiani, basi kuwe na uthibitisho kabisa na moja ya uthibitisho huu kama Waheshimiwa Wabunge walivyoshauri angalau ikiwa imepata vipimo ya DNA, maana vile kwa kawaida ni mara chache kusema uongo.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kuwaambia Waheshimiwa Wabunge kwamba, licha ya hivi vipimo vya DNA, Mahakama iko makini sana kwa sababu wakati wote upande wa mashitaka una jukumu la kuthibitisha kesi yao bila kuacha shaka yoyote ya msingi. Kwa utaratibu tulionao sasa hivi, maabara yetu, uwezo wake ni kupima vile vinasaba vya DNA wakati mtoto ameshazaliwa, siyo wakati bado yuko tumboni. kwa hiyo, kwa muda tutaendelea kutumia hii ya ushahidi wa kawaida wa kuthibitisha bila kuacha shaka yoyote ya msingi. Wakati fulani labda mtu mwenyewe amekiri hadi hapo itakapofika huko.

Mheshimiwa Naibu Spika, furaha yangu mimi Waheshimiwa Wabunge mtaona kwenye Bunge lako hili Tukufu, tumesoma kwa mara ya kwanza Muswada wa Maabara ya Mkemia Mkuu wa Serikali.

Mheshimiwa Naibu Spika, hapa sasa katika sheria hii, moja ya mambo ambayo yatafanyika ni kuimarisha hii Maabara ya Mkemia Mkuu wa Serikali ili aweze kuwa na uwezo mkubwa zaidi wa kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi ipasavyo. Mtapata fursa sasa maana umesoma kwa mara ya kwanza Bunge linalokuja mnaweza mkapata fursa ya kuisoma na mara ya pili na ya tatu na kutunga, lakini tunatambua umuhimu wa hoja hii ambayo imetolewa na Waheshimiwa Wabunge.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia ameshauri Mheshimiwa Mwalongo kwamba miezi tisa nayo siyo mingi sana. Tutaangalia utaratibu unakuwaje, lakini ni ushauri mzuri sana kwamba kabla mtu hajatiwa hatiani, si asuburi tu mtoto azaliwe kwanza?

Mheshimiwa Naibu Spika, tunawashukuru pia Waheshimiwa Wabunge kwa mchango wao kuhusu adhabu. Hii adhabu ya miaka 30 sisi tulichokifanya kwa mtu anayempa mimba mtoto wa shule au ambaye yuko chini ya miaka 18,

tumeoanisha na ile sheria iliyopo ya kanuni ya adhabu. Ukisoma ile Sheria ya Kanuni ya Adhabu, kifungu cha 31, ndiyo adhabu inavyosema.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, siyo adhabu mpya, tumefanya kuoanisha tu ile adhabu. Siyo kwamba hii adhabu ni mpya, hapana. Tumeoanisha tu pale.

Mheshimiwa Naibu Spika, wamezungumza Waheshimiwa Wabunge kwamba sasa sheria hii inagusa tu wale ambao wako shuleni na wale ambao hawako shuleni je?

Mheshimiwa Naibu Spika, ile Sheria ya Kanuni ya Adhabu inawagusa hata ambao hawako shuleni ambao wako chini ya miaka 18 kwa sababu ukifanya tendo la kujamiiana na mtoto huyu ambao yuko chini ya umri wa miaka 18 hata kama mlilibaliana kwa mujibu sheria tunasema hiyo ni kubaka yaani ile ridhaa ya yule mtoto haichukuliwi kwamba kweli ni ridhaa. Kwa hiyo hata hawa ambao hawako shuleni ni marufuku kupewa ujauzito ilimradi wako chini ya miaka 18.

Mheshimiwa Naibu Spika, tatizo tunaloliona hapa ni kwamba upande wetu Serikali kwa kiasi fulani hatukusimamia vizuri utekelezaji wa sheria zile, lakini Serikali haiko kila mahala, tuwaombe Waheshimiwa Wabunge mtusaidie ninyi ndiyo mnaishi vizuri na Wananchi kule. *Mya-report* matukio haya halafu Serikali iyachukulie hatua. Huo ndiyo ushauri ambao ningependa kuusema kwa ujumla.

Mheshimiwa Rehani alichangia akitushauri juu ya mwaka mmoja wa mafunzo ya vitendo kazini, *internship training program kwa veteran medical officers*, alisema kwamba huu hautoshi.

Mheshimiwa Naibu Spika, sisi upande wetu tunaomba kushauri Wabunge wakubali mapendekezo ya Serikali kwamba utaratibu katika hizi fani zote hizi iwe ni *medicine*, iwe ni *legal*, *internship* imekuwa inachukuliwa ni mwaka mmoja. Mafunzo haya ndiyo sasa huyu mtu amesoma *degree* yake amemaliza sasa ili atambuliwe kwamba ni *Veterinary Medical Officer* (Daktari wa Mifugo) ndiyo anapaswa pia aende mafunzo ya vitendo na uzuri ni kwamba kwa madaktari wa binadamu na hawa *Veterinary Medical Officer* wakati wako shuleni mafunzo yao kimsingi huwa yanahusisha vitendo sana.

Kwa hiyo, tunaomba kwamba huu mwaka mmoja huu unatosha ni kwa mtu ambaye sasa ana shahada ya kwanza ya *veterinary medicine* sasa ili atambuliwe na kusajiliwa kwamba huyu ni *Veterinary Medical Officer* basi awe amepitia mafunzo kuliko ilivyo sasa hivi tu kwamba anamaliza shahada ya Chuo Kikuu labda pale Chuo Kikuu cha Kilimo cha Sokoine halafu anatambuliwa bila

hata kwenda ile *practical training*, kwa hiyo huo ndiyo ulikuwa msingi wa mapendekezo yetu hayo tunaomba Waheshimiwa Wabunge waunge mkono.

Mheshimiwa Naibu Spika Mheshimiwa Rehani alishauri pia kwamba viboko tu havitoshi, tuongeze vingine mbadala, lakini *spirit* ya sheria hii ni kwamba watoto wote hawapaswi kuchapwa viboko na ndiyo tumeshauriwa na Kamati ya Katiba, Sheria na Utawala kwamba turekebishe hiyo na tumerekebisha kwahiyo Watoto hawa wanapofanya makosa au mtu yoyote ambae ana miaka chini ya 18 hata akimpa mtu mzima ujauzito au akampa ujauzito mtoto mwenzake yaani *under 18*, adhabu yake siyo kifungo, adhabu yake ataadhibiwa huyu kwa mujibu wa chini ya sheria hii ya watoto ambayo hairuhusu hata hivyo viboko. Kwa hiyo Waheshimiwa naomba kushauri hili tulizingatie.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini wakati pia ambapo tunapendekeza sana watoto hawa wasichapwe viboko, ushauri wangu pia ni kwamba sisi wazazi tuimarisha usimamizi wa watoto wetu kuwalea katika maadili yanayopasa vinginevyo tutabaki na Taifa la watu wa ajabu sana *who are not much responsible* yaani mtu ambaye yeye kila kitu kwake ni ruhusa. Haheshimu wazazi, haheshimu cha mtu mzima yaani kila kitu yeye ni halali, tusije tukatengeneza Taifa la wahalifu. Tutakuja kutengeneza Taifa la watu wahalifu tu, watu wanaokuwa wanapiga watu hovy hovy, watu watakaanza kuoana wenyewe kwa wenyewe wanaume kwa wanaume, wanawake kwa wanawake kama ambayo yanatokea huko kwahiyo mimi naomba sana Waheshimiwa wakati tunashauri Serikali kuondoa viboko kwa watoto ni kweli sawa, lakini tusimamie malezi ya watoto wetu, ndiyo ushauri wangu mimi.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia tunaupokea ushauri wa Mheshimiwa Subira Mgalu ambaye amesema kwamba *drop out* zimekuwa nyingi sana, yaani utoro na yeye amesema unaitwa mdondoko na utoro huu hausababishwi na ujauzito na kuolewa tu, kwa hiyo ni kweli lakini naomba kulijulisha Bunge lako tukufu kwamba zipo kanuni za elimu ambazo pia zinawataka Maafisa Elimu wa Wilaya kila robo mwaka watoe taarifa za ujauzito, za ndoa na za utoro zilizotokea katika maeneo yao na kufanyiwa kazi. Katika hali hii ambayo sasa Serikali imekuja na mpango huu mahususi wa kuhakiksha kwamba watoto wote wanapata elimu kuanzia elimu ya msingi mpaka elimu ya sekondari na ukiona mapendekezo ya Serikali kwenye kifungu cha 60 cha Sheria ya Elimu inaweka mkazo zaidi sasa hawa watu sasa waweze kwenda kusoma wamalize shule, wasioe wala wasiolewe. Kuna umuhimu sana sisi upande wa Serikali kusimamia suala hili kusudi kwanza tupunguze hawa ambao hawako chini ya miaka 18, hawajafikisha miaka 18 lakini hawakupata fursa ya kwenda shule, fursa hii ya kutoa elimu bure itatuwezesha na kama sisi Serikali tukilisimamia vizuri sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, tunauunga mkono na tunaukubali ushauri wa Mheshimiwa Janet Zebedayo Mbene kuhusu Serikali kutoa elimu kuhusu hii Sheria ya *Trafficking in Persons* na kweli waathirika wakubwa ni watoto na wakina mama. Elimu inatakiwa itolewe ya kutosha na mimi naomba Waheshimiwa Wabunge hili mtusaidie kulifanya na sisi Serikali tutachukua hatua kwa kweli alichokisema Mheshimiwa Mbene ni kweli, tatizo ni kubwa na mimi nasikitika sana, haya ni mojawapo ya mambo ya msingi ambayo Waheshimiwa Wabunge tunapaswa tuyapigie kelele sana kwasababu kwanza wanadhhalisha sana wanawake na watoto. Mimi ninachoshangaa ni kwamba kila tunapoenda kwenye kusesitiza haki za watoto na wanawake, lakini wakati huo huo haki za watoto na wanawake ndiyo zinazidi kuingiliwa zaidi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo lazima tuje na Mkakati mpya zaidi tunaposhugulika na mambo kama haya kwa hiyo nakubali kabisa ushauri wa Mheshimiwa Mbene juu ya elimu hii.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini pia ametushauri kuhusu watoto wanapotoa ushahidi wao. Kwa mujibu wa sheria ile, ushahidi wa watoto na hasa kwenye mambo ya kubakwa hapa hiyo sheria ya kanuni ya adhabu. Kesi yoyote ile ambayo inamhusu mtoto hasa hawa waliobakwa huwa zinasikilizwa kwa siri kwa lugha ile ya kiingereza wanaita *incamera*, haisikilizwi kwenye mahakama ya hadharani, kwa hiyo hii kesi itasikilizwa kwenye *chamber* siyo kwenye *open court* na mle ndani hata waandishi wa habari hawaruhusiwi na ile mahakama ina-*regulate proceedings* zake ili kumlinda huyu mtoto, moja apate fursa ya kutoa ushahidi akiwa huru lakini cha pili kuondoa ile kadhia ya mnyanyasiko ule.

Mheshimiwa Naibu Spika, tunakubali pia ushauri wa Mheshimiwa Mwalongo kuhusu kuimarisha usimamizi wa Sheria ya Misitu lakini pia ametushauri Mheshimiwa Mwalongo juu ya kutaifisha zile mali za mazao ya misitu. Ni kwei sheria ya sasa inaruhusu hivyo lakini *comfort* ambayo Waheshimiwa Wabunge wameomba kuwapatia ni kwamba kama hii sheria tuliyopitisha juzi hapa ya *Economic and Organized Crimes Control Act* ile ya mafisadi ile, kufanya makosa chini ya Sheria hii ya Misitu pia ni kosa la uhujumu uchumi na ambalo hilo kosa la uhujumu uchumi kwa mujibu wa sheria ile pia adhabu zinazotolewa ni pamoja na kutaifisha zile mali lakini hata sheria yenyewe ya misitu sasa hivi kama alivyosema Mheshimiwa Mwalongo imetoa hii fursa, tatizo liko kwetu sisi watendaji tumekuwa hatuisimamii hii.

Kwa hiyo, niwaombe tena Waheshimiwa Wabunge kwamba katika maeneo yenu mliko mtusaidie ku-*report* vitendo vya aina hiyo kusudi moja, tuzuie *deforestation* yaani tuzuie mambo ya kuharibika kwa misitu yetu lakini cha pili tupate mazao stahili na cha tatu tuwafanye hawa watu wanaofanya uhalifu hawa wasiweze kunufaika na huo uhalifu wao, kwa hiyo, nishukuru sana.

Mheshimiwa Martha Mlata tumesema sehemu fulani nimejibu swali lako na sasa sheria haiwezi kumlazimisha mtoto huyu wa kike atoe ushirikiano yaani tukaweka nayo ni adhabu. Tukimuwekea naye huyu adhabu tunaweza tukajikuta tunakosa kabisa hata ushirikiano. Kwanza ameshapewa ujauzito akiwa *under 18* nayo ni adhabu ya kutosha, sasa sisi tutumie mbinu za kawaida za medani kumfanya huyu mtoto atoe ushirikiano. Lakini ushirikiano pia nao aseme tu Mheshimiwa Kanyasu ametusaidia hapa amesema unaweza ukakuta binti mmoja amekuwa ana watu wengi anafanya nao mambo haya kabla hata ya umri wake. Sasa anaweza akatoa ushirikiano kwamba akamtaja mtu fulani lakini kumbe yule siyo huyo, mhusika mwingine ni yule pale na hapo ndipo unapokuja kuona ushauri mzuri tunaupewa na Waheshimiwa Wabunge kwamba kuna umuhimu mkubwa sana wa kutumia vipimo vya DNA.

Kwa hiyo mimi naomba sana huyu mtoto wa kike tumuache tu kwanza. Kwanza anakuwa na umri mdogo na yeye tukianza kumuwekea adhabu itatupatia shida.

Mheshimiwa Naibu Spika, ametushauri tu kwamba yule anayetiwa hatiani Mheshimiwa Mlata ametushauri basi alipe fidia kabla hajaenda kutumikia adhabu. Naomba kushauri kwamba sheria yenyewe ile ya kanuni ya adhabu inayohusu haya makosa ya kubaka pia imetoa fursa ya kutoa ile fidia, sasa ni wakati gani, kama anazo atazilipa kabla hajakwenda huko gereza vinginevyo atatoka, akitoka ndipo atakuja kulipa.

Kuna Mheshimiwa amezungumza nadhani ni Mheshimiwa Mlata, alizungumza juu ya matunzo madogo yanayotolewa kwa ajili ya mtoto. Haya matunzo yalikuwa chini ya Sheria inaitwa *Affiliation Act*. Sheria ile ilifutwa na Sheria ya Mtoto na chini ya Sheria ya Mtoto sasa kila mtoto lazima awe na mzazi haijalishi kama amezaliwa ndani ya ndoa au nje ya ndoa ndizo sheria tunazozitunga hapa na imetoa jukumu la msingi ni lazima kwamba wazazi wanajukumu la kuwatunza watoto wao kuhakikisha kwamba wanapata chakula, wanapata elimu na matunzo mengine. Kwa hiyo, hiyo ndiyo hali halisi na kwahiyo viwango vile siyo kama ilivyokuwa wakati ule kwenye ile Sheria ya *Affiliation Act* ambayo ilishafutwa, watoto wote sasa wanatambulika na wazazi tumepewa jukumu la kuhakikisha kwamba wanapata elimu, wanapata chakula na matunzo mengine yoyote stahili na sisi tunaokiuka tunawajibishwa chini ya hiyo sheria. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Mchafukoga, Mheshimiwa Hawa Chakoma, naomba samahani kwa Mheshimiwa kwa kulitamka hilo jina vibaya.

Mheshimiwa Hawa Mchafu Chakoma, moja ameipongeza Serikali kwa kuja na kifungu kipya cha Ibara 45A ya Sheria hii ya Taasisi za kazi na tunashukuru sana. Lakini pia tumepata fursa ya kuliangalia jedwali lake la

marekebisho na sisi tumekubali yale mapendekezo yake na tumeandaa *further schedule of amendments* (marekebisho ya ziada ya Serikali).

Moja, ambacho tumekifanya, pendekezo lake lile la kufanya adhabu isiwe chini ya kuanzia 100,000 hilo tunashauri kwamba avute subira kwanza kwa sababu tulichokifanya pale hii ni adhabu ya chini ya kuanzia. Ukisoma kile kifungu tumesema *not less than* yaani yule anayetiwa hatiani adhabu yake hatujaweka ukomo. Sasa *labour officer* ambaye atakuwa ni mtu wa ajabu sana atakuwa anatumia vibaya madaraka yake akaona pale huyu hastahili kupigwa 500,000 halafu akampiga 100,000 kuna matatizo.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini cha pili Waheshimiwa Wabunge, *spirit* ya hizi *compounding offences* haya makosa ya papo kwa papo huwa kwa kawaida ni makosa madogo madogo, huwa hatu-*deal* na makosa makubwa na kwa hiyo ukisoma ile Sheria ya *Labour Institutions* Waheshimiwa wabunge someni kifungu cha 63 na 64 kimeorodhesha sasa yale makosa makubwa makubwa na adhabu yake, kwa hiyo ndiyo msingi huo kwamba hii tungeshauri kwamba ibaki hii akitiwa hatiani anapewa adhabu isiyopungua shilingi 100,000 lakini anaweza akampiga shilingi 1,000,000.

Mheshimiwa Naibu Spika Waziri amepewa Mamlaka sana chini ya kifungu cha 195 cha sheria hiyo ya kwenda kutengeneza kanuni. Kwahiyo kwenye kanuni zile, Waziri mwenye dhamana ya masuala ya kazi atatengeneza kanuni na viwango kwamba huyu akifanya kosa hili atoe kiwango gani cha adhabu hii ambayo huyu mtu anaruhusiwa kumpa adhabu pale pale. Na niseme pia kwamba adhabu hii huwa haitumiki kama huyo anayepewa adhabu hakuridhia, kwa hiyo huyu mtu anayepewa adhabu ndiyo anaridhia la sivyo hilo suala sasa linabidi liende mahakamani. Hilo la kwanza niliomba nilifafanue.

Mheshimiwa Naibu Spika, la pili Mheshimiwa mapendekezo yake, tumechukua ile sehemu ya mwisho katika mapendekezo yake yale *sub-section 6* anayoipendekeza. Sisi badala ya kwamba haya yaende kwenye *Social Security Regulatory Authority* tumesema kama *Labour Officer* wakati anakagua, moja akagundua kwamba huyu Bwana ame-*under declare* au ametoa taarifa ambazo siyo za kweli, a-*report* huyu *Labour Officer* kwa mfuko stahili wa ile *social security*. Kwa mfano, kama hawa watu ni watu wa *NSSF* basi huyu a-*report NSSF* kwamba hapa Bwana kuna tatizo hili, watu wako hawatoi *contribution* yaani mtu ambae hapeleki ile michango ya watumishi. Badala ya ku-*report* kwa *Social Security Regulatory Authority* sasa *social security* yeye ha-*deal* na waajiri yeye ana-*deal* na hii mifuko. Yeye anaikagua hii mifuko kwa hiyo anapoikagua ile mifuko ndiyo anajua kwamba ninyi kwanza *contribution* kwa nini ziko chini? *You don't enforce the law*, hamsimamii vizuri wajibu wenu.

Kwa hiyo, sisi tunaomba Mheshimiwa Chakoma ukubali mapendekezo haya ya Serikali kama yanavyooneka kwenye jedwali la ziada la marekebisha ya Serikali, lakini pia tumekubali tunarekebisha tulifanya makosa pale, tuliruka kifungu cha nne kwahiyu pia katika marekebisha hayo kama yanavyoonekana kwenye jedwali lile tume-*renumber*, tumeviandika vifungu vile upya na hiyo Mheshimiwa ndiyo tulikuwa tunaomba ushauri kuhusu hiyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, nilikuwa naomba kumshauri Mheshimiwa Mmasi kwamba hawa watoto wa shule ikiwa wako chini ya miaka 18 hawawezi kwenda gerezani, ni wale ambao tu wamezidi miaka 18. Kwa hiyo asiwe na wasiwasi kwamba magereza yetu yatajaa vijana, nguvu kazi lakini na wao wajifunze kuishi basi kwa kuzingatia Katiba na sheria za nchi na maadili wanayopewa na wazazi na kwenye taasisi za dini kama makanisani na misikitini ili wawe watoto wazuri.

Kwa hiyo, mimi ndicho ambacho ninachoweza kusema kwamba...na ndiyo maana unaona katika sheria hii tunasema inapotokea mhalifu ni mtoto aliye chini ya miaka 18 yeye atahukumwa kwa mujibu wa Sheria ya Watoto ambayo haitoi adhabu ya kwenda gerezani.

Mheshimiwa Mmasi ametushauri pia kwamba Serikali ipitie tena upya sheria ya ndoa na sheria ya vileo ili kuioanisha na haya mapendekezo ya sheria hizi zinazoletwa sasa na sisi tunakubali ni ushauri mzuri, hili ni suala linalohitaji ushirikishi mpana wa kijamii, si suala ambalo tunaweza tukaliamulia hapa lakini ushauri wa Mheshimiwa Mmasi ni ushauri mzuri na sisi Serikali tunaunga mkono, tunakubaliana na ushauri huo.

Mheshimiwa Naibu Spika, sikumbuki pia kama kuna kitu nimeakiacha hapa lakini niseme tu kwamba nakushukuru sana kwa kunipa fursa hii na nawashukuru Waheshimiwa Wabunge kwa mara nyingine naomba kutoa hoja.

WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA: Mheshimiwa Naibu Spika, naafiki.

NAIBU SPIKA: Hoja imeungwa mkono, nitawahoji baadae tukimaliza taratibu nyingine. Katibu.

NDG.RAMADHAN ISSA ABDALLAH - KATIBU MEZANI: Kamati ya Bunge Zima.

NAIBU SPIKA: Kamati ya Bunge Zima. Tukae Waheshimiwa. Katibu.

KAMATI YA BUNGE ZIMA

NDG. JOSHUA CHAMWELA - KATIBU MEZANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, Muswada wa Sheria Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Namba 2 wa mwaka 2016 ukurasa wa 7.

Ibara ya 1
Ibara ya 2
Ibara ya 3
Ibara ya 4
Ibara ya 5
Ibara ya 6
Ibara ya 7
Ibara ya 8
Ibara ya 9
Ibara ya 10
Ibara ya 11
Ibara ya 12
Ibara ya 13
Ibara ya 14
Ibara ya 15
Ibara ya 16
Ibara ya 17
Ibara ya 18
Ibara ya 19
Ibara ya 20
Ibara ya 21

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila marekebisho yoyote)

Ibara ya 22

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)

Ibara ya 23
Ibara ya 24
Ibara ya 25

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila marekebisho yoyote)

Ibara ya 26

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)

Ibara ya 27
Ibara ya 28
Ibara ya 29
Ibara ya 30

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila marekebisho yoyote)

Ibara ya 31
Ibara ya 32

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)

Ibara ya 33

MWENYEKITI: Mheshimiwa Hawa Mchafu Chakoma, sina uhakika kama umepata marekebisho ya Serikali waliyoleta ya ziada, yanakubaliana na Ibara yako. Nikupe fursa Mheshimiwa Hawa Mchafu Chakoma.

MHE. HAWA M. CHAKOMA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ninakushukuru. Nimetoa *ammendment* yangu hapo na licha ya haya marekebisho yaliyoletwa na Serikali nimeomba yaweze ku-appear kama nilivyoandika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, majibu ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali ametuelezea kwamba zitaenda kutungwa kanuni ambazo zitawekwa viwango kulingana na kosa ambalo mwajiri atakuwa amefanya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hatuna uhakika na hizo kanuni zinaoenda kutungwa, kimsingi zinaenda kutungwa na sheria. Sisi hapa Wabunge kazi yetu ni kutunga sheria, kanuni zinaenda kutungwa na Waziri.

Mheshimiwa Mwenyekiti, msingi wa hoja yangu; shilini 100,000 tumesema kianzio; *not less than* 100,000 ni kianzio. Nimeomba irekebishwe iwe *not less than* shilingi 500,000 na nimetoa sababu hiyo kwasababu waajiri wa nchi hii wamezoea kukanyaga Sheria za wafanyakazi, wamezoea kukanyaga Sheria za Kazi, na tunafahamu umuhimu wa hili kundi la wafanyakazi. Wafanyakazi ni kundi muhimu sana katika mustakabali wa ustawi wa Taifa hili na ndiyo maana nimesema, hiyo 100,000 ni *affordable*! Hakuna mwajiri ambaye atakayeshindwa kulingana na hilo kosa atalilolifanya. Amekanyaga au amekiuka Sheria, tunaenda tunamuwekea 100,000 ni *affordable*! Kimsingi tunataka kumbana

mwajiri kuanzia hii Sheria itakapoanza kutumika, aziheshimu hizi Sheria za kazi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini hii (b) yake ya *clause 33 ni numbering* iko vizuri; (c) yake Mheshimiwa AG amezungumza kwamba *SSRA hazina mandate*; ninafahamu na ninajua kwamba Sheria za *SSRA hazina mandate* ya kumsogelea hata mwajiri ninafahamu hivyo, lakini wasiwasi niliokuwa nao hapa tangu *SSRA imeruhusu competition* kwa hii mifuko, mifuko imekuwa *royal* kwa waajiri. Wanatenda makosa wanashindwa kuwashtaki ilhali Sheria zao za mifuko zimewapa hiyo mamlaka ya kuwashtaki na kuwafungulia makosa ya madaid lakini wamekuwa *royal only because* wanajua watashindwa kupata wanachama. Kama leo ameajiri watu wapya, *lets say* mfuko "x" umekwenda pale, anaandikisha mwanachama, mwajiri yule amekiuka kupeleka michango, ni wapi mfuko utaenda kumchukulia hatua huyu mwajiri? Utaogopa kumchukulia hatua kwa sababu anajua *next time* atakosa wanachama na mifuko sasa hivi imekuwa *ina-compete*. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kusisitiza kwamba marekebisho yangu ambayo nimeyaweka Serikali iweze kunikubalia. Ahsante.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU, SERA, BUNGE, KAZI, VIJANA, AJIRA NA WATU WENYE ULEMAVU: Mheshimiwa Mwenyekiti, ukweli nimefarijika sana kuona Waheshimiwa Wabunge na hasa nimpongeze sana Mheshimiwa Hawa, anawakilisha kundi la wafanyakazi ndani ya Bunge lakini kwa kweli ametuunga mkono kwa mabadiliko haya na mabadiliko haya Serikali ilitoa ahadi siku ya Mei Mosi kwamba katika mambo ambayo tunataka kuyashughulikia ni kupambana na waajiri sugu wasiotaka kufanya *compliance* na sheria na *labour standards* ambazo tumeziweka kwa kuzingatia sheria tulizonazo nchini. Kwa hiyo naomba nimwambie Mheshimiwa Hawa kwamba sisi kama Serikali suala hili tunataka sasa kulifanyia kazi ya kufa na kupona.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa ni kwa nini tumeweka hii 100,000? Naomba sana Mheshimiwa Hawa na Waheshimiwa Wabunge watuelewe.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ya kwanza; ukiangalia hii Sheria ya Taasisi ya Kazi ambayo ni *Cap.300* inaunda taasisi mbalimbali za kusimamia *welfare* za wafanyakazi. Sasa tunalo Baraza la Kazi na Uchumi na Jamii, sasa kila sheria ambayo inatakiwa itungwe ili kusimamia *welfare* ya wafanyakazi nchini ni lazima baraza nalo likutane na linapokutana linakuwa na dhana ya utatu, kunakuwa na waajiri, wafanyakazi na Serikali. Tunakutana ili kujadili mustakabali wa sheria na wanamshauri Waziri nini cha kufanya. Sasa tumesema tuweke hii

shilingi 100,000 kusudi hiyo Sheria kama kima cha chini cha kuanzia ili iweze kumfikia kila aina ya mwajiri.

Mheshimiwa Mwenyekiti na Waheshimiwa Wabunge, tunaposema waajiri, tunao waajiri wa *level* mbalimbali. Unaweza ukamkuta mwajiri ni mama ntilie lakini ana wafanyakazi kumi, sasa yule mama ntilie ukimwambia akishakamatika na hayo makosa kadhaa ya *labour standards* kwa wafanyakazi wake halafu unamwambia kima chake cha chini kiwe ni shilingi 500,000, kipato cha yule mama ntilie hiyo shilingi 500,000 ndiyo kipato chake cha mwezi, hiyo Sheria itakuwa Sheria ambayo haitekelezeki.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tumesema kwamba sheria zinamtaka Waziri mwenye dhamana aje sasa atengeneze kanuni, atakapotengeneza kanuni awa-*group* hawa waajiri kulingana na unono wa mapato yao. Na akishawa-*group* kulingana na unono wa mapato yao basi sheria hiyo itatekelezeka na kila mwajiri atapata hiyo adhabu kulingana na uwezo alionao na jinsi alivyoweza kuwafanya wafanyakazi wasiweze kupata haki zao. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo naomba nimwambie Mheshimiwa Hawa kwamba ndiyo maana tumesema *not less than* shilingi 100,000. Kwa hiyo kama mwajiri atakuwa ni mama ntilie aadhibiwe kulingana na uwezo ule alio nao na kanuni tutaziweka vizuri. Ninalo hapa Jedwali Na. 2 la Sheria ya OSHA ambalo linaelezea *offences to be compounded* na hapa utakuta kwenye lile Jedwali la OSHA mimi Waziri nimeweka hapa vigezo vizuri tu na tunawabana navyo kweli waajiri kwenye Sheria ya OSHA na wanapata maumivu mazuri kulingana na jinsi walivyo. Kwa hiyo naomba Waheshimiwa Wabunge mtuelewe, tuko *serious* na tutasimamia.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu hili la pili la ushauri wa Mheshimiwa Hawa, sisi kama Serikali tumeupokea lakini tumesema kwamba *labour officer* akishakagua na akikuta kwamba michango haipelekwi inavyotakiwa atoe taarifa haraka kwenye mfuko unaohusika na wafanyakazi kwenye eneo la kazi. Tumesema kwa sababu tukihamisha majukumu ya kisheria yahii mifuko tukampelekea *regulator*, hii mifuko haitakusanya michango ya wafanyakazi kwenye maeneo yao. Watakuwa wanajua tu kwamba kazi yao wao ni ku-*relax*, wanamuachia *regulator* na *regulator* yeye ndiye aende sasa apewe taarifa halafu aende akasimamie kule! (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti ninaomba nikupe mfano. Sisi kama Serikali ukisimamia hizi Sheria yanawezekana! Kwa mfano NSSF, baada ya DG mpya kupatikana na sisi kama Serikali kusimamia ukusanywaji wa michango ya wanachama, makusanyo yamesha-*raise* mpaka bilioni 59 kwa mwezi uliopita, kumbe inawezekana! Na hawa ma-DG wakati mwingine, Mheshimiwa Hawa amesema wana-*tendikifika* mahali nikama vile sijui wanakuwa na mahusiano ya

namna moja au nyingine ili kugombania wanachama lakini naomba nikuhakikishie Mheshimiwa Hawa; tuweke hayo marekebisho kama tulivyoyakubali lakini taarifa ziende kwa mfuko husika (SSRA) na sisi Serikali tuwabane hawa wenye mifuko wakusanye michango ya wafanyakazi kwa sababu sheria zao zinawataka kufanya hivyo na mimi naomba kusema Waheshimiwa Wabunge; kwa marekebisho ya sheria hizi, waajiri watakuwa wanakiuka sheria za kazi kwa kweli sasa Serikali tumepata nguvu ya kuweza kuwasimamia kupitia sheria hizi za kazi na tutafanya kazi hiyo kwa nguvu yote na tunawahakikishia kwamba mabadiliko haya yataenda kuwakomboa wafanyakazi wengi sana katika nchi yetu ya Tanzania. (Makofi)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Hawa Mchafu Chakoma.

MHE HAWA M. CHAKOMA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Kwa hili la kwanza la kiasi yahii tozo nilikuwa naomba sasa Serikali itupe hapa *commitment* kwamba ita-*categorize* haya makundi ya waajiri hapa hapa kwenye hii sheria, lakini hili la pili nakubaliana na mapendekezo ya Serikali. Ahsante.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri wa Nchi Ofisi ya Waziri Mkuu.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU, SERA, BUNGE, KAZI, VIJANA, AJIRA NA WATU WENYE ULEMAVU: Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa kwa sababu *amendment* kwa mujibu wa kanuni ilivyoletwa, ililetwa kwa minajili ya kupandisha kiwango na sio kufanya *categorization*. Sasa nilikuwa naomba tu Mheshimiwa Hawa aamini kwamba tutakapokwenda kushughulika na jedwali kwenye kanuni tutakazojiunda tutakwenda kuzingatia mambo yote ambayo yatatusaidia kusimamia, na kwa kweli kama mdau mmoja wa wafanyakazi Mheshimiwa Hawa atakuja kupata tu taarifa ya jinsi tutakavyoifanya kazi hii vizuri. Naomba tu aridhie sasa, atupe nguvu sisi, mimi, Naibu wangu Mavunde tuko hapa, Mwanasheria wangu mzuri, Mheshimiwa Possi tutakwenda kung'ata kila mwajiri atakayeleta fujo baada ya sheria hii kuweza kupitishwa na Bunge. (Makofi)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri, kung'ata tena? Usije ukatumizia waajiri wetu. (Kicheko)

Mheshimiwa Hawa Mchafu naona ameridhika.

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)

Ibara ya 34

Ibara ya 35

Ibara ya 36

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila marekebisho yoyote)

Ibara ya 37

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)

Ibara ya 38

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila marekebisho yoyote)

Ibara ya 39

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)

Ibara ya 40

Ibara ya 41

Ibara ya 42

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila marekebisho yoyote)

Ibara ya 43

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)

Ibara ya 44

Ibara ya 45

Ibara ya 46

Ibara ya 47

Ibara ya 48

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila marekebisho yoyote)

Ibara ya 49

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)

Ibara ya 50

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)

Ibara ya 51

Ibara mpya ya 52

Ibara mpya ya 53

Ibara mpya ya 54

Ibara mpya ya 55

Ibara mpya ya 56

Ibara mpya ya 57

Ibara mpya ya 58

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila marekebisho yoyote)

Ibara mpya ya 59

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)

Ibara mpya ya 60

Ibara mpya ya 61

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila marekebisho yoyote)

Ibara mpya ya 62

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho ya Serikali)

Ibara mpya ya 63

Ibara mpya ya 64

Ibara mpya ya 65

Ibara mpya ya 66

Ibara mpya ya 67

Ibara mpya ya 68

Ibara mpya ya 69

Ibara mpya ya 70

Ibara mpya ya 71

Ibara mpya ya 72

Ibara mpya ya 73

Ibara mpya ya 74

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge zima bila marekebisho yoyote)

NDG. JOSHUA CHAMWELA - KATIBU MEZANI: Mheshimiwa Mwenyekiti Kamati ya Bunge Zima imemaliza kazi yake.

MWENYEKITI: Bunge linarejea.

(Bunge lilirudia)

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tukae. Mtoa Hoja, Taarifa.

TAARIFA

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 89(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la 2016, napenda kutoa taarifa kwamba Kamati ya Bunge Zima imeupitia Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na.2 wa mwaka 2016 yaani *(The Written Laws (Miscellaneous Amendment) (No.2) Act Of 2016)* Ibara kwa Ibara na kuukubali pamoja na marekebisho yaliyofanyika.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kutoa hoja kwamba Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na. 2 ya mwaka 2016 *(The Written Laws (Miscellaneous Amendment) (No.2) Act Of 2016)* kama ulivyorekebisha katika Kamati ya Bunge Zima sasa ukubaliwe.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kutoa hoja.

WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA: Mheshimiwa Naibu Spika, naafiki.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, hoja imeungwa mkono.

*(Hoja ilitolewa iamuliwe)
(Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)*

NAIBU SPIKA: Katibu!

NDG. JOSHUA CHAMWELA – KATIBU MEZANI: Muswada wa Sheria kwa ajili ya kufanya marekebisho katika Sheria mbalimbali zipatazo 21 kwa lengo la kuondoa upungufu ambao yumejitokeza katika sheria hizo wakati wa utekelezaji wa baadhi ya masharti katika sheria hizo yaani *A bill for an Act to amend certain written laws*, kusomwa mara ya tatu.

(Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na. 2 ya ,waka 2016
(The Written Laws (Miscellaneous Amendment) (No.2) Act Of 2016)

(Kusomwa Mara ya Tatu)

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, Muswada umeshapita na Bunge limeshapitisha Muswada huo kwa hiyo utapelekwa kwa Mheshimiwa Rais kwa ajili ya kutoa kibali chake kwa maana ya kuweka saini halafu tuitakie Serikali utekelezaji mwema wa sheria hizi zilizofanyiwa marekebisho. (Makofi)

Waheshimiwa Wabunge, baada ya kusema hayo ninayo mambo mawili, moja linahusu tangazo la wageni asubuhi. Nililetewa taarifa hapa mezani kwamba wakati wa kusoma wageni wanne wa Mheshimiwa Kiteto Zawadi Koshuma ambayo ilikuwa ni familia yake ikiongozwa na muwemwe, kwamba wakati nikitangaza jina la mume wa Mheshimiwa Kiteto Zawadi Koshuma nilisema kwamba akiwemo Ndugu Andrew Simon Ndelike ambaye ni mume wa Marehemu badala ya kusema mume wa Mheshimiwa.

Kwa hiyo nichukue nafasi hii kumuomba radhi Mheshimiwa Kiteto Zawadi Koshuma, lakini pia niagize kwamba *Hansard* isome sawasawa kwamba ni mume wa Mheshimiwa halafu iendele na maelezo ya majina ya watoto wake. (Makofi)

Waheshimiwa Wabunge, lingine ni la ushauri kwetu sisi Wabunge katika michango iliyotolewa na Wabunge hapa wengi wamependekeza kwamba ni vizuri mtoto yule wa kike anapokuwa amepewa mimba akijifungua aweze kurudi shule. Sasa hatukufika mahali ambapo tukasema kwa sababu sisi wenyewe tena Bunge lilishatunga sheria kwamba jukumu la kwanza la kulea mtoto ni la mzazi. Sasa hatukufika mahali pa kusema kwamba jukumu, huyu mtoto ambaye amezaa mtoto mwenzie atakaporudi shule lile jukumu liende kwa nani. Kwa hiyo, nadhani kwa sababu sheria ndiyo maana zimeletwa hapa kwa ajili ya marekebisho.

Kwa hiyo, wakati tukiendelea kufikiri namna bora ya kuboresha mazingira ya huyu mtoto wa kike ambaye amepewa mimba katika umri mdogo, umri wa shule aweze kurudi shule basi tuendele kufikiri nani atachukua hilo jukumu la kulea huyu mtoto ambaye sheria zetu wenyewe tulizotunga zinasema kwamba jukumu la kwanza la kulea mtoto ni la mzazi mwenyewe. Kwa hiyo, tuendele kufikiri hilo, nadhani tukipata mawazo mazuri tutamshauri Mwanasheria Mkuu aweze kutuletea hayo marekebisho hapa ili jambo hili liweze kufikia mahali ambapo huyu mtoto hatajikuta ana wazazi, mmoja yuko jela mwingine ameshindwa kuendelea na shule. (Makofi)

Baada ya kusema hayo Waheshimiwa Wabunge, naahirisha shughuli za Bunge mpaka kesho Aaa Tatu asubuhi.

*(Saa 6.41 mchana Bunge liliahirishwa hadi Siku ya Jumanne,
Tarehe 28 Juni, 2016 Saa Tatu Asubuhi)*